

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису
УДК: 338.439.02:631.57

ПАШАЄВ ТЕХРУН ГОРХМАЗ ОГЛИ

ДИСЕРТАЦІЯ

**ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В ЄС**

08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т. Г. Пашаєв

Науковий керівник – **Циганов Сергій Андрійович**, доктор економічних наук, професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Пашаєв Т. Г. Інструменти фінансової підтримки регіонального економічного розвитку в ЄС. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2019.

Дисертація присвячена дослідженню інтеграційної складової фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС, еволюції і науковому обґрунтуванню результативності інструментів фінансування спільної регіональної політики країн-членів в умовах розподіленого (багаторівневого) регулювання економічних процесів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі вперше було обґрунтовано концептуальні характеристики нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС на основі посткризової реформи управління розвитком регіонів, що формує цілісне уявлення про функціональність і зміст даної моделі. Визначено й деталізовано її основні характеристики: поліцентризм (утворення децентралізованих центрів фінансування); ієрархічність (посилення повноважень наднаціональних органів у сфері фінансового контролю); селективність інвестування (пріоритетність фінансування внутрішнього потенціалу регіону); інтегровані інструменти фінансової підтримки; прогностичний характер.

Проаналізовано та узагальнено ряд концепцій і теорій, які становлять теоретико-методологічний базис дослідження розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції. Доведено, що сучасною методологічною основою дослідження регіонального розвитку є теорія ендогенного зростання, основні постулати якої базуються на зменшенні залежності від зовнішніх чинників та забезпеченні більшої автономії у використанні місцевих ресурсів. Визначено провідну тенденцію розвитку теоретичних та емпіричних досліджень на

засадах ендогенного зростання, яка полягає у зміщенні акценту від економічних чинників до соціальних, знансєвих, екологічних, що в сукупності демонструє перетворення регіонів на повноцінних суб'єктів конкурентної боротьби в умовах глобальної нестабільності.

На основі поглибленого аналізу еволюції інструментів фінансової підтримки розкрито інтеграційний потенціал наднаціональної фінансової підтримки як майбутній ефект у вигляді додаткових економічних переваг, фінансових та / або соціальних вигід, досягнутий шляхом гнучкого програмування регіонального розвитку та реалізації його цілей шляхом створення, використання та розподіленого регулювання спільних наднаціональних фондів фінансової підтримки.

У контексті інтеграційного потенціалу підтримки обґрунтовано роль інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку як таких, що забезпечують інтеграційний ефект у формі додаткових для інтегрованих регіонів економічних вигод та переваг, досягнення яких неможливе (або менш ефективно) поза інтеграційною взаємодією.

Проаналізовано й уточнено поняття регіону для економічних змін, як реципієнта коштів підтримки, яка надається на наднаціональному рівні на основі розподіленого регулювання при реалізації системно важливих інвестиційних програм, підпорядкованих стратегічним цілям розвитку регіонів ЄС у рамках певного періоду програмування. На відміну від існуючих підходів, запропоноване автором визначення акцентує на інтеграційних механізмах фінансової підтримки регіонального розвитку.

Обґрунтовано доречність використання глокального критерію в якості ідентифікатора ступеня включеності регіону в глобальні фінансові потоки, з одного боку, й місцеві, з іншого, що дає змогу кількісного виміру й порівняння динаміки надходжень коштів з ендогенних та екзогенних джерел для реалізації регіональних стратегій і програм розвитку в тісній координації із загальноєвропейськими цілями.

Проведено періодизацію розвитку Політики згуртування у взаємозв'язку з європейською регіональною політикою як базис реформування фінансового сектору ЄС після кризи 2007-2009 рр. Даний підхід до періодизації дає чітке уявлення щодо трансформації суті й змісту фінансової підтримки регіонів у межах визначених періодів та Політики згуртування у взаємозв'язку із загальноєвропейською економічною політикою, висвітлює чільну роль і місце наднаціональних фінансових важелів у реалізації цілей і завдань політики регіонального розвитку ЄС.

Доведено, що ключовим напрямком і рушієм процесу реформування фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС є пріоритет ендогенних чинників розвитку та підвищення відповідальності у цій сфері органів влади на місцях. Це сприяло поглибленню системного аналізу інтеграційної складової фінансової підтримки регіонального розвитку, зокрема дослідження трансформації механізму регулювання фінансової підтримки в процесі його реформування.

Автором узагальнено основні проблеми у використанні Європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF), до яких належать: процедурні складнощі; дії адміністрації, спрямовані насамперед на процес адміністрування, а не на реалізацію цілей підтримки проектів; несприятливі місцеві умови інституційного середовища, законодавчої бази, регуляторні процедури, які можуть істотно відрізнятися в країнах ЄС (особливо в нових), що ускладнює реалізацію єдиного підходу щодо вибору та оцінки результатів фінансування проектів і програм розвитку, розподілу результатів їх реалізації. Способами вирішення зазначених вище проблем, а також зниження позначених труднощів, на думку автора, можуть бути такі заходи: концентрація функції операційного управління програмами і проектами в рамках проектів ESIF; зміни в законодавстві та процедурах реалізації проектів; розвиток людських ресурсів, задіяних в реалізації програм і проектів, пов'язаних з отриманням і витрачанням ресурсів ESIF.

Досліджено вплив основних інструментів фінансової підтримки на економічний розвиток окремих проблемних регіонів і держав-членів ЄС. Обґрунтовано в цілому високу результативність підходів до фінансування спільної регіональної політики в ЄС, зокрема для економіки регіонів держав-членів, які є головними бенефіціарами Політики згуртування, а також вирішальну роль регіональної ланки влади у забезпеченні конвергенції економічного розвитку регіонів NUTS 2 на основі використання коштів фінансової підтримки.

В дисертації наголошується, що Україна, будучи географічно, економічно, історично пов'язаною з євроінтеграційним процесом, має широкі можливості зміцнення потенціалу регіонів, які розпочала використовувати на засадах Політики добросусідства й Східного партнерства, а з 1 вересня 2017 року, з набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, – в якості асоційованого члена ЄС. Урядом України визначені ключові цілі стратегії за цим напрямком та шляхи її реалізації. Україна планує взяти участь у нових рамкових програмах Євросоюзу, в тому числі програмі з досліджень та інновацій Horizon Europe, яка розпочне свою діяльність 2021 року.

Вагомим результатом співробітництва України з ЄС у сфері регіонального розвитку стає підвищення потенціалу розвитку передусім прикордонних регіонів на основі інтегрованих макрорегіональних стратегій, що скоординовані із загальноєвропейськими пріоритетами та мають відповідну фінансову підтримку. Проте проблеми розвитку транскордонного співробітництва України з ЄС, на жаль, мають сталий характер: складність виходу економічних суб'єктів на ринки ЄС, що пов'язане з високою вартістю підготовчого етапу; неврегульованість законодавства щодо відшкодування ПДВ; недостатня участь держави у системі страхування експортних кредитів; слабкість вітчизняного фінансового ринку; обмежений доступ економічних суб'єктів до кредитних ресурсів тощо.

Запропоновано заходи, які спираються на результати вивчення автором європейського досвіду в цій сфері і сприятимуть подоланню зазначених проблем:

- запровадження специфічних інфраструктурних елементів фінансової підтримки суб'єктів економічної діяльності в прикордонних регіонах – інформаційних порталів, інвестиційних платформ та майданчиків для діалогу інвестора та виробника з акцентом на інноваційний компонент співробітництва;

- створення проектних центрів і компаній з розвитку прикордонного співробітництва;

- підтримка малих суб'єктів бізнесу у сфері інновацій;

- впровадження нових інструментів фінансової підтримки розвитку регіонів, які поєднують публічно-приватне партнерство із секторальним спрямуванням витрат і є фондами кластерного типу. Це допоможе на кластерній платформі покращити практику управління, підвищити ринкові / конкурентні переваги та потенціал ланцюжка вартості, забезпечити кращі послуги для суб'єктів підприємництва.

З погляду галузевого спрямування, Україна має великий потенціал для міжнародного співробітництва у цій сфері – це інформаційні технології, агропродовольство, туризм, транспорт, будівництво, спорт, у більш віддаленій перспективі – аерокосмічна галузь.

Ключові слова: регіон ЄС, регіон NUTS 2, європейська регіональна інтеграція, Політика згуртування ЄС, розподілене (багаторівневе) регулювання, інструменти фінансової підтримки, Європейські структурні та інвестиційні фонди, проекти і програми фінансової підтримки

ABSTRACT

Pashayev T. G. The instruments for financial support to the regional economic development of EU.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Sciences in Economics, specialty 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Kyiv National Taras Shevchenko State University, Kyiv, 2019.

The thesis is devoted to the study of the integration component in the financial support for the regional development in EU, the evolution and scientific substantiation of the effectiveness of the instruments for financing the collaborative regional policy of EU member countries in the conditions of distributed (multi-level) regulation of economic processes.

The scientific novelty of this thesis is that it is the first to substantiate the conceptual characteristics of the new model for the financial support to the regional development of EU on the basis of the post-crisis reform of the governance of regional development, which forms a holistic view of the functionality and contents of this model. Its main characteristics are defined and detailed: polycentrism (creating de-centralized centers of financing); hierarchy (strengthening the authorities of supranational bodies charged with financial control); selectivity of investment (the priority assigned to financing of the internal capacities of a region); integrated instruments for financial support; the predictive nature.

A number of concepts and theories are analyzed and generalized, which constitute the theoretical and methodological framework for the study of regional development in the European integration context. It is demonstrated that the modern methodological framework for the regional development study is the theory of endogenous growth, which key postulates are based on the weaker dependence on external factors and the larger autonomy in exploiting local resources. The main tendency in the development of theoretical and empirical studies based on endogenous growth is defined, namely, a shift in the emphasis from economic factors to social, cognitive and environmental ones, which demonstrates that the regions have been transforming into efficient actors in the competitive struggle in the conditions of global instability.

The in-depth analysis of the evolution of the instruments for financial support is used to define the integration capacities of the supranational financial support as a future effect in form of additional economic advantages, financial and/or social benefits, achieved through flexible programming of the regional development and implementing its goals by way of creation, use and distributive regulation of the collaborative supranational funds for financial support.

In the context of the integrative capacities for support, the role of the instruments for financial support to the regional development is substantiated: these instruments are ones sustaining the integration effect in form of economic benefits and advantages for the integrated regions, which cannot be achieved (or can be achieved in a less effective way) without integrative interactions.

The notion of the region is analyzed and clarified in the context of economic change: it is a recipient of funds for support provided at supranational level through distributive regulation when implementing the critically important investment programs subordinated to strategic development goals of EU regions within a fixed period of programming. Unlike the existing approaches, the definition proposed by the author puts emphasis on the integration mechanisms for financial support to the regional development.

It is argued that the glocal criterion should be used as an identifier of the extent of the region's inclusion in the global financial flows, on the one hand, and the local flows, on the other hand; this enables for quantitative measurement and comparison of time series on funds coming from endogenous and exogenous sources for implementing regional strategies and development programs in close coordination with pan-European goals.

Periodization of the coherence policy development is made in the context of European regional policy as the basis for reforming the financial sector of EU after of crisis of 2007–2009. This approach to periodization gives a clear grasp of the transformation in the essence and contents of the financial support to the regions within the fixed periods and the coherence policy in relation with the pan-European economic policy; it highlights the essential role and status of

supranational financial levers in implementing the goals and objectives of the regional development policy of EU.

It is demonstrated that a key direction and driver of the process of reforms in the financial support to the regional development in EU is the priority of endogenous factors and the increased responsibility of local power bodies in this field. This enabled to deepen the system analysis of the integration component in the financial support to the regional development, in particular the study of transformations in the mechanism for regulation of the financial support in the process of its reforms.

The main problems in using European Structural and Investment Funds (ESIF) are summarized by the author, which include: procedural complexities; actions of the administration, aimed on the administration process rather than on achieving the goals of project support; unfavorable local conditions of the institutional environment, legal framework, regulatory procedures that may essentially vary across EU countries (especially in new ones), which may impede applications of a single approach to selecting and evaluating the results of financing projects and development programs, and distributing their implementation results. The author believes that the abovementioned problems and complexities can be solved and eased by the following measures: to concentrate the function of operative program and project management within ESIF projects; to change legislation and procedures for project implementation; to develop human resources involved in implementing the programs and projects related with receipts and spending ESIF resources.

The impact of the main instruments for the financial support to the economic development of some problematic regions and member countries of EU is investigated. The high effectiveness of the approaches to financing the collaborative regional policy of EU is substantiated, in particular for the economies of the member countries that are the main beneficiaries of the coherence policy; the crucial role of the regional segment of the power in converging economic

development of NUTS 2 regions by use of the funds of the financial support is shown.

The thesis emphasizes that Ukraine, being linked to the Eurointegration process geographically, economically and historically, has ample opportunities for enhancing the regions' capacities, which have already been employed by Ukraine on line of European Neighbourhood Policy and East Partnership Policy, and beginning with September 1, 2017, after the Association Agreement between Ukraine and EU was entered into force, as an associated member of EU. The Ukrainian government has formulated the key strategy goals in this direction and the ways for their implementation. Ukraine plans to take part in new framework programs of EU, including the program on research and innovation Horizon Europe to be launched in 2021.

A significant result of the Ukraine's cooperation with EU in the regional development field has become the enhanced capacities for the development of border regions on the basis of integrated macro-regional strategies that are coordinated with pan-European priorities and have the respective financial support. Yet, the problems related with expanding trans-border cooperation of Ukraine with EU remain to be persisting: the complexities of penetration of Ukrainian economic entities to EU markets, associated with high cost of the preparatory phase; lack of legal solutions for value added refunding; insufficient involvement of the government in the system for insurance of export loans; weakness of the domestic financial market; limited assess of economic entities to lending etc.

The measures are proposed, relying on the results of the author's investigation of the European experiences in this field, meant to resolve the abovementioned problems:

- incorporate specific infrastructural components in the financial support to economic entities in the border regions: information portals, investment platforms and floors for the investor-producer dialog, with emphasis on the innovation component of cooperation;

- establish project centers and companies on the border cooperation development;
- support small business entities in the innovation field;
- introduce new instruments for financial support to regional development, combining public-private partnership with sectoral purposes of spending, which are funds of cluster type. Given the cluster platform, this will help improve management practices, increase market/competitive advantages and value chain capacities, and provide better services for business entities.

Ukraine has great potentials for international cooperation on sectoral lines: information technologies, agriculture and food industry, tourism, transport, construction, sports, and spacecraft industry in the longer run.

Key words: EU region, NUTS 2 region, European regional integration, coherence policy of EU, distributive (multi-level) regulation, instruments for financial support, European Structural and Investment Funds, projects and programs of financial support.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Пашаєв Т. Г. Фінансова підтримка ЄС для країн Східного партнерства [Електронний ресурс] / Т. Г. Пашаєв, С. А. Циганов // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – №3. – С.41-44. – Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/3_2016/09.pdf (0,39 д.а., в тому числі особистий внесок автора 0,1 д.а. Зроблено огляд інструментів фінансової підтримки).
2. Пашаєв Т. Г. Політика сплочення в розвитку Європейського Союзу: основні етапи і результати / Т. Г. Пашаєв, С. А. Цыганов // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип.13. – С. 11-14. – Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2017/13-2_2017.pdf (0,44 д.а., в тому числі особистий внесок автора 0,3 д.а. Здійснено аналіз 2 етапів розвитку Політики згуртування).

3. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС в системе финансирования развития регионов / Т. Г. Пашаев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – № 15. – С.71-75. (0,56 д.а.) (Index Copernicus)

4. Пашаев Т. Г. Роль региональной структуры ЕС в финансировании территориального развития / Т. Г. Пашаев // Вісник ОНУ. Економіка. – 2017. – Том 22. Вип.5(58). – 38-42. (0,54 д.а.) (Index Copernicus)

5. Пашаев Т. Г. Антикризисная адаптация финансовой поддержки политики сплочения Европейского Союза / Т. Г. Пашаев // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 9/2. – С.35-38. (0,51 д.а.) (Index Copernicus)

Статті в міжнародних фахових виданнях:

6. Пашаев Т. Г. Роль фонда сплочения в реализации перспектив развития регионов ЕС / Т. Г. Пашаев // International Science Journal "Internauka." Series: "Economic Sciences". – 2018. – № 5. – Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-5-3846> (0,63 д.а.) (UlrichsWEB, Polish Scholarly Bibliography (PBN))

7. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС как катализатор экономического развития регионов / Т. Г. Пашаев // Международный научный журнал «Интернаука». – 2018. – №9. – С.56-64. (0,84 д.а.) (UlrichsWEB, Polish Scholarly Bibliography (PBN))

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Pashaev Tehrun Gorhalmaz oglyi. Region in the context of European integration / Tehrun Gorhalmaz oglyi Pashaev // [Актуальні напрямки забезпечення ефективності економіки країни]: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8-9 квітня 2016 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч.І. – С.121-122. (0,1д.а.)

9. Пашаев Т. Г. Финансові інструменти ЄС з підтримки місцевих і регіональних органів влади країн Східного партнерства / Т. Г. Пашаев

[Актуальні аспекти модернізації економіки та фінансової системи]: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 серпня 2016 р.). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – С.21-24. (0,1 д.а.)

10. Пашаєв Т. Регіональні пріоритети і джерела фінансування проектів у рамках європейської політики добросусідства / Т. Пашаєв // [Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 вересня 2016 р.). – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016. – С. 39-40. (0,1 д.а.)

11. Пашаєв Т. Г. Финансовая поддержка малых и средних предприятий в рамках пилотных программ регионального развития ЕС / Т. Г. Пашаєв, С. А. Циганов // [Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії]: зб. матеріалів I міжнародної інтернет-конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К.: КНЕУ, 2016. – С. 7-10. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20784> (0,16 д.а.)

12. Пашаєв Т. Г. Механизм гражданского контроля для обеспечения сохранности фондов ЕС / Т. Г. Пашаєв // International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings (Kielce, Poland, January 27, 2017). – Baltija Publishing. – P.44-46. (0,1 д.а.)

13. Пашаєв Т. Г. «Регион» как реципиент в контексте финансирования регионального развития в ЕС / Т. Г. Пашаєв // [Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи]: мат. Міжнар.наук.-практ. Конф.ії (м. Дніпро, 29-30 вересня 2017 р.). У 2-х частинах. – Дніпро: ПДАБА, 2017. – Ч.1. С.26-28. (0,1 д.а.)

14. Пашаєв Т. Г. Оценка и координация программ финансирования в рамках европейской региональной политики / Т. Г. Пашаєв // [Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн]: мат. докл.

Международной научно-практической конференции (16 вересня 2017 року, м. Ужгород). / За. заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кrynski. – Ужгород. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С.27-28. (0,1 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС.....	24
1.1. Теоретико-концептуальні основи дослідження розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції.....	24
1.2. Трансформація підходів до регулювання фінансової підтримки розвитку регіонів ЄС:	43
1.3. Еволюція інструментів наднаціональної фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС.....	56
Висновки до розділу1	73
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНІВ В ЄС У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	76
2.1. Вплив глобальних кризових хвиль на фінансову підтримку розвитку регіонів у ЄС.....	76
2.2. Антикризова адаптація інструментів фінансової підтримки Політики згуртування	90
2.3. Основні характеристики нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС	111
Висновки до розділу 2	131
РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КЛЮЧОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНІВ У ЄС	136
3.1. Структурні фонди ЄС як чинник зростання економіки проблемних регіонів	136
3.2. Оцінка ролі Структурних фондів в реалізації перспектив розвитку регіонів	157
3.3. Фінансова підтримка Політики добросусідства	178
Висновки до розділу 3	194
ВИСНОВКИ	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	201
ДОДАТКИ	222

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Регіонам Європейського Союзу притаманні різні рівні розвитку господарського комплексу і транспортних комунікацій, переважання або відсутність агломерації, схожі й відмінні соціально-економічні проблеми, пов'язані з демографічною ситуацією. Слабкі регіони є чинником ослаблення економічного потенціалу не лише держав-членів, але й всього інтеграційного об'єднання, отже стратегічним завданням європейської регіональної політики є вирівнювання регіональних диспропорцій соціально-економічного розвитку, запобігання концентрації найбільш конкурентоспроможних галузей економіки в одних регіонах та економічної відсталості в інших. Реалізація стратегії регіонального розвитку ЄС зумовлює потребу інвестування в сучасні інфраструктурні проекти, інноваційний бізнес, освіту і навчання людей передусім у слабких регіонах. Передумовою успішного вирішення стратегічних завдань розвитку регіонів ЄС є адекватність підходів до фінансування відповідних програмних цілей розвитку, їх гнучкість та результативність. Впродовж кількох десятиліть ЄС розробляє й використовує специфічні інструменти фінансової підтримки розвитку регіонів, спираючись на ключові історичні досягнення – єдиний ринок та багаторівневе управління економічними процесами. Економічний зміст і спектр цих інструментів віддзеркалює стратегічні пріоритети певних періодів, узгоджені на багатосторонній основі. Процеси європейського регіонального розвитку перебувають у фокусі численних наукових праць таких учених, як Г. Армстронг, С. Балмер, Дж. Бактлер, Г. Валлас, Дж. К. Гелбрейт, Дж. М. Кейнс, Ч. Кіндлбергер, Р. Мартінс, Дж. Мевсон, Дж. Сорос, В. Патерсон, Я. Тінберген, Л. Хуг та ін. Цей напрям досліджень дістав нового поштовху в період останніх хвиль розширення ЄС, коли саме наднаціональні механізми управління набули особливого значення для інтегрування нових держав-членів ЄС. Вплив фінансово-економічних криз на перебіг розвитку регіонів та політику регіонального розвитку в країнах ЄС досліджували Ф.

Барка, С. Верхельст, П. Зілтнер, Дж. Пізані-Феррі, Г. Річардсон, А. Родрігез-Роуз та ін., запропонувавши комплекс заходів антикризової спрямованості загальноєвропейського масштабу для реалізації після глобальної кризи 2008-2009 років. В Україні ряд наукових досліджень кризових явищ в економіці, зокрема в економіці ЄС, включаючи фінансові аспекти, здійснили: В. Будкін, І. Бураковський, В. Вергун, О. Гребельник, Р. Заблоцька, О. Каніщенко, Л. Кістерський, В. Мазуренко, Ю. Присяжнюк, І. Пузанов, Н. Резнікова, О. Рогач, А. Румянцев, О. Сніжко, А. Філіпенко, С. Циганов, В. Чала, В. Чужиков, О. Шнирков та ін.

Разом з тим усе ще бракує досліджень інструментів фінансування регіональної політики ЄС, закономірностей їх еволюції в процесі побудови єдиного федеративного утворення згідно з положеннями Маастрихтського договору. Європейський досвід фінансування інтегрованого розвитку є особливо значущим для країн-кандидатів до вступу в ЄС і засвідчує кардинальні зміни у розумінні ролі кожного регіону як учасника створення сильної об'єднаної Європи в умовах глобальної нестабільності.

Сукупність зазначених вище проблем зумовила вибір теми дисертаційного дослідження, його об'єкт і предмет, мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно теми наукових досліджень кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка у рамках наукової теми № 16КФ048-11 квітень 2016 р. – грудень 2020 р. «Фінансові та інвестиційні інтереси провідних акторів світової політики в контексті трансформації економіки», яка є складовою частиною загальнонаукової теми Інституту міжнародних відносин «Україна в міжнародних інтеграційних процесах» (номер державної реєстрації ДР №11 БФ 048-01), яка є складовою комплексної наукової програми Київського національного університету імені Тараса Шевченка «Модернізація суспільного розвитку України в умовах світових процесів глобалізації».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є структурний аналіз інтеграційної складової фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС, дослідження еволюції і наукове обґрунтування результативності інструментів фінансування спільної регіональної політики країн-членів в умовах розподіленого (багаторівневого) регулювання економічних процесів.

Для реалізації визначеної мети в роботі поставлені завдання теоретичного та практичного характеру:

- поглибити теоретико-концептуальні засади дослідження розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції;
- розкрити сутність трансформації підходів до регулювання фінансової підтримки розвитку регіонів ЄС;
- дослідити еволюцію наднаціональних інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС;
- проаналізувати вплив глобальних кризових хвиль на фінансову підтримку регіонального розвитку ЄС;
- розкрити специфіку антикризової адаптації інструментів фінансової підтримки Політики згуртування;
- охарактеризувати основні складові нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку;
- проаналізувати вплив інструментів фінансової підтримки на економіку регіонів / країн ЄС на різних етапах європейської інтеграції;
- визначити роль інструментів наднаціональної фінансової підтримки в досягненні програмних цілей регіонального розвитку в ЄС;
- дослідити особливості інструментів фінансової підтримки Політики добросусідства ЄС.

Об'єктом дослідження є фінансування розвитку регіонів в умовах інтеграційної взаємодії країн-членів ЄС.

Предметом дослідження є проблематика використання інструментів наднаціональної фінансової підтримки розвитку регіонів в ЄС.

Методи дослідження. Методами наукового пізнання, що були використані на емпіричному й теоретичному рівнях дослідження, є такі: загальнонаукові методи: системного підходу – для дослідження теоретичних основ фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС, інституціонального аспекту трансформації підходів до регулювання розвитку регіонів у ЄС; діалектичного методу – для розкриття фундаментальних якісних змін у європейських підходах до управління економікою, що виявилися у впровадженні нових механізмів координації економічної політики країн-членів ЄС, посиленні фінансової дисципліни й нагляду; концептуального аналізу – для узагальнення існуючих та формулюванні нових теоретичних положень щодо сутності поняття регіону як реципієнта фінансової підтримки; узагальнень та наукової абстракції – для розкриття змісту понятійного апарату; методів спостереження, порівнянь й узагальнень, історичного і логічного – для проведення аналізу відмінностей в організаційній структурі та принципах діяльності Структурних фондів ЄС у різні періоди їх становлення й розвитку; структурно-функціонального методу – для висвітлення взаємозв'язків регіональної політики ЄС з діяльністю Структурних фондів, метод формалізації, міждисциплінарний підхід із об'єднанням здобутків економічної, математичної та соціологічної наук; конкретно-наукові методи, такі як: макроеконометричне моделювання (при дослідженні результативності фінансової підтримки регіонів у ЄС; для визначення залежності макроекономічних показників розвитку регіонів у країнах ЄС від обсягів та динаміки наднаціональної фінансової підтримки), вимірювання (у процесі формування масиву статистичних даних для емпіричного тестування), статистико-економічний аналіз, регресійний аналіз (для перевірки гіпотез дослідження).

Інформаційну основу дослідження становлять монографічні видання та періодичні публікації вітчизняних та іноземних учених, аналітичні матеріали Європейського парламенту, Європейської комісії, Комітету регіонів ЄС, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального

господарства України, законодавчі й нормативно-правові акти з питань регіонального розвитку України та ЄС, статистичні збірники й бази даних ОЕСР, ЄС, Державної служби статистики України, інших міжнародних організацій, офіційні сайти центральних банків, Інтернет-ресурси, матеріали міжнародних фахових конференцій і форумів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичного обґрунтування результативності інструментів фінансової підтримки регіонів в ЄС з точки зору досягнення цілей євроінтеграційного процесу. Найбільш важливі результати, які характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, є такими:

вперше:

– обґрунтовано концептуальні характеристики нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС на основі посткризової реформи управління розвитком регіонів: поліцентризм (утворення децентралізованих центрів фінансування); ієрархічність (посилення повноважень наднаціональних органів у сфері фінансового контролю); селективність інвестування (пріоритетність фінансування внутрішнього потенціалу регіону); інтегровані інструменти фінансової підтримки; прогностичний характер;

удосконалено:

– теоретичні підходи до розкриття значення фінансової підтримки в умовах інтеграційних процесів, а саме розкрито, що в контексті реалізації стратегії євроінтеграції фінансова підтримка регіонального розвитку характеризується її інтеграційним потенціалом, який, на думку автора, можна визначити, як майбутній ефект у формі додаткових економічних переваг, фінансових та / або соціальних вигод, що досягається шляхом гнучкого програмування регіонального розвитку і реалізації його цілей шляхом створення, використання і розподіленого регулювання спільних наднаціональних фондів фінансової підтримки;

– розуміння ролі інструментів наднаціональної фінансової підтримки

розвитку регіонів в інтеграційному об'єднанні як фінансових інструментів, використання яких забезпечує інтеграційний ефект, що виявляється в додаткових економічних вигодах і перевагах для регіонів, які інтегруються, та досягнення яких неможливо (або менш ефективно) поза межами інтеграційної взаємодії;

– ідентифікація еволюційних змін фінансової підтримки регіонального розвитку та її інструментів, а саме глокального критерію, який повинен урахувувати, що регіони можуть відрізнятися не лише параметрами економіки та соціуму, але й ступенем включеності в глобальні фінансові потоки, з одного боку, й місцеві, з іншого. Найбільш узагальненим виміром цих процесів є пропорції співучасті державних (офіційних) і приватних акторів (організацій підприємців, спілок роботодавців, науково-дослідних установ, громадських ініціатив, некомерційних, міжнародних організацій і т. д.) у сфері фінансів, тобто співфінансування з метою розробки й реалізації регіональних стратегій і програм розвитку в тісній координації із загальноєвропейськими цілями;

дістало подальшого розвитку:

– підхід до дослідження використання і розвитку інструментів фінансової підтримки регіонів у контексті розвитку останніх в умовах європейської інтеграції, що зумовило необхідність уточнення поняття регіону, як реципієнта коштів підтримки, що надається на наднаціональному рівні на основі розподіленого регулювання при реалізації системно важливих інвестиційних програм, підпорядкованих стратегічним цілям розвитку регіонів ЄС в рамках певного періоду програмування;

– періодизація розвитку Політики згуртування в контексті європейської регіональної політики як базису реформування фінансового сектору ЄС після кризи 2008-2009 рр. Даний підхід до періодизації дає чітке уявлення щодо 9 трансформації суті й змісту фінансової підтримки регіонів в рамках визначених періодів та Політики згуртування у взаємозв'язку із загальноєвропейською економічною політикою, висвітлює чільну роль і

місце наднаціональних фінансових важелів у реалізації цілей і завдань політики регіонального розвитку ЄС;

– системний аналіз інтеграційної складової фінансової підтримки регіонального розвитку: обґрунтовано, що ключовим напрямом у цьому процесі є зміщення акценту на ендogenous чинники розвитку та підвищення відповідальності у цій сфері органів влади на місцях, що в сукупності зумовило оновлення методів, процедур та інструментів перерозподілу й контролю фінансування регіонів від ЄС.

Практичне значення отриманих результатів. Основні наукові та прикладні висновки і результати дисертаційного дослідження впроваджено у практичну діяльність Всеукраїнської громадської організації «Українська асоціація економістів-міжнародників» (довідка № УАЕМ-070618/1 від 07 червня 2018 р.), у практику науково-педагогічної діяльності кафедри міжнародних фінансів Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка при підготовці навчально-методичних матеріалів із дисциплін «Міжнародна макроекономіка», «Міжнародні фінанси», «Світова економіка», «Грошово-кредитні системи зарубіжних країн» (довідка № 048-178 від 14.06.2018 р.); у роботі ТОВ «Глобал Рітейл» при підготовці широкого кола аналітичних матеріалів (довідка № 1/19 від 19 червня 2018 р.). Особистий внесок автора. Сформульовані в роботі наукові результати, висновки, рекомендації та пропозиції належать особисто автору та є його науковим досягненням.

Апробація результатів дослідження. Основні висновки та результати дослідження пройшли апробацію з позитивною оцінкою на 8 міжнародних науково-практичних конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні напрямки забезпечення ефективності економіки 10 країн» (м. Запоріжжя, 8-9 квітня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні аспекти модернізації економіки та фінансової системи» (м. Запоріжжя, 26 серпня 2016 р.); Міжнародній науковопрактичній конференції «Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин:

фінансово-економічні та соціальні чинники» (м. Одеса, 23-24 вересня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії» (м. Київ, 7 грудня 2016 р.); International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings (Kielce, Poland, January 27, 2017) [Міжнародній науковій конференції «Інноваційна економіка: процеси, стратегії, технології» (м. Кельце, Польща, 25 січня 2017)]; Міжнародній науково-практичній конференції «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 29-30 вересня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн» (м. Ужгород, 16 вересня 2017 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 10 листопада 2017 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 14 робіт загальним обсягом 4,67 д. а.: 7 статей у наукових фахових виданнях (3,91 д. а.), 5 з яких зареєстровані в міжнародних наукометричних базах даних; 7 – у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій (0,76 д. а.). У співавторстві опубліковано 2 статті, в яких особистий внесок автора складає 0,4 д. а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, додатків на 24 сторінках та списку використаних джерел з 186 найменувань на 21 сторінці. Загальний обсяг дисертації – 244 сторінки, з них основний текст дослідження викладено на 187 сторінках друкованого тексту, що містять 19 таблиць та 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС

1.1. Теоретико-концептуальні основи дослідження розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції

В сучасній світовій економіці, де під впливом глобалізації державні кордони стають усе більш рухливими, роль та місце регіонів набувають усе більшого значення. В Європі, як і поза її межами, загальною тенденцією є регіоналізація економічного простору та зростання важливості регіональних (і місцевих) соціально-економічних систем. Відповідно, дістали розвитку різноманітні концепції та теоретичні підходи до вивчення регіональних систем усіх рівнів, у тому числі проблематики їх функціонування і розвитку в умовах інтеграції.

В основі теоретико-концептуальних підходів – обґрунтування ролі простору та економіки у розвитку регіону. Простір – це джерело економічних переваг або недоліків, пов'язаних передусім з виробничими чинниками; географічних переваг (легка або важка доступність території, високий або низький ступінь забезпеченості сировиною). Переваги можуть впливати також із сукупного характеру виробничих процесів у просторі. Просторова близькість сприяє зменшенню виробничих і трансакційних витрат. Отже, простір об'єктивно відіграє важливу роль у діяльності економічних суб'єктів, хоча донедавна аналітичний пріоритет надавався теоретиками саме обсягу та розташуванню ресурсів. Загалом «теорія регіональної економіки вивчає питання диференціації й взаємозв'язків між окремими складовими простору в умовах нерівномірно розподілених і не достатньо мобільних ресурсів. Вона бере свій початок з теорії просторових взаємодій, автори якої вивчали

причини вибору рішень компаній про місце розташування виробництва й про вибір розміру та географічного положення ринків» [1, с.16].

У теоретичних дослідженнях регіональної економіки можна виокремити два ключові напрямки, які дали поштовх появі подальших теоретичних моделей:

- дослідження, що базуються на *концепції місцезнаходження* (найдавніша галузь досліджень регіональної економіки, вперше розроблена на початку 1900-х рр.);
- дослідження, що базуються на *концепції регіонального зростання* (і розвитку) і поєднують територіальний розподіл доходів з просторовими аспектами економічного зростання.

Концепція місцезнаходження дістала назву від німецького «standort», що у перекладі означає «місцезнаходження», «розміщення» – терміну, введеного в науковий оборот А. Вебером. Учений виокремлював такі ключові чинники розташування промисловості: мінімізація транспортних витрат, здешевлення робочої сили, скорочення витрат на виробничу інфраструктуру (що досягається завдяки агломерації) [2]. Отже, концепція місцезнаходження має типові мікроекономічні основи, базується на традиційному статичному підході. Водночас, використовуючи концепції зовнішніх впливів та економіки агломерацій, дана концепція проливає світло на такі макротериторіальні явища, як диспропорції у просторовому розподілі діяльності, тим самим закладаючи територіальні основи для динамічних підходів.

Концепція регіонального зростання натомість має внутрішньо макроекономічну природу, проте відрізняється від суто макроекономічних підходів політичної економії зв'язком з територіальними характеристиками. Теорія регіонального зростання розглядає простір як територіальні сукупності, які взаємно відокремлені, але внутрішньо однорідні. Нові підходи, пов'язані з теорією регіонального зростання, базуються на комбінації змінних між географічними та економічними характеристиками.

Урахування знань, інновацій та економії масштабу призвело до зменшення важливості відстані від одного ринку до іншого (транспортні витрати) та розміру ринку.

Транспортні витрати є реальними бар'єрами для бізнесу [3]. Їх наявність визначається фізичними причинами, інституційними заходами (торгівля та фіскальна політика) або культурними відмінностями. Однак в умовах економічної інтеграції торговельні бар'єри поступово скасовуються, що впливає на концентрацію промисловості та територіальні надходження. Внаслідок цього активізуються процеси агломерації. Економічна інтеграція впливає також на ринкову конкуренцію та через це – на географічний розподіл продукції. Отже, з теоретичного погляду, можна визначити процеси, які здатні привести або до просторової концентрації, або до розпорошення господарської діяльності. Це може допомогти у визначенні перспектив при розробці регіональної політики.

Відповідно до теорії регіонального зростання, чинники впливу (екзогенні, ендегенні) мають певну специфіку:

– екзогенні чинники – не впливають на локальний контекст, і виникають випадково або навмисно (наприклад, наявність багатонаціональних компаній у регіоні, інфраструктура, визначена зовнішньою владою);

– ендегенні чинники – з'являються і розвиваються в галузях, що є провідними у процесі саморозвитку (підприємницькі навички, місцеве виробництво, інновації, знання, навчальні мережі, переваги фізичної близькості тощо).

Домінування цих сил (екзогенних або ендегенних) призвело до виникнення різних регіональних моделей розвитку. Отже, досліджуючи регіональний розвиток, варто не тільки розглядати його як результат впливу на економіку внутрішніх та зовнішніх сил, але враховувати їх пропорції. Загалом, розуміння відповідних чинників економічного розвитку є ядром економічного аналізу. Так, неокласична теорія намагається пояснити

процес зростання через прибутки, конкуренцію та мобільність виробничих чинників (праця, капітал); зростання у довгостроковій перспективі в умовах вільного ринку визначає досягнення певного рівня територіального прибутку на душу населення. Натомість переосмислення ролі територіального рівня в емпіричному аналізі щодо переваг та витрат місцезоташування стало центром багатьох досліджень, зокрема присвячених ролі, яку відіграють регіони у національному та глобальному контексті.

Систематичний аналіз з використанням експліцитних динамічних моделей був здійснений у відомій праці Р. Солоу [4], яка розвинула модель Харрода-Домара шляхом уведення широкого спектру сукупних виробничих функцій, а також фіксованого коефіцієнта заощаджень та екзогенно заданого коефіцієнта нейтрального технологічного зростання Дж. Хікса. Однак, незважаючи на миттєве поширення ідей Р. Солоу, їм були протиставлені альтернативи. Наприклад, деякі науковці вважали, що саме ставка заощаджень є раціонально визначеною і призначена оптимізувати функцію теперішнього і майбутнього споживання. Це призвело до формування теорії оптимального економічного зростання. Інші ж науковці наполягали на тому, що технологічні зміни самі по собі є результатом економічних та інших рішень, які не приймаються як екзогенні. Ці думки дали поштовх концепції ендогенного зростання.

Важливою рисою кожного з цих двох теоретичних напрямків регіональної економіки є специфічні уявлення щодо простору – фізико-метричні для концепції розташування, та абстрактні для концепції регіонального зростання. На наш погляд, варто погодитись із думкою Р. Капелло, що існуючі сучасні теорії відрізняє переплетення обох підходів, причому ані фізико-географічні особливості (наприклад, морфологія, фізичний розмір), ані територіальні (наприклад, система економічних та соціальних відносин на місцевому рівні) не відіграють ключової ролі. Натомість спостерігається тенденція переходу від дослідження переважно екзогенних до переважно *ендогенних* чинників регіонального

розвитку[5].Відповідно, нове покоління підходів до вивчення регіонального розвитку (не тільки у провідних економіках, але і в країнах, що розвиваються) пояснює нові стратегії розвитку компаній та територій.

Згідно з аналізом наукових джерел, варто зазначити, що теорія ендogenous зростання, що набула стрімкого поширення після 70-х років минулого століття внаслідок економічного спаду і кризових явищ в усіх промислово розвинених країнах, ґрунтується на двох важливих підходах [6]:

а) накопичення людського капіталу є двигуном економіки зростання та освіта є критичною силою, яка породжує прогрес; також освіта та спеціалізація людського капіталу сприяють розбіжностям у продуктивності праці;

б) другий підхід підкреслює роль людського капіталу в процесі інновацій. Згідно з цим підходом, винаходи можуть розглядатися як результати науково-дослідницької діяльності, і вони мають істотний внесок у процес економічного зростання.

Теоретичні моделі ендogenous зростання першого покоління передбачали конвергенцію на основі впливу найважливіших факторів виробництва – інновацій. Зокрема, у цих моделях сукупність функцій виробництва пов'язана з наслідками накопичення капіталу і з довгостроковою залежністю у порівнянні з початковими умовами, що виявлено автором з аналізу джерел [7], [8; 9].

Інші моделі ендogenous зростання, що ґрунтуються на загальній факторній продуктивності, стверджують, що інновації призводять до зростання продуктивності шляхом створення нових продуктів (не обов'язково поліпшується) [10]. Однією з версій цих моделей є шумпетеріанська модель, розвинута П. Ховітом, яка назвала креативним процес знищення. Ключовим аспектом всіх ендogenous моделей зростання є те, що технології створюють ефекти зараження.

На відміну від неокласичного підходу, ендogenous наголошує на внутрішньому потенціалі регіону як сукупності не тільки економічних, але й

соціальних чинників, а першорядне значення надається людському потенціалу і знанням [11-15] та ін.

В сучасній науці існує консенсус, що теорія ендogenous зростання являє собою найбільш важливу концептуальну основу регіонального розвитку (А. Васкес-Баркero, 2002) [16]. Теорія ендogenous зростання досліджує широкий спектр проблем у численних наукових працях, які присвячені: ендogenous природі технологій (П. Ромер, 1990) [10], регіональним концепціям, об'єднаним поняттям ендogenous зростання (Р. Стимсон, 2009) [18], інноваційним регіонам (Ал. Саксеніан, 1994) [19], інноваційним регіональним системам, промисловим просторам (А. Скотт, 1988) [20], конкурентним перевагам (М. Портер, 1990) [21], новій економічній географії (П. Кругман, 1991) [22]. Останні праці присвячені проблемам регіонального економічного розвитку (П. Нікамп, Р. Стоута ін.) [23]. На нашу думку, варто детальніше розглянути найважливіші підходи, які суттєво вплинули на сучасні уявлення в цій сфері.

Значне місце у дослідженнях регіональної економіки ще з середини минулого століття посіла *ідея поляризованого розвитку*. Так, А. Гіршман (1958) вважав, що регіональний розвиток має нерегулярну природу і концентрується в так званих географічних центрах, з яких хвиля імпульсів розвитку поступово поширюється на околиці [24]. Можна однак припустити, що нерегулярне економічне зростання є результатом довгострокових історичних, культурних та економічних умов. Отже, розвинені регіони стають більш прогресивними в результаті ефекту накопичення, тоді як бідні регіони залишаються пасивними.

Відома *теорія полюсів зростання* Ф. Перру спочатку мала скоріше просторову основу ніж економічну. Вона передбачала, що економічне зростання визначається своєрідними полюсами, якими є найбільш розвинені галузі промисловості та окремі підприємства. Такі полюси відрізняються високими темпами економічного розвитку та численними коопераційними зв'язками, а також найсильнішою позицією на світових ринках. Вони

генерують розвиток економіки і від них залежать слабкі підприємства. Сукупність цих полюсів разом з їхніми коопераційними зв'язками утворюють особливу – поляризовану просторову систему.

Теорія полюсів зростання була використана у дослідженнях регіонального розвитку: до полюсів зростання були віднесені високорозвинені регіони, де розташовані інноваційні та конкурентоспроможні на зовнішніх ринках галузі. Такі регіони панують над слабкими центрами та регіонами та слугують орієнтирами розвитку. Вони посідають лідерські конкурентні позиції відносно периферійних регіонів і роблять останніх залежними від їх економічної політики. Ф. Перру підкреслює, що завдання місцевої влади в поляризованій системі полягає у створенні нових полюсів зростання та зміцненні відносин (нових інвестицій у комунікацію та транспорт) між метрополією та регіоном з метою посилення дифузії та стимулювання економічного зростання (Е. Маліція, Е. Фесер, 1999) [25].

Значну роль у формуванні теоретичних уявлень у сфері розвитку регіонів відіграла також *концепція економічної бази*, яка пояснює розвиток регіону шляхом поділу економіки на два види діяльності (екзогенну та ендогенну) та через визначення причинних зв'язків, що відбуваються в процесі розвитку регіону (В. Ізард, 1965) [26]. Відповідно до цієї концепції, екзогенна (експортна) діяльність є фундаментальною і становить економічну основу регіону, оскільки попит на товари та послуги стимулює економічний розвиток регіону та формує його роль та відмітні риси в соціальному та просторовому розподілі праці. Детальніше це можна пояснити таким чином: сектори економіки та компанії-експортери активізують зв'язки між компаніями-партнерами та відповідними секторами, що діють на внутрішньому ринку, отже, екзогенний сектор стимулює розвиток так званого ендогенного сектору та водночас визначає його жорсткий зв'язок з основним (екзогенним) сектором.

Беручи до уваги положення даної концепції, місцеве

самоврядування повинно мати пріоритетом заохочення інвесторів до технологічної модернізації підприємств, спрямованої на забезпечення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринках. Проте, на наш погляд, є дещо дискусійною роль підтримки експортної діяльності регіональних виробників у разі необхідності її диверсифікації, оскільки, наприклад, для традиційних регіонів з їх сталою спеціалізацією положення є неоднозначним. Водночас вигоди від торгівлі між країнами вочевидь зумовлюють важливість ролі експортної діяльності в регіональному розвитку на різних його етапах, з урахуванням спеціалізації виробництва в різних регіонах та споживання капіталу. Отже, регіони, багаті на капітал, експортують споживчі продукти, а регіони, багаті на робочу силу, експортують трудомісткі продукти. Е. Маліція і Е. Фесер (1999) [25] підкреслюють, що потенційний обмін між цими регіонами є більш вигідним для споживачів капіталу, тому бідніші країни змушені сприяти не тільки розвитку експортних галузей, а й інфраструктурні та інституційні інвестиції (особливо фінансові установи) та спеціалізовану освіту. На наш погляд, за умов інтеграційного об'єднання це положення можна вважати засадничим, принаймні за наявності суттєвих розбіжностей у рівні економічного розвитку країн-членів.

До концепції економічної бази належить також *теорія основної продукції*, яка пояснює довгострокові чинники економічного зростання. Згідно з даною теорією, регіональний розвиток досягається шляхом поступової спеціалізації певної продукції, яка є конкурентоспроможною на зовнішніх ринках. Завданнями для всіх адміністративних органів є, передусім, зміцнення напрямків спеціалізації, інвестування в інфраструктуру (телекомунікації, транспорт), підтримка фінансових та консалтингових інституцій та надання послуг для бізнесу та освіти (Т. Гросс, 2002) [27]. Економічні, політичні та соціальні дії органів місцевого самоврядування суттєво впливають на попит і пропозицію і мають бути сформульовані за критерієм масштабу регіонального розвитку (глобальні, національні,

регіональні та місцеві), вказуючи на економічні вигоди, отримані від просторової концентрації економічної діяльності.

Значну роль у дослідженнях регіонального розвитку відіграла *теоретична модель ядра та периферії*, яка передбачає дихотомію обох регіонів. Центр з фінансовим потенціалом, повноваженнями та знаннями, а також високі культурні стандарти домінують над периферійними регіонами не тільки в технологічній, а й у політичній та культурній сферах, отже периферії ієрархічно підпорядковані центру в технологічному, економічному, політичному, культурному та адміністративному відношенні. Відносини між ядром і периферією не є рівноцінними та рівнозначними.

Моделі ядра та периферії з'явилися в економічній літературі одночасно з теорією полюсів зростання, розглянутою нами вище. На нашу думку, основна відмінність між ними полягає у тому, що автори моделі ядра і периферії розглядають диспропорції розвитку у глобальному масштабі (щодо особливо слаборозвинутих регіонів), тоді як автори теорії поляризації зосереджують увагу на відмінностях у розвитку високорозвинених регіонів.

Згідно з іншим підходом, основним чинником диспропорцій у розвитку регіонів є потоки технологічних та культурних інновацій, контрольованих центром. Основні регіони визначені вченими, як економічні центри, що мають найбільший потенціал змін і перебувають у місцях сильного впливу, тоді як розвиток розглядається як інноваційний процес (виробництво та послуги, що надаються найбільш конкурентними підприємствами), розташованими у великих столичних центрах. Центри переважають над периферією (Дж. Фрідман, В. Алонсо, 1964) [28].

Отже, діалектика взаємозв'язку між центром і периферією показує, що в історичному контексті на конкретному етапі розвитку роль центрів може бути зведена до периферійної. Особливо це стосується центрів, що базуються на важкій промисловості. Також, за сприятливих умов, периферії можуть поступово набути характеристик економічного центру, або напівпериферійного (прикордонного) – на відстані від центру.

Дана проблема була проаналізована К. Хеффнером (2003) [29], який підкреслив, що система з провідними регіонами (центрами) та периферіями, що розвиваються більш повільно, є динамічною і не може розглядатися, як щось незмінне. До того ж, варто ураховувати, що ідентифікація понять центру та периферії залежить від просторового масштабу. Наприклад, периферія в межах національної економіки може розглядатися як центр у місцевому або регіональному масштабі, і навпаки: національний центр може бути периферією світової економіки. Загалом, структурно сучасна економіка – це сукупність взаємозалежних таких структурних компонентів, як: ядро – світовий центр, напівпериферійні та периферійні.

У сучасній науковій літературі набули поширення також *концепції регіональних інноваційних мереж* [30; 31]. Зокрема, дослідження групи GREMI (*Groupe de Recherche Européen Surles Milieux Innovateurs*) відображають динамічну модель інноваційного середовища, що підкреслює роль місцевих середовищ як генераторів інноваційної поведінки. Окремі регіони та підприємства повинні бути відкриті до радикальних змін, вони повинні бути готові до нового процесу «творчого забування» про неконкурентоспроможні продукти та технології, брати участь у кумулятивному процесі творчого «навчання». Модернізація тільки основного капіталу недостатня для стимулювання розвитку. Необхідні ще й інновації, спрямовані на набуття нових навичок виробництва. Загалом, вивчаючи вплив місцевого середовища на інноваційність економічної діяльності, GREMI представила концепцію «місцевого інноваційного середовища», як інноваційного інкубатора та «машини знань». Воно було визначене як мережа складних неформальних, суспільних відносин на певній території, визначених її місцевою ідентичністю, культурою та традиціями.

У контексті досліджень регіональної економіки представляє інтерес також *теорія «індустріальних округів»*, основу якої створив А. Маршалл. Учений трактував індустріальний округ як окремий майданчик, де розташовуються спеціалізовані виробничі підрозділи, економічна структура

яких базується на малих та середніх підприємствах, що виробляють продукцію для регіонального ринку та працюють з місцевим капіталом, місцевими рішеннями, на засадах довгострокового міжрегіонального співробітництва [32]. Характерною рисою такого індустріального округу є мобільність його робочої сили; працівники пов'язані з округом, а не зі своєю фірмою. Інвестори підтримують високоякісні установи обслуговування (особливо фінансові), пристосовані до спеціалізованих регіональних виробництв.

Практично одночасно з концепціями інноваційних середовищ на початку 90-х років з'явилася *теорія промислових кластерів*, що була запроваджена на початку 90-х років М. Портером (1990) та П. Кругманом (1991). Ця концепція має в своїй основі теорію абсолютних та порівняльних переваг А. Смита та Д. Рікардо. П. Кругман поклав цю теорію в основу своєї моделі нової теорії торгівлі.

М. Портер (1990) [21] розглядав промислові кластери як інструмент для вивчення конкурентних переваг у сучасній світовій економіці. Головним чинником він вважав відповідне місце розташування економічної діяльності. Парадокс місцевості, коли підприємства виробляють на місцевому рівні, а продають по всьому світу, привів до того, що підприємства зосереджують свою діяльність на промислових скупченнях і створюють там мережу співпраці та конкуренції. Модель економічного розвитку М. Портера базувалася на чотирьох умовах: виробничі фактори, попит, пов'язані та співіснуючі галузі, економічна стратегія.

Згідно з підходом М. Портера, промислові підприємства є «географічними концентраціями взаємопов'язаних компаній з близькими джерелами постачання, спеціалістами-постачальниками, постачальниками послуг і пов'язаними галузями та установами (наприклад, університетами, підрозділами стандартизації та галузевими асоціаціями) [21, с.246]. Отже, кластери – це інтегрована система підприємств та установ, яка не є простою сукупністю окремих елементів, але набуває «додаткової цінності» завдяки

інтегрованій природі. Кластер ініціює численні процеси, які підвищують конкурентоспроможність місця розташування.

Спочатку М. Портер розглядав теорію кластерів як інструмент аналізу промисловості у цілих країнах (Швеція, Швейцарія, США), потім, отримуючи більше дослідницького досвіду, він використовував його для аналізу даних регіонів і міст (у Нью-Джерсі, в Каліфорнії, на німецько-швейцарському кордоні). Слід зазначити, що поняття промислових кластерів є стабільним, але не статичним, оскільки це стосується циклу розвитку з його початком, еволюційним зростанням і зниженням.

На перший погляд, промислові кластери є подібними до промислових регіонів. Однак, на нашу думку, існують і значні відмінності. Кластери відрізняються від промислових регіонів за їхніми діапазонами, тобто вони включають навіть декілька галузей або видів промисловості, можуть охоплювати десятки ланцюгів виробництва, тоді як промислові регіони – це одна галузь чи тип. Саме це не тільки найбільше відрізняє промислові кластери від аналогічних концепцій, а є і чинником конкурентоспроможності на кожному рівні: місцевому (між кластерними компаніями), національному (між цілими кластерами) та глобальному. Все це створює підстави стверджувати про формування нової якісної характеристики промислових кластерів – перетворення їх на суб'єктів конкурентних відносин сучасної глобальної економіки.

Зауважимо, що в контексті глобалізації зв'язок між центром і периферією має свою специфіку. Передусім слід згадати широко відоме гасло Ф. Фукуями – «кінець історії» (1992) [33], хоча майбутній розвиток цивілізації був описаний ще до нього, наприклад, «третя хвиля» А. Тофлера [34] або постіндустріальне суспільство Д. Белла [35]. Але для цих авторів точкою відліку були американська економіка та суспільство. Поясненням може бути те, що в певний історичний момент, коли змінився поділ світових економічних сил, дифузія західної економіки та культури у глобальному масштабіздавалася невідворотною, а загальний розвиток цивілізації мав одну

мету: остаточно глобальна держава, ринково-орієнтована капіталістична система. В цілому цей процес розглядався як еволюційна модернізація всіх суспільств, кінцевим результатом якої мав бути однополярний світ («кінець історії»).

Парадигма глобалізації Ф. Фукуяма, домінуюча в 90-х роках, стосувалася плюралістичної парадигми С. Хантінгтона (1997) [36], згідно з якою сучасна вимога до мультикультурних відносин призвела до створення глобального багатополюсного світового порядку, визначеного багатьма державами (США, Японія, Росія, Китай, Індія), що надходять з різних цивілізацій. Хантінгтон С. має критичну позицію щодо нової універсальної цивілізації, яка створюється глобалізацією як продовження західної цивілізації. Він заявляє, що замість культурної гомогенізації ми спостерігаємо появу все більшого числа культурних відмінностей, які колись були пригнічені владою Заходу в той час, коли конфлікти були переважно ідеологічними, а не культурними. В даний час, коли зійшлися старі конфлікти, культурна відокремленість Заходу та «решти світу» стає більш помітною. На думку С. Хантінгтона, західна цивілізація ніколи не стане універсальною, оскільки західні соціальні системи (капіталізм та ліберальна демократія) базуються на культурних кодексах. Відсутність таких кодів у інших цивілізаціях унеможлиблює розробку західних моделей загальнолюдського розвитку.

Парадигма центру / периферії тривалий час становила теоретико-методологічну основу розробки регіональної політики багатьох європейських країн. Проте на сучасному етапі набули поширення інші теорії та концепції.

На наш погляд, слід погодитись із тезою, що «основні відмінності між неокласичними (екзогенними) та ендогенними теоріями зростання – це їх діаметральні точки зору щодо: а) характеру технологічних змін (екзогенні та ендогенні), б) динаміки економічного зростання (нульове зростання / постійне зростання) і с) існування ринкової рівноваги (ринкові вдачі / ринкові невдачі)» [37].

Також беззаперечним видається твердження, що ендогенна теорія зростання має важливе значення у політичному контексті (ринкова конкуренція, відкриті ринки, сприяння дослідженням та інноваціям тощо). Водночас, економічна політика, яка сприяє захисту ринку, може спричинити уповільнення процесу зростання. Процес довгострокового зростання є безперервним процесом перетворення економік (П.Ховітт, 2005) [38].

Поширення інновацій та знань, гнучка організація виробництва, інституційний розвиток сприяють підвищенню ефективності та високій якості ключових показників виробничої системи. Своєю чергою, кожен з цих механізмів підвищує ефективність накопичення капіталу, стимулюючи прояв ефекту масштабу, різних зовнішніх факторів і знижує операційні витрати, тим самим сприяючи зростанню продуктивності і максимізації норми прибутку в міських територіях [39].

Технологічні зміни – найважливіший чинник економічного зростання як неокласичних, так і ендогенних теорій зростання. Вони збільшують обсяг виробництва і є ключовим чинником зростання країн та регіонів. Теорія ендогенного зростання має тенденцію виявляти процеси, які спричиняють технологічні зміни, оскільки неокласична економічна думка повністю абстрагувала це питання. Ендогенна теорія росту підкреслює технологічні зміни як результат, який виникає внаслідок ряду невдач на ринку (П. Самуельсон та В. Нордхауз, 2009) [40].

Зауважимо, що наслідком технологічних змін є ефективна рекомбінація чинників розвитку, що мають тенденцію до більш повного використання виробничого потенціалу. У багатьох випадках технологічні зміни зміщують фокус у створенні економічної цінності – від виробництва товарів та послуг до створення нових знань і технологій, синергетичний характер яких багаторазово перевищує загальні витрати на їх створення. Технологічна розробка дозволяє створювати нові продукти, послуги та процеси. Вибір засобів та методів досягнення цілей технологічного розвитку є питанням стратегічної орієнтації корпорацій, а також окремих регіонів та національної

економіки в цілому, тоді як мета і завдання технологічного розвитку полягає у забезпеченні швидшого, всеосяжного та більш якісного задоволення людських потреб.

Теорії ендogenous розвитку пояснюють технологічні зміни як результат внутрішніх державних та приватних інвестицій у людський капітал та інвестиції в НДДКР. Моделі ендogenous зростання вочевидь виступають за активну політику підтримки регіонального розвитку, зокрема через прямі та непрямі інвестиції в освіту (людський капітал) та стимулювання прямих іноземних інвестицій у наукомісткі галузі виробництва.

З огляду на дослідження, розроблені К. Арроу (1962) [41], П. Ромером (1986) [10] та ін., процес економічного зростання зумовлений в основному інвестиціями в людський капітал, що призводить до надлишку і накопичення капіталу. Але треба враховувати й той факт, що ендogenous регіональне зростання включає різні сфери (економічні, соціальні, географічні тощо), отже і спектр ресурсів, які беруть участь у цих процесах, є широким:

- природничі ресурси: земля, вода, клімат тощо;
- людські ресурси: знання, досвід та знання, спеціалізація;
- матеріальні ресурси: дороги, канали, зрошувальні системи, лікарні та ін;
- економічні ресурси: ринок товарів, продуктів харчування, робіт, майна, кредитна система, ціни тощо;
- соціальні ресурси: етнічні організації, сім'ї, соціальні установи, керівництво, режим прийняття рішень тощо;
- культурні та духовні ресурси: правила, обряди, фестивалі, мистецтво, мова, спосіб життя і т. д.

За результатами аналізу ряду наукових праць, на наш погляд, можна виокремити такі основні чинники ендogenous розвитку на регіональному рівні:

- технічний прогрес (Дж. Рїіз (1979) [43], Е. Малецький (1991 [44] та ін.);

- різноманітність регіональної промисловості та тенденція до диверсифікації розширюють можливості для регіонального зростання та розвитку (Дж. Гендерсон, М. Тернер, А. Канкоро, 1995) [45]; Дж. Гендерсон, А. Сторігард, Д. Вейл, 2011[46]та ін.);

- навички та доходи людського капіталу є важливими чинниками диференціації рівнів регіональних економічних показників (Е. Ганушек, Д. Кімко, 2000) [47] та ін.);

- економіка агломерації (Г. Батлет та М. Тейлор, 2002 [48]; Дж. Дюрантон і Д. Пуга, 2000 [49]; Дж. Гендерсон, 2003 [50] та ін.).

Додатковими чинниками ендогенного регіонального розвитку є такі:

- лідерство (Дж. Брайсон і Б. Кросбі (1992) [51]; М. Де Сантіс і Р. Стоу (1999) [52]та ін.).

- стратегії / політики / інститути (Д. Норт (1990) [53]; Ф. Фукуяма (1995) [54]; Дж. Свара (2000) [55]; А. Ханбергер (2009) [56] та ін.).

- підприємництво (Шумпетер (1934) [57]; І.М. Кірзнер (1973) [58]; З. Акс, Д. Одретч, П. Браунергелм і Б. Карлсон (2004)[59] та ін.).

На наш погляд, у контексті регіональних досліджень ЄС ендогенні чинники на регіональному рівні можна згрупувати у чотири категорії (рис.1.1):

(I) Ендогенні чинники, специфічні для регіонів Східної Європи, представлені у науковій літературі у вигляді рушійних сил (ведучих елементів). Зокрема, розташування на кордоні ЄС і наявність столичних міст були інтерпретовані як підтримка регіонального диференційованого зростання. Місцерозташування поруч з кордоном ЄС сформувало більш високий ринковий потенціал, тоді як наявність столичних міст забезпечувала основні економічні та соціальні активи, необхідні для розвитку структури в цих регіонах.

(II) Знання та інновації (добре зарекомендували себе в економічній теорії).

Зауважимо, що на сучасному етапі чинники, пов'язані безпосередньо з накопиченням знань та інновацій, стали основними джерелами зростання, про що зазначали Р. Лукас (1998) [60], Р. Бронзіні(2009) [61]. Крім того, наявність ПІІ трактується як зовнішнє джерело інновацій.

(III) Наявність інфраструктури та доступність трактується як передумови для отримання знань та інформації. Навіть коли знання та інноваційний процес завершено, його не можна повторювати з однаковою інтенсивністю в іншому місті / регіоні. Накопичення знань укорінене в економічних, соціальних, культурних та інституційних процесах, отже деякі регіони мають більш інноваційну природу, ніж інші.

(IV) Наявність певної галузевої структури, що пояснює регіональне зростання (Г. Перлофф та ін., 1960) [62]. Зміна галузеві структури можебути важливим аргументом щодо розвитку, зокрема для нових регіонів ЄС.

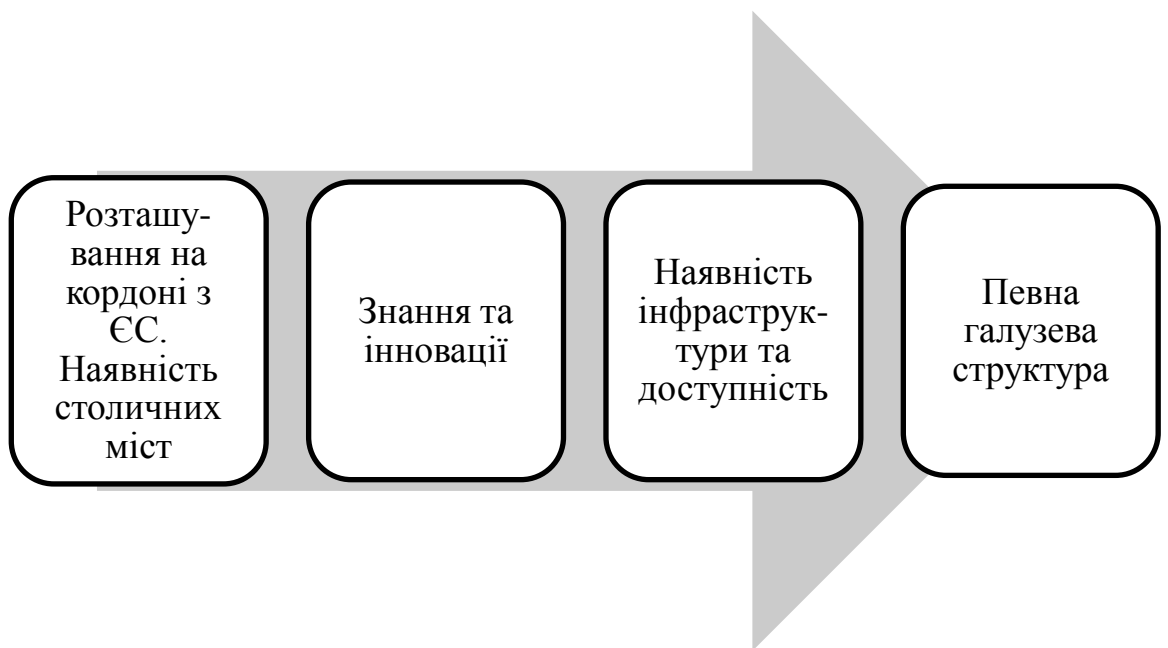

Рис.1.1. Ендогенні чинники регіонального розвитку

Джерело: розроблено автором

Важливим елементом регіонального розвитку є внутрішня спроможність кожного регіону до розвитку. Впродовж останнього десятиліття в тлумаченні потенціалу регіонального розвитку відбулися кардинальні трансформації зі зміщенням акцентів:

- від класичних чинників розвитку до інноваційних;
- від жорстких чинників до м'яких чи нематеріальних чинників;
- від функціонального підходу до пізнавального.

Критичні аргументи теорії ендogenous зростання пов'язані з її слабкістю у поясненні гіпотези умовної конвергенції, зменшення приросту капіталу і поясненні розбіжностей щодо доходів регіонів / країн на глобальному рівні.

Проведене у цьому підрозділі дослідження теоретичних засад дослідження регіональної економіки дає змогу зробити ряд висновків.

Сучасним методологічним підґрунтям взаємодії економічних процесів, управління фінансами та іншими видами ресурсів є теорія ендogenous зростання, основні постулати якої базуються на зменшенні залежності від зовнішніх чинників та забезпеченні більшої автономії у використанні місцевих ресурсів. Отже, в умовах глобальної нестабільності ендogenous регіональний розвиток стає важливим предметом теоретичних та емпіричних досліджень.

Відповідно до ендogenous теорії зростання, регіональні економіки, маючи більшу відкритість ніж національні, швидше взаємодіють одна з одною і в цей спосіб забезпечують міжнародну мобільність, міжнародну торгівлю та поширення знань. Усе це обґрунтовує розвиток регіонів також і в умовах інтеграційного об'єднання і зближення.

На теорію ендogenous зростання суттєво впливає аналіз практичних аспектів регіонального зростання, стратегії просторового розвитку, що реалізуються, та фактичні економічні процеси: тенденції конвергенції / розбіжності на рівні держав-членів, просторова поляризація доходів і зростаюча роль знань і т. п. Наразі в центрі уваги новітніх теоретичних та практичних підходів щодо регіонального розвитку перебувають швидкі технологічні зміни, інновації, дослідження, освіта, агломерації та зовнішні наслідки, знання, диверсифікація підприємництва, галузева спеціалізація та її сучасні трансформації тощо.

Згідно з результатами аналізу наукових джерел, проведеному автором, теорія ендегенного зростання на регіональному рівні зосереджується на двох основних напрямках:

- задоволення потреб регіонів як частини всієї території, починаючи з розробки обґрунтованої економічної політики, реалізованої на місцевому рівні;
- капіталізація стратегічних територіальних переваг – розвиток продуктів, за якими регіон має сприятливе положення на ринку, незалежно від політичних або економічних вимог, що забезпечує конкурентні переваги регіону.

Ендегенне регіональне зростання має бути результатом колективної дії громадськості і приватного сектору в спробі задовольнити потреби місцевих громад (розвиток кращих послуг, просування на місцевий ринок, розвиток людських ресурсів та фінансовий менеджмент, розвиток підприємницької ініціативи та охорона навколишнього середовища тощо). З теоретичної точки зору, модель ендегенного регіонального розвитку повинна бути здатною гарантувати автономію процесу (та його стійкість), базуватися на регіональних характеристиках / ресурсах, а також бути придатною до управління основними змінними.

Проведений стислий огляд наукового доробку щодо моделей і чинників регіонального розвитку показав, що кінець минулого століття став етапом появи численних теорій і концепцій, ключові ідеї яких з часом зазнали суттєвих якісних змін. Можна стверджувати, що провідна тенденція їх розвитку полягає у зміщенні акценту від економічних чинників до соціальних, знаннєвих, екологічних, що в сукупності веде до перетворення регіонів на повноцінних суб'єктів конкурентної боротьби. Відповідно, впродовж останніх років розпочалося формування нових теоретико-концептуальних підходів у сфері досліджень регіонального розвитку. Ці теорії базуються на розумінні сутності регіону як «регіону-соціуму», де «на першому плані відтворення людського капіталу та розвиток соціальних сфер

життя (освіти, охорони здоров'я, культури, навколишнього середовища тощо) [1, с.17]

В умовах інтеграційного об'єднання, передусім, в ЄС, управління розвитком регіонів має свою специфіку, пов'язану з функціонуванням наднаціональних механізмів регулювання економічних процесів, що визначає й специфіку фінансування регіонального розвитку, і, на думку автора, має бути наступним логічним кроком даного дисертаційного дослідження.

1.2. Трансформація підходів до регулювання фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС

Економічний розвиток регіонів у Європейському Союзі становить особливий інтерес для країн-претендентів, а також асоційованих членів з точки зору реалізації стратегії євроінтеграції та перспектив їх участі в процесах розробки та реалізації наднаціональної економічної політики, яка під впливом глобалізації світового господарства зазнає суттєвих змін. Це повною мірою стосується України як асоційованого члена ЄС.

Приналежність країни до певного інтеграційного об'єднання визначає цілі та завдання її розвитку, а також цілі, завдання та механізм реалізації державної економічної політики. Інтенсифікація економічної інтеграції на регіональному та міжрегіональному рівнях в глобалізованому світовому господарстві веде до виходу економічної політики за межі національних економік. В основі цих процесів лежить посилення конкурентної боротьби на міжнародних товарних і фінансових ринках, яке зумовлює необхідність зміцнення конкурентних позицій окремих країн-членів шляхом кооперування у використанні факторів виробництва. Поява великих територіальних анклавів у результаті господарського зближення країн призводить до формування наднаціональних пріоритетів розвитку, що, в свою чергу,

проявляється у виході економічної політики за межі країн і територій, формуванні її наднаціонального характеру.

З теоретичної точки зору й відповідно до загальноприйнятого трактування, регіональна політика в найбільш узагальненому розумінні – це цілісна система заходів, спрямованих на збалансований соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних одиниць, з яких складається регіон. В системі світового господарства вона може здійснюватися на декількох рівнях: державному, регіональному (регіони всередині держави); локальному (політика органів місцевого самоврядування); регіональному (міжнародному); міжрегіональному.

Рівні розробки і реалізації регіональної політики інтеграційного об'єднання багато в чому схожі з вищевказаними: державний, регіональний (регіони всередині держави); локальний (політика органів місцевого самоврядування, або муніципальна політика в європейських країнах); міждержавний всередині регіону як інтеграційної структури; міжрегіональний.

Незважаючи на схожість зазначених рівнів, головна відмінність економічної політики автономної держави від політики держави-члена регіонального інтеграційного об'єднання в тому, що остання пов'язує свої національні інтереси з наднаціональними інтересами в рамках загальної інтеграційної політики. Прикладом цього є, передусім, еволюція регіональної економічної політики в країнах Європейського Союзу, а також її реалізація відповідно до загальних стратегічних завдань розвитку регіону.

Унікальність регіональних процесів, які відбуваються в Європейському Союзі, багато в чому пояснюється впливом цілої низки документів наднаціонального рівня: Європейської хартії місцевого самоврядування, прийнятої в 1985 р. Радою Європи, Хартії регіоналізму, прийнятої в 1988 р. Європейським парламентом, Декларації про регіоналізм, прийнятої в як правову документа в 2000 р.

Відповідно до вищезгаданих документів, в рамках регіональної політики ЄС був прийнятий ряд таких ключових принципів, як територіальна концентрація капіталу, фінансування цільових програм, співпраця з місцевими органами влади і передача їм певних управлінських рішень про оптимальний територіальний рівень, тобто принцип субсидіарності (який в ряді країн, був зведений в ранг закону) (рис.1.2).

Рис.1.2. Ключові принципи фінансування розвитку регіонів у ЄС

Джерело: розробка автора [64, с.39]

Розглядаючи особливості підходу до регіональної політики в Європейському Союзі, слід зазначити, що ця політика тісно пов'язана з визначенням сутності поняття регіону (району). Згідно з визначенням, даним в Хартії регіоналізму, прийнятій Європейським парламентом у 1988 році, регіон – це «... однорідний простір, який має фізичну і географічну, етнічну, культурну, мовну спільність, а також загальні економічні структури та історичну долю» [65, с.162-170]. Таким чином, європейське розуміння регіону визначає характер функцій регіону, з одного боку, і функції, виконувані в рамках рішень наднаціональних органів, з іншого боку.

Поняття регіону є одним з основоположних у стратегічних планах територіального розвитку ЄС і програмах їх фінансування. Як показує аналіз наукової літератури, а також нормативних і методологічних матеріалів

Європейської Комісії, підходи до трактування цього поняття не є ідентичними.

Так, з точки зору статистики, на даний момент існує єдина багаторівнева система регіонів ЄС, яка дозволяє враховувати специфіку їх розвитку, зміну кордонів в результаті національних територіальних реформ і т.п. В основі даної системи – Номенклатура територіальних одиниць для статистичного обліку (*фр. nomenclature des unités territoriales statistiques, NUTS*).

З 1 січня 2015 р. в ЄС набула чинності система NUTS 2013, що охоплювала п'ять рівнів, з яких перші три рівні є регіональними, наступні два – місцевими одиницями регіональної статистики ЄС. Регіони першого рівня – NUTS 1 – це суб'єкти федерації, автономні утворення, великі регіони. Регіони другого рівня – NUTS 2 – провінції, департаменти, урядові округу (певною мірою щось на зразок українських областей). Регіони третього рівня – NUTS 3 – графства, префектури і т.п. [66]. Критеріями визначення рівнів NUTS для територіальних одиниць були такі: NUTS 1 – від 3 до 7 млн., NUTS 2 – від 800 тис. до 3 млн., NUTS 3 – від 150 до 800 тис. жителів. Розроблено також класифікацію для більш дрібних АТО. Території, менші ніж NUTS 3 (сільські райони) віднесені до NUTS 4, а первинні, базові одиниці – до NUTS 5. Класифікація NUTS 2013 містила 98 регіонів в NUTS 1; 276 регіонів в NUTS 2 і 1342 регіони на рівні NUTS 3. При цьому право на підтримку політики згуртування мали регіони рівня NUTS 2, відповідно, і Звіт про згуртованість досі в основному робився на рівні NUTS 2 [66; 67]. Класифікація регіонів NUTS 2013 представлена на рис. 1.3.

Дана система класифікації знайшла своє застосування в соціально-економічному аналізі на регіональному рівні і, починаючи з 1988 року, формує основи для визначення регіональної відповідності в рамках Структурних фондів і загальну базу для збору, розвитку і гармонізації статистики на рівні ЄС [68, с.118-119]. Класифікація переглядається за умови змін територіального устрою однієї або кількох країн-членів ЄС.

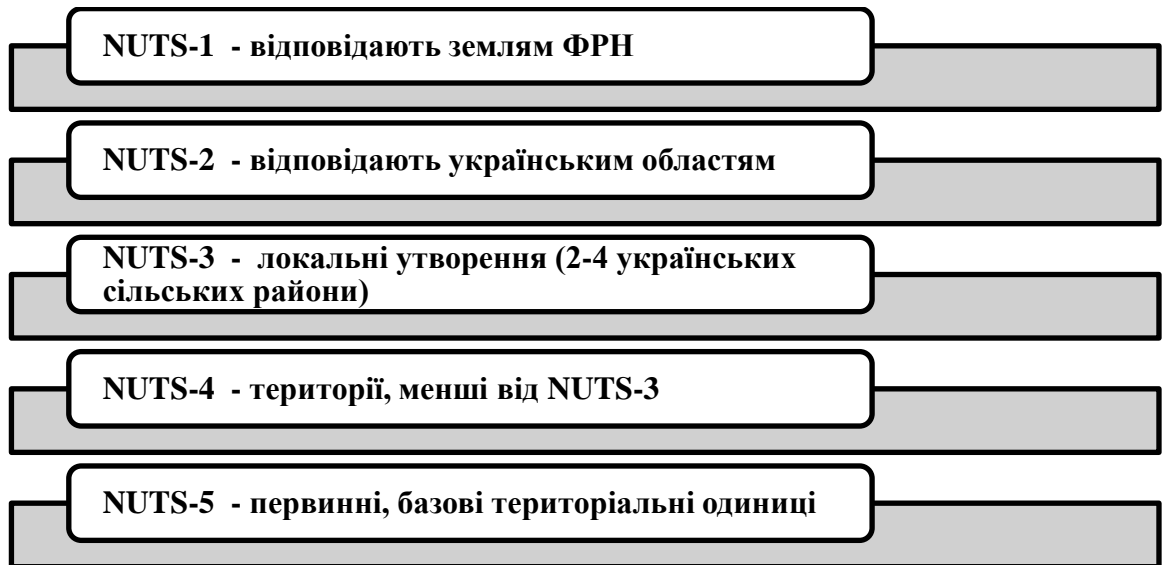

Рис.1.3. Класифікація регіонів у ЄС (NUTS2013)

Джерело: складено автором за даними Євростату [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics> [66]

Наразі є діючою класифікація регіонів ЄС NUTS 2016, що набула чинності з 1 січня 2018 р. Вона охоплює 104 регіони NUTS 1 (основні соціально-економічні регіони), 281 регіон NUTS 2 (основні регіони для застосування регіональної політики) та 1348 регіонів NUTS 3 (невеликі регіони для специфічних рішень) [66]. У чинній класифікації збережено критерії чисельності жителів, застосовані у NUTS 2013. Класифікація NUTS зазвичай відображає територіально-адміністративний поділ держав-членів, що забезпечує наявність даних та реалізацію можливостей політики.

На нашу думку, подібна багаторівнева система територіального устрою ЄС свідчить про проблему нерівномірності регіонального розвитку – проблему, яка в науковій літературі найчастіше згадується як асиметрія територіального розвитку. Як засвідчують дані Євростату, в ЄС за показником ВВП на душу населення спостерігається безпрецедентна різниця між найбільш і найменш благополучними регіонами (рис.1.4). Так, наприклад, даний показник в Люксембурзі в 7,6 разу вищий ніж в Болгарії

(2015 р.) – однієї з країн, що приєдналися до ЄС в результаті розширення 2007 року.

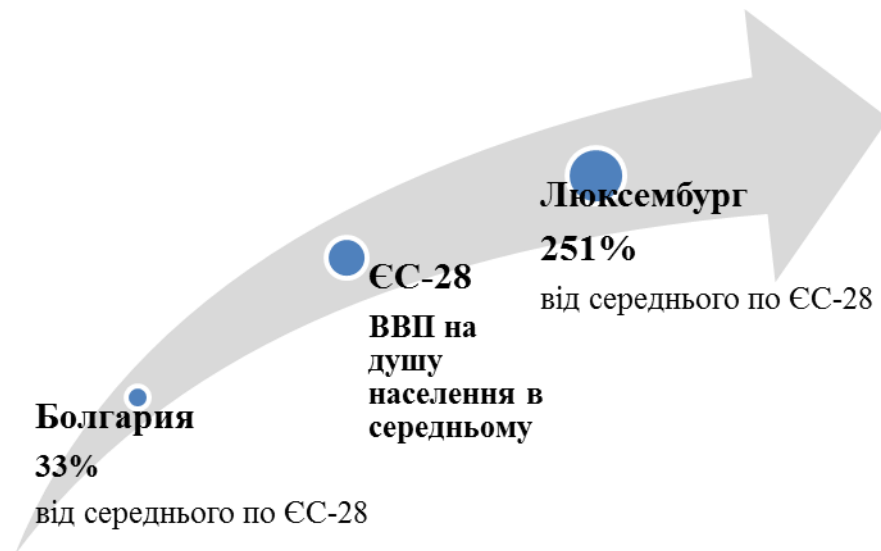

Рис.1.4. Асиметрія територіального розвитку в ЄС-28 за показником ВВП на душу населення

Джерело: складено автором за даними [69]. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp-per-capita>

На наш погляд, саме ці відмінності, які поглиблюються з кожною фазою розширення ЄС, вочевидь впливають на процеси розробки та застосування фінансових інструментів регіональної політики. «З останнім розширенням на 10% збільшилися обсяги виробництва, на 22% чисельність населення, на 57% – кількість зайнятих в сільському господарстві і зросла чисельність безробітних на 30%. Населення, яке проживає в регіонах з ВВП на душу населення менше третини середнього показника по ЄС, зросла з 24 до 62 мільйонів (20% населення ЄС). Отже, подвоїлася важливість проблем економічно слабких територій» [68, с.117].

З-поміж країн ЄС до найбільш слабких належить Греція з її 49% ВВП на душу населення від середнього по ЄС-27 (Західна Греція – регіон NUTS 2-го рівня). Спостерігається перевищення даного показника у Внутрішній частині Лондона у 3,4 разу порівняно з середнім по Євросоюзу, тоді як у ще 5 регіонах різниця рівнів за даним показником перевищує 2 рази. Від цих

країн суттєво відрізняються Литва, де ВВП на душу населення становив лише 27% від середнього по ЄС, та Латвія – 25,3%. При цьому Латвія, будучи територіально малою має тільки регіони NUTS 2-го рівня). Щодо Болгарії, то у 2005 році ВВП на душу населення становив 12,7% від середнього по ЄС-27, а в окремих регіонах (Північно-Західний та Південно-Центральний) навіть 9,6% [70, с.11-17].

Як показує аналіз наукової літератури, існують різні підходи до класифікації регіонів у ЄС у контексті асиметрії економічного розвитку. Л. Поліщук виокремлює чотири групи країн за рівнем ВВП на душу населення (обчисленому за паритетом купівельної спроможності) (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Групи країн за рівнем ВВП на душу населення відносно
середньоєвропейського рівня

Група країн	ВВП на душу населення од середнього по ЄС, %	Країни групи/ регіон	
		Кількість	Географічний регіон
I	>110%	10	Західна та Південна Європа
II	>середньоєвропейського	2	Італія, Німеччина
III	<середньоєвропейського (різниця не перевищує 30%)	7	Малі та середні середземноморські країни, включаючи Іспанію та Словенію
IV	30 – 70%	9	Східноєвропейські країни

Джерело: наведено автором за даними [68, с.117]

Щодо Італії та Німеччини, варто зауважити, що на території цих країн співіснують як регіони з високим рівнем розвитку (на Півдні), так і значно слабкіші (на Сході).

Згідно з іншим підходом, типи проблемних регіонів у ЄС визначені за різними критеріями (табл.1.2). Як видно з табл. 1.2, спектр проблем регіонального розвитку є досить широким, що тягне за собою потребу в адекватних підходах до фінансування заходів, спрямованих на вирішення цих проблем.

Типи проблемних регіонів уЄС

Тип проблемного регіону	Критерії виокремлення	Спільна риса регіонів	Типові приклади регіонів
Периферійні регіони ЄС	Переважає сільськогосподарська спрямованість	Слабкий розвиток широкого сенсу	Південна Італія, Ірландія, більшість регіонів Іспанії, Португалії та Греції. Burgenland (Австрія) і північна частина Фінляндії також можуть бути віднесені до цієї групи
Сільськогосподарські регіони ЄС	На відміну від регіонів першої групи не є периферійними	Регіони даного типу не так віддалені від крупних міських центрів, як регіони першої групи	Schleswig-Holstein у Німеччині та Південь Нідерландів
Депресивні регіони ЄС	Переважає вугільна та текстильна спрямованість	Глибокий спад економічної активності	Південь Уельсу, Північ Англії, Wallonie в Бельгії
Особливий тип регіону	Характеризуються ускладненими умовами	Ці регіони відрізнялись абсолютно іншою економічною системою	Нові землі Німеччини (колишня Східна Німеччина)
Прикордонні регіони	Недостатня координація інфраструктури	Недостатня координація інфраструктури з обох боків кордону	Таких регіонів більшість у ЄС
Регіони з надто низькою щільністю населення	Щільність населення меншою 8 осіб на 1 км ²	Надзвичайно низька щільність населення	Північні регіони Швеції та Фінляндії
«Регіони великого міста»	Понадурбанізація мегаполісів	Ріке загострення соціальних, економічних та екологічних проблем	Мегаполіси Великобританії, Німеччини, Франції та інших країн ЄС

Джерело: наведено автором за даними [71, с. 133-140]

Однак, звертаючись до змісту програм стратегічного розвитку регіонів ЄС, можна бачити, що реципієнтом фінансової допомоги розвитку можна

вважати не тільки регіон в вузько статистичному сенсі, а й певні групи країн, включаючи їх внутрішні регіони.

Так, на 2007-2013 рр. виокремлено декілька груп країн ЄС – реципієнтів фінансової допомоги [78]:

- перша група об'єднує «старі» країни-члени ЄС і регіони всередині цих країн: Великобританія (три регіону); Греція (дев'ять регіонів); Німеччина (сім регіонів); Іспанія, Італія, Португалія, Франція (по чотири регіони);

- друга група складається з 12 нових країн-членів, а також Греції та Португалії та регіонів всередині них, фінансування яких буде здійснюватися з Фонду згуртування;

- третя група включає країни-члени ЄС і регіони всередині них, процес зближення (конвергенції) в яких добігає кінця: Німеччина (чотири регіони); Греція (три регіони); Іспанія (чотири регіони); Бельгія, Італія, Португалія, Великобританія (по одному регіону);

- четверта група – це регіони Іспанії, мають проблеми зайнятості та реструктуризації і потребують підтримки від Фонду згуртування;

- п'ята група охоплює регіони країн Східної Європи; Болгарії, Польщі, Словаччини, Словенії, Угорщини (шість регіонів), Чехії (сім регіонів); країн Балтії і всю територію Румунії.

Цілком очевидно, що склад цих груп реципієнтів не є постійним, а перебування країни в тій чи іншій групі визначається перебігом її економічного розвитку. Крім того, країни і регіони групуються за різними ознаками: частково за географічною ознакою, частково – за ознакою спільності ключових проблем, частково – з тимчасовою ознакою участі в інтеграційному процесі.

Таким чином, наведені вище підходи до групування країн і регіонів свідчать, що ні статистичний, ні географічний, ні адміністративно-територіальний аспекти, кожен окремо, не розкривають повною мірою сутності поняття «регіон» як реципієнта в контексті фінансування регіонального розвитку в ЄС.

В період реалізації Політики згуртування 2007-2013 рр. у межах Програми міжрегіонального співробітництва INTERREG IVC і Програми співпраці з міських питань URBACT II в нормативних документах використовувалося узагальнююче поняття «регіони для економічних змін», проте сутність його не була чітко схарактеризована. Водночас саме це поняття видається досить прийнятним і для використання в наукових дослідженнях. Обидві програми мали комбінований бюджет в розмірі 375 млн. євро на період 2007-13 років. Ця ініціатива надала Європейській Комісії можливість позначити деякі проекти в якості «швидкодійних» мереж для забезпечення реалізації основних інвестиційних програм, підтримуваних фінансуванням на наднаціональному рівні. «Регіони для економічних змін» також включали поширення і комунікаційну діяльність [72].

Для чіткого розуміння змісту поняття «регіон для економічних змін» видається необхідним короткий огляд основних підходів до вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів у ЄС, визначення їх основних якісних характеристик.

Перш за все, слід відзначити формування концепції «Європа регіонів», яка, на наш погляд, є закономірним результатом політики регіонального розвитку в ЄС. Суть даної концепції полягає в зменшенні ролі державних органів влади і одночасному підвищенні ролі і авторитету наднаціональних та регіональних структур. У зв'язку з цим ми поділяємо точку зору ряду дослідників про те, що «входження в макро-регіональну інтеграцію є одночасно процесом реформування політичної та економічної системи країн, що інтегруються, тому економічна інтеграція має бути поступовим процесом. На першому етапі регіональної інтеграції держав вирівнюються рівні соціально-економічного розвитку, досягається спільність в інституційних і технологічних умовах. Якщо розрив в якісних показниках країн в регіональному співтоваристві значний, то спроба інтеграції цих країн в єдину структуру або приречена на провал або пов'язана з величезними вкладеннями коштів. І навпаки, близькі за якісними показниками країни

можуть ефективно об'єднуватися в макрорегіони країн, що інтегруються» [73, с.27-28].

Таким чином, розширення ЄС шляхом приєднання ряду економічно слабких держав зумовило необхідність:

- програмування регіонального розвитку в певних часових межах,
- розробки певних програм досягнення програмних цілей,
- створення специфічного інтеграційного механізму фінансової підтримки регіонів.

У розвитку європейської регіональної політики можна виокремити кілька ключових етапів, пов'язаних з певними структурними змінами економіки ЄС (рис.1.5).

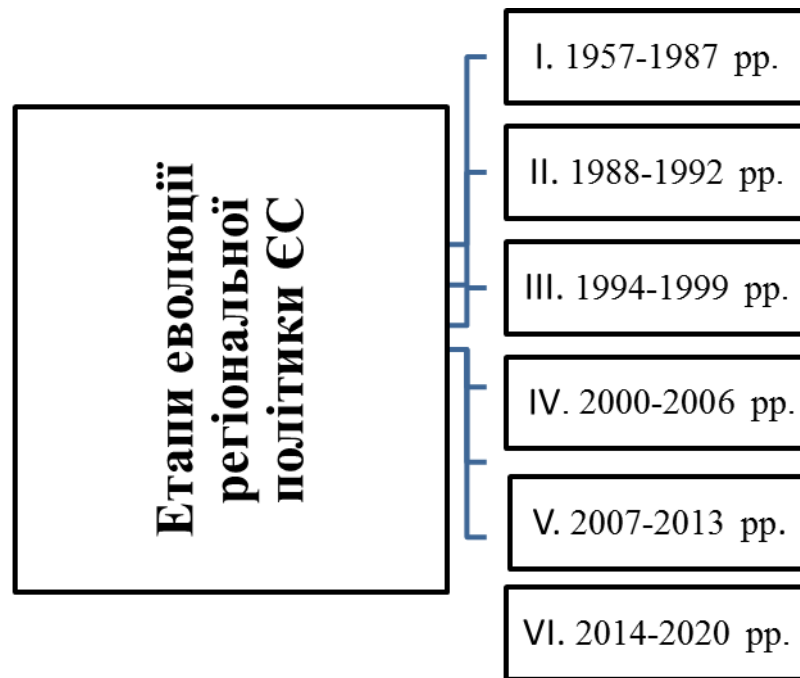

Рис.1.5. Часові межі етапів розвитку регіональної політики Європейського Союзу

Джерело: розроблено автором за даними Європейської Комісії [74; 75]

Першим таким етапом став період 1957-1987 pp., В рамках якого відбулися: підписання Римського Договору (1957 р); створення Генерального директорату з питань регіональної політики Європейської комісії (1968 р.); заснування Європейського фонду регіонального розвитку (*European Regional*

Development Fund, ERDF) (1975 р.). Другий етап – 1988-1992 рр. – пов'язаний з необхідністю адаптації економіки регіону до вступу Греції в 1981 р., Іспанії та Португалії в 1986 р. Істотна відмінність рівнів економічного розвитку цих країн від країн «ядра» ЄС привела до створення Структурних фондів з бюджетом в розмірі 64 млрд. ЕКЮ на принципах загальної Політики згуртування, основними з яких були: фокусування уваги на розвитку бідних і відсталих регіонів, довгострокове програмування, стратегічна орієнтація інвестицій, залучення регіональних і місцевих партнерів [74; 75].

У зв'язку з введенням в 1993 році трьох новацій Маастрихтського договору (Фонду згуртування, Комітету регіонів та принципу субсидіарності) можна позначити рамки наступного, третього етапу розвитку регіональної політики ЄС з бюджетом 168 млрд. ЕКЮ: 1994-1999 рр. У цей період були впроваджені Фінансові Інструменти для Керівництва з риболовлі (1993 г.); ресурси для структурних фондів та фонду згуртування були подвоєні і досягли третини бюджету ЄС; в 1995 році була визначена спеціальна мета підтримки малонаселених регіонів Фінляндії та Швеції [74; 75].

Починаючи з 2000 року, який ознаменувався ухваленням Лісабонської стратегії, пріоритети ЄС для четвертого етапу 2000-2006 рр. змістилися в бік забезпечення зростання, робочих місць та інноваційного розвитку у зв'язку з розширенням кількості країн-членів. Так, в період 2000-2004 рр. були розроблені і впроваджені інструменти фінансування для країн-кандидатів, які очікують входження в ЄС. У зв'язку з прийняттям у 2004 році 10 нових держав до складу ЄС, що призвело до зростання меж останнього на 20%, а ВВП – лише на 5%, для цих країн було виділено бюджет в розмірі 22 млрд. євро; для інших 15 країн-членів бюджет склав 213 млрд. євро [74; 75].

Впродовж п'ятого етапу – з 2007 по 2013 рр. регіональна політика ЄС базувалася на принципах спрощення правил та структур, акцентуванні на прозорості та комунікації, досягненні зростання і створенні робочих місць як ключових елементах реформ, визначенні інвестиційних пріоритетів. Для реалізації сукупності даних напрямків було виділено 347 млрд. євро (з них

25% – на наукові дослідження та інновації, 30% – для екологічної інфраструктури та заходів по боротьбі зі зміною клімату) [74].

Регіональна політика шостого етапу 2014-2020 рр., спрямована на підтримку створення робочих місць, забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та поліпшення якості життя громадян усіх регіонів і міст ЄС. Для досягнення цих цілей передбачено фінансування в розмірі майже третини від загального бюджету ЄС – 351,8 млрд. євро, надання якого здійснюється через три основні фонди [74]: Європейський фонд регіонального розвитку (*European Regional Development Fund, ERDF*), Фонд згуртування (*Cohesion Fund, CF*), Європейський соціальний фонд (*European Social Fund, ESF*). Спільно з Європейським аграрним фондом розвитку сільських районів (*European Agricultural Fund for Rural Development, EAFRD*) і Європейським фондом морського і рибного господарства (*European Maritime and Fisheries Fund, EMFF*), вони складають Європейські структурні та інвестиційні фонди (*European Structural and Investment (ESI) Funds*). Сукупність зазначених інструментів представлена на рис.1.6., а їх зміст у додатку Б (табл.Б.1).

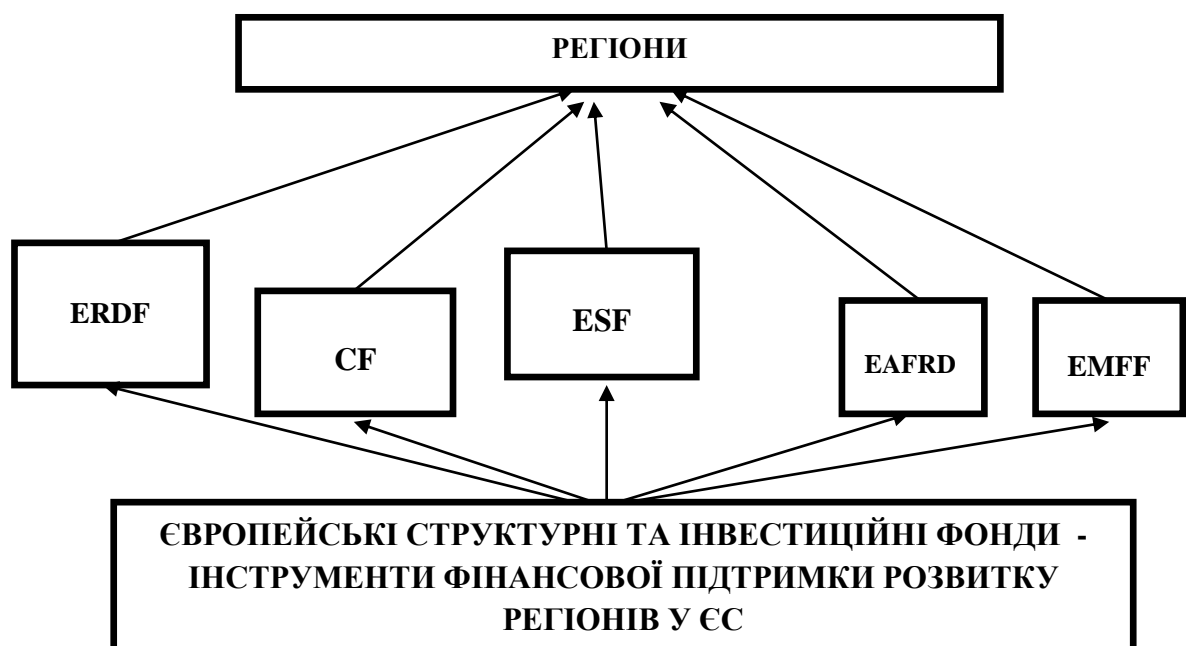

Рис.1.6. Інструменти фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС

Джерело: побудовано автором за даними джерел [78-80]

Характерними особливостями даного етапу є такі: чітко і кількісно вимірювані цільові завдання для поліпшення підзвітності; спрощення у вигляді єдиного набору правил для п'яти фондів; введення конкретних попередніх умов, перш ніж кошти можуть бути виділені; боротьба за соціальну інтеграцію; зв'язок з економічними реформами, тобто можливість припинення фінансування держави-члена, яка не відповідає економічним правилам ЄС.

Таким чином, Політика згуртування, яка є синонімом спільної регіональної політики Європейського Союзу, виступає чинником державного і приватного фінансування регіонального розвитку в рамках ЄС, що обумовлено масштабом економічних змін. Трансформація цілей і завдань регіональної політики ЄС у межах виокремлених етапів її еволюції показує її гнучкість, адаптивність, соціальну природу.

З огляду на викладене та в контексті теми нашого дослідження видається необхідним здійснити уточнення підходів до трактування поняття *регіону* (див. с.52) як реципієнта фінансової підтримки, що надається на наднаціональному рівні на основі розподіленого регулювання при реалізації системно важливих інвестиційних програм, підпорядкованих стратегічним цілям розвитку регіонів ЄС в рамках певного періоду програмування. На наш погляд, це визначення акцентує на тому, що саме фінансова підтримка є важливою передумовою економічних змін [76, с.26-28; 77, с.121-122].

1.3. Еволюція інструментів наднаціональної фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС

С точки зору інтеграційного підходу та у найбільш узагальненому вигляді, регулювання регіонального розвитку в ЄС здійснюється за кількома рівнями, які становлять основу прийняття рішень щодо обсягів, джерел і напрямків фінансування відповідних програм (рис.1.7).

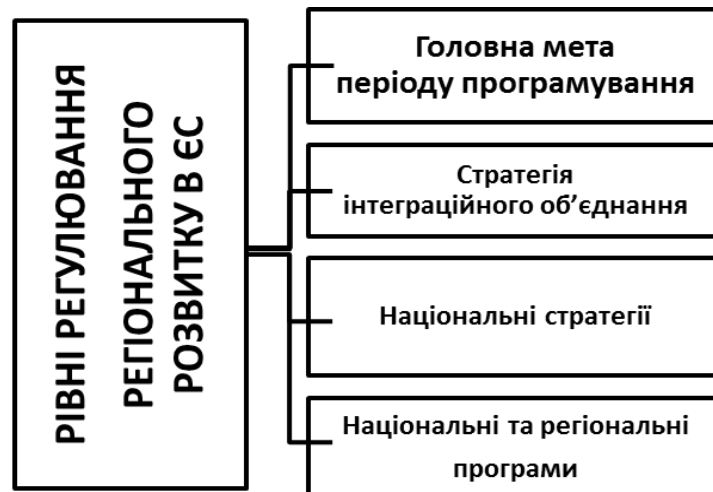

Рис. 1.7. Багаторівневе (розподілене) регулювання регіонального розвитку в ЄС

Джерело: побудовано автором [64]

В межах розподіленого (багаторівневого) регулювання розвитку спочатку визначаються регіони, що мають найбільшу потребу у певному обсязі фінансування. Наступним кроком є розробка програм розвитку регіонів, що здійснюється, як правило, спільними координованими зусиллями ЄС, а також урядів національних, регіональних і місцевих рівнів. Такі програми здебільшого охоплюють кількарічний проміжок часу. В цілому багаторівнева система регулювання розвитку регіонів ЄС передбачає наявність загальної стратегії розвитку, національних стратегій відповідно до кількості країн-членів ЄС, національних і регіональних програм, які конкретизують національні стратегії. Так, наприклад, на 2007-2013 рр. було передбачено 458 таких програм для 27 країн [79]. Розподіл фінансових ресурсів між країнами базується на переговорному процесі між уповноваженими наднаціональними структурами і урядами держав-членів.

Регіональна політика спрямована на всі регіони й міста Європейського Союзу для підтримки створення робочих місць, конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та підвищення якості життя громадян. Досягнення цілей регіональної політики об'єднаної Європи

реалізується завдяки специфічним інструментам фінансування, визначення та перелік яких надає Європейська Комісія: «Фінансові інструменти – це ресурсозберігаючий спосіб доступу до ресурсів політики згуртованості для досягнення цілей Стратегії Євро 2020. Орієнтуючись на проекти з можливістю економічної життєздатності, фінансові інструменти забезпечують підтримку інвестицій шляхом надання кредитів, гарантій, власного капіталу та інших ризикових механізмів, можливо, у поєднанні з технічною підтримкою, субсидіями на відсоткові ставки або субсидіями за гарантійні платежі в рамках однієї операції» [79]. До цих інструментів фінансування Європейська Комісія відносить: Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), Фонд згуртування (CF), які спільно з Європейським соціальним фондом (ESF), Європейським аграрним фондом розвитку сільських районів (EAFRD) та Європейським фондом морського та рибного господарства (EMFF) утворюють Європейські структурні та інвестиційні фонди (ESIF). У широкому розумінні до інструментів фінансування регіональної політики ЄС належить також широке коло програм (див. рис.1.6).

Функціонування ESIF передбачає:

- першочергове надання ресурсів для реалізації програм, що мають комплексний характер;
- співробітництво органів управління всіх рівнів;
- дотримання принципу субсидіарності, що означає найраціональніше делегування повноважень у царині управління на той чи інший територіальний рівень.

Частка ESIF в попередньому (2007-2013 рр.) періоді програмування перевищила 30% бюджетних витрат [79]. На 2014-2020 роки для досягнення цілей політики згуртування та вирішення різноманітних потреб розвитку в усіх регіонах ЄС відведено 351,8 млрд. євро – майже третину загального бюджету ЄС [80].

Для надання фінансової допомоги з метою стимулювання розвитку регіонів країн-членів передусім використовуються ресурси Європейського фонду регіонального розвитку. Наприклад, у 1989-1993 рр. було використано 68 млрд. ЕКЮ[82]; в 1994-1999 рр. 152 млрд. ЕКЮ. Проблемні регіони ЄС отримали основну частину фінансових ресурсів, яка склала 117 млрд. ЕКЮ. [83; 84]. У 2000-2006 рр. на фінансування розвитку регіонів із Структурних фондів (ESIF) було спрямовано 183,1 млрд. євро [85]. Створення Європейського фонду регіонального розвитку переслідувало мету субсидування інвестицій, призначених для створення або збереження робочих місць у найбільш слабких регіонах. Згідно із Статутом Фонду, витрати за цим напрямом могли дорівнювати 20% обсягу інвестування, за умови, що ця сума не перевищує 50% коштів, наданих урядом країни в якості підтримки. Кошти Фонду також спрямовувались на стимулювання інвестицій у спорудження об'єктів інфраструктури та ін. У цих випадках пайова участь Фонду становила 10-30% загального обсягу фінансування (у 1979 році частка Фонду склала 40%).

В цілому за першу декаду домінуючим напрямком діяльності Європейського фонду регіонального розвитку було використання ресурсів для окремих, в більшості випадків не пов'язаних між собою, національних проектів, регіональних програм. В Єдиному Європейському Акті зазначено, що Європейський Фонд Регіонального Розвитку повинен докладати зусиль для усунення основних регіональних диспропорцій в Співтоваристві, долучаючись до участі в розвитку та структурній перебудові регіонів із затриманим процесі росту, і в конверсії промислових регіонів, які знаходяться в занепаді [78].

Згідно із засадничими положеннями ERDF, використання коштів Фонду базується на механізмі квот при розподілі фінансових коштів між окремими країнами. Зважаючи на це, на початках існування Фонду в реальності просто здійснювався трансфер коштів до найслабкіших країн – Італії, Португалії та Ірландії, тоді як головною метою була фінансова

підтримка інвестиційних проектів, що мали важливу роль у масштабах усього ЄС.

Перш за все, передбачалося, що заявки на отримання коштів Європейського фонду регіонального розвитку, які подавалися до Європейської Комісії урядами країн-членів, мають увійти у відповідні довгострокові регіональні програми. У перші роки існування Фонду проекти переважно мали разовий та місцевий характер, а контроль з боку Європейської Комісії не був достатньо вимогливим [78].

З аналізу ERDF як інструменту наднаціональної фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС випливає, що реалізація цілей загальної регіональної політики потребувала значно більшого обсягу ресурсів ніж мав Європейський фонд регіонального розвитку, який формував їх у відповідності до Положення про Фонд, розробленого ще в 1985 році. Водночас поглиблення та розширення інтеграційних процесів в ЄС створило об'єктивну основу для зміни порядку надання фінансової підтримки. Першочергового значення набули національні плани регіонального розвитку, спираючись на які Європейська Комісія повинна була не тільки сформулювати пріоритети ЄС щодо розвитку регіонів, але й узгодити їх у контексті стратегічного завдання побудови Європейського економічного простору (відповідна угода набула чинності 1 січня 1994 р.). На цьому етапі напрямками фінансової підтримки стали: розбудова інфраструктури транс'європейського масштабу, розвиток МСБ (малого і середнього бізнесу), розвиток освіти і професійного навчання, захист навколишнього середовища тощо.

1985 року відбулося реформування засад, регулюючих діяльність ERDF. Згідно з новим Положенням, саме комплексні програми розвитку набули пріоритетного значення порівняно з окремими проектами. До 20% ресурсів Фонду призначалося на реалізацію програм у рамках міждержавного співробітництва та спеціальних програм. Важливою новацією стало

впровадження механізму гнучких меж при розподілі фінансової допомоги, тоді як використання жорстких квот було скасовано.

Механізм гнучких меж полягав у тому, що країна-претендент на отримання фінансової допомоги могла отримати кошти з двох джерел – з національного бюджету та від ЄС за умови важливості регіонального проекту та вчасного подання заявки. При цьому нижня межа обсягу коштів була гарантованим мінімальним обсягом фінансування. Невикористані кошти можна було перенести на наступний рік. Обсяг коштів, який перевищував нижню межу, але не виходив за межі верхньої межі, підлягав розподілу за квотами на конкурсній основі. До уваги бралися загальні пріоритети ЄС і рішення відповідного наднаціонального органа, до компетенції якого належало управління регіональним розвитком.

Реформи 1985 року дали позитивні результати, про що свідчить суттєве зростання частки ЄС у проектному фінансуванні – від 50 до 75%. У попередні роки частка ЄС становила лише 20% від обсягу бюджетних коштів, спрямованих на фінансування проектів органами влади різних рівнів. Крім того, значно поліпшився порядок безпосереднього перерахування коштів, а сама ЄК отримала право здійснювати перерахування коштів авансом у розмірі 50% від загальної суми коштів, призначених для проекту з ресурсів Структурних фондів. Був суттєво розширений спектр міждержавних програм, а також обсяги їх фінансування.

1989 рік позначився ще однією новацією: у розпорядження національних урядів розпочалася передача коштів у розмірі 5% ресурсів Фонду, отже і квоти були скасовані.

Зауважимо, що в цілому результативність діяльності Фонду в першу декаду виявилась набагато нижчою від очікуваної, проте у другій половині 80-х років рівень соціально-економічного розвитку 25 слабких регіонів дещо зріс, тоді як для 10 найменш розвинутих регіонів ситуація майже не змінилася. Ключовими напрямками фінансової підтримки, що надавалася першу декаду, були: реструктуризація економіки слабких регіонів

(середньодушовий валовий внутрішній продукт не перевищує 75% порівняно з ЄС загалом); структурні перетворення економіки регіонів (майже 16% населення ЄС) з розвиненою традиційною промисловістю.

Критеріальними показниками прийняття рішення про надання фінансової допомоги були:

- рівень безробіття за три роки, що передували періоду фінансування; частка зайнятих у промисловому секторі порівняно з середньою по ЄС;
- динаміка чисельності працівників промислових підприємств.

Допомога надавалася в разі перевищення двох перших показників від середнього рівня по ЄС та зниження останнього; подолання безробіття, яке вважалося хронічним, якщо мало місце понад рік; працевлаштування молоді (до 25 років); реалізації комунітарної аграрної політики з метою активізації структурних реформ в аграрній галузі [84].

У 1992 році до ресурсів Структурних фондів, з яких надавалася допомога на реалізацію регіональної політики, долучилися ресурси новоствореного Фонду згуртування. Це дало змогу збільшити допомогу таким проблемним країнам, як Греція, Іспанія, Ірландія, Португалія. Пізніше, з розширенням ЄС 2004 року реципієнтами фінансової допомоги стали також нові країни. Як показують відповідні статистичні дані, в період до 2004 року найбільшу допомогу отримували найменш розвинуті країни ЄС, тоді як найбільш розвинуті зазнали негативної динаміки у цій сфері. Про це говорять такі цифри: Греція – 66 та 100%, Італія – 38 та 48%; Бельгія – 33 та 25%, Данія – 21 та 7%, Франція – 40 та 30%. У найбільш слабких регіонах спостерігалось зростання обсягів коштів, що надавалися в якості фінансової підтримки на душу населення [85].

Загалом упродовж 1989-1993 рр. обсяг фінансування за цим напрямком становив 5,5 млрд. ЕКЮ; з них нерозподілені консолідовані резерви Структурних фондів становили 1,2 млрд. ЕКЮ; власні ресурси країн-членів – 4,3 млрд. ЕКЮ [82]. Більшість кредитів на розвиток енергетики, стимулювання МСП, удосконалення транспортної інфраструктури, охорону

навколишнього середовища були надані з урахуванням регіональних потреб, але їх взаємозв'язок з Структурною політикою ЄС став тіснішим, починаючи з 1989 року. Загалом кредити на реалізацію Структурної політики ЄС за 1989-1991 роки становили 63% від загального обсягу кредитування, або 36,8 млрд. ЕКЮ [82].

Спільна регіональна політика ЄС зумовила суттєве підвищення ефективності витрат бюджету, що склало 20% вже на початках. Це стало поштовхом до прийняття Радою ЄС рішення про додаткове надання Структурним фондам коштів у розмірі 15 млрд ЕКЮ з метою збільшення обсягу фінансування слабких регіонів на 72% впродовж періоду до 1999 р. Це означало поліпшення фінансування структурних реформ з Фонду згуртування удвічі й відповідало новій концепції спільної регіональної політики ЄС, згідно з якою розмір допомоги слабким регіонам мав становити 80% ресурсів ERDF [83].

При цьому до категорії слабких було віднесено регіони, в яких ВВП на душу населення не перевищував 75% від середнього рівня в ЄС, і 15% – на міждержавних програмах ЄС. За 2000-2006 рр. на регіональну політику було спрямовано 183 млрд. євро з Структурних фондів (що склало 1,27% ВВП та 1/8 бюджету ЄС) і 18 млрд. євро з Фонду згуртування. Ще 7,0 млрд. євро з цього Фонду було виділено на структурну перебудову в країнах-кандидатах на вступ до ЄС [85; 89].

Водночас виникла необхідність модернізації цілей спільної регіональної політики ЄС внаслідок дії ряду чинників: скорочення трансферів на фінансування сільського господарства; недостатній рівень розвитку технологій у периферійних регіонах; потреба координації розвитку транспортної та комунікаційної інфраструктури регіонів і ЄС загалом; надмірний рівень безробіття в частині регіонів Іспанії, Польщі, Словаччини, Румунії, Франції, східних землях Німеччини та інших регіонах; значні витрати на адаптацію нових країн-членів ЄС. У табл.1.3 представлено зміну

цілей Політики згуртування у 2007-2013 роках порівняно з періодом 2000-2006 роками.

Таблиця 1.3

Інвестиційні пріоритети та інструменти Політики згуртування
у 2000-2006 та 2007-2013 роках

Період програмування			
2000-2006		2007-2013	
Мета	Інструменти фінансової підтримки	Мета	Інструменти фінансової підтримки
Мета 1. Сприяння розвиткові та реструктуризації регіонів, що мають відставання	ERDF ESF EAGGF FIFG	Конвергенція	ERDF ESF CF
Фонд згуртування	CF		
Мета 2. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально-економічних перетворень	ERDF ESF	Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість	ERDF ESF
Мета 3. Модернізація політики в галузі освіти, професійно-технічної підготовки, зайнятості	ESF		
INTERREG III	ERDF	Європейська територіальна кооперація	ERDF
URBAN II	ERDF		
EAQUAL	ESF		
LEADER	EAGGF		
Розвиток сільських територій та реструктуризація рибальства згідно з Метою 1	EAGGF FSFG		

Джерело: узагальнено автором за даними джерел [85; 89]

Як можна бачити, у витратах на реалізацію спільної регіональної політики ЄС у 2007-2013 рр. значна частка припадала на витрати, спрямовані на забезпечення економічного зростання в країнах-членах ЄС та на ефективне використання природних ресурсів [89].

Згідно з матеріалами Європейської Комісії, для забезпечення економічного зростання ЄС упродовж шостого етапу на 2014-2020 рр. Політика згуртування передбачає 11 завдань, які представлені в табл.1.4.

Таблиця 1.4

Інвестиційні пріоритети Політики згуртування ЄС на 2014-2020 рр.

1. Поглиблення досліджень, технологічного розвитку, інновацій	5. Сприяння адаптації до змін клімату, попередження ризиків та управління ними	8. Сприяння стабільній та якійсній зайнятості та підтримка мобільності робочої сили
ERDF	ERDF	x
x	CF	x
x	x	ESF
2. Розширення доступу та використання інформаційних і телекомунікаційних технологій	6. Збереження та захист навколишнього середовища та підвищення ефективності використання ресурсів	9. Сприяння соціальній інтеграції, боротьба з бідністю та будь-якою дискримінацією
ERDF	ERDF	x
x	CF	x
x	x	ESF
3. Підвищення конкурентоспроможності малих і середніх підприємств	7. Сприяння сталому розвитку транспорту та поліпшенню мережевої інфраструктури	10. Інвестиції в освіту, професійну підготовку та навчання впродовж усього життя
ERDF	ERDF	x
x	CF	x
x	x	ESF
4. Підтримка переходу до низьковуглецевої економіки	x	11. Підвищення ефективності державного управління
ERDF	x	x
CF	x	CF
x	x	ESF

Джерело: наведено автором за даними [75, с.14; 87].

При цьому, Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF) підтримуватиме всі 11 завдань, але основними інвестиційними пріоритетами є завдання 1-4. Для Європейського соціального фонду (ESF) основними пріоритетами є 8-11, разом з тим фонд підтримує завдання 1-4. Фонд згуртування підтримує пріоритети 4-7 та 11.

Як уже зазначалося вище, в основу регіональної політики ЄС покладено розподілене, тобто багаторівневе регулювання (рис.1.8).

Рис.1.8. Розподілене регулювання в ЄС на період 2014-2020 рр.

Джерело: розроблено автором на основі джерел [64, с.38-42;75; 80]

Пріоритетні напрямки розвитку регіонів, а також шляхи їх реалізації визначаються на загальнодержавному рівні ЄС. На додаток до цього, здійснюється планування розвитку в галузевому форматі, при цьому розробка довгострокових планів покладена на регіони. На рівні національних економік здійснюється програмування розвитку регіонів даної країни, тобто створюються відповідні підсистеми. Такі підсистеми можуть співіснувати з

просторовим плануванням, при цьому розробка програм регіонального розвитку відбувається за єдиною методикою.

Зауважимо, що, починаючи з 1981 року, пріоритет фінансування був наданий розв'язанню проблем розвитку територій у галузевому розрізі, особливою увагою користувались території, які були відносно слабкими момент початку реалізації галузевої політики ЄС. Розподіл повноважень між рівнями управління був таким: на рівні національної економіки визначалися кількість програм і фінансові ресурси, потрібні на їх фінансування за кошти державного бюджету. В цей спосіб забезпечується взаємозв'язок завдань розвитку національного й загальноєвропейського рівнів економіки. Прикладом може бути Спільна програма ЄС – *RETEX*, ініційована Європейською Комісією і прийнята у 1993 році з метою сприяти диверсифікації економіки в регіонах, які залежали від текстильної та швейної промисловості. Ця програма дала змогу, з одного боку, модернізувати текстильну промисловість та, з іншого, створити альтернативні робочі місця в регіонах з традиційною спеціалізацією, що в сукупності сприяло скороченню безробіття. Загальна вартість інвестицій складала 500 млн. ЕКЮ на період 1993-1997 рр., джерелом яких стали Структурні фонди [88].

Завдяки міждержавним програмам відбувалася координація розвитку найважливіших галузей економіки із завданнями загальноєвропейської політики регіонального розвитку. Це дало змогу після прийняття до ЄС слабких країн як Іспанія і Португалія пом'якшити наслідки від їх вступу для Франції та Італії. Так, за 1981-1989 роки у певні регіони цих країн було спрямовано 436 млн. ЕКЮ на цілі реструктуризації легкої та суднобудівної галузей. У цей же період підтримку було надано місцевим органам влади суміжних регіонів Фрландії та Північній Ірландії. 70% фінансування даних програм було надано Європейським фондом регіонального розвитку.

Проведений в даному підрозділі аналіз еволюції інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку дав змогу узагальнити основні зміни інструментів у взаємозв'язку з ключовими трансформаціями Політики

згуртування в розрізі програмних періодів, визначених на загальноєвропейському рівні. Дані табл.1.5 ілюструють ускладнення цілей розвитку, розширення спектру відповідних інструментів фінансування впродовж усього досліджуваного періоду.

Таблиця 1.5

Еволюція інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС

Період програмування розвитку		Цілі регіональної політики ЄС	Інструменти фінансової підтримки регіонального розвитку	Загальний бюджет фінансової підтримки
I	1957-1987	Створення інституціональних засад регіональної політики.	Заснування ESF (1958) EAGGF (1962) ERDF (1975 р.)	x
II	1988-1992	Підтримка найбільш вразливих та відсталих регіонів. Довгострокове програмування. Стратегічна спрямованість інвестицій. Залучення регіональних та місцевих партнерів.	ESF EAGGF ERDF	64 млрд ЕКЮ
III	1993-1999	Спеціальна мета підтримки малонаселених регіонів Фінляндії та Швеції. Підтримка найбільш вразливих та відсталих регіонів. Довгострокове програмування. Стратегічна спрямованість інвестицій. Залучення регіональних та місцевих партнерів.	CF ESF EAGGF ERDF	168 млрд ЕКЮ
IV	2000-2006	Сприяння розвитку та реструктуризації регіонів, що мають відставання. Підтримка регіонів зі структурними проблемами в сфері соціально-економічних перетворень. Модернізація політики в галузі освіти, професійно-технічної підготовки, зайнятості. Розвиток сільських територій та реструктуризація рибальства.	CF ESF EGFAD ERDF	213 млрд євро для ЕС-15. 22 млрд євро на підтримку нових держав-членів на 2004–2006
V	2007-2013	Конвергенція. Регіональна конкурентоспроможність та зайнятість. Європейська територіальна кооперація.	CF ERDF, ESF	347 млрд євро
VI	2014-2020	Підтримка створення робочих місць. Забезпечення конкурентоспроможності бізнесу, економічного зростання, сталого розвитку та поліпшення якості життя громадян усіх регіонів і міст ЄС.	ESIF ERDF; CF; ESF; EAFRD; EMFF	351,8 млрд євро

Джерело: складено автором за даними [74; 79-85]

Фінансовими інструментами реалізації інтегрованих програм ЄС у 1981-1989 роках були, передусім, ERDF та інші Структурні фонди. У перші роки їх створення цільовими пріоритетами були переважно регіони середземноморських країн-членів ЄС, їх позаконкурсне фінансування, а також автоматичне надання пільг, пов'язаних з термінами і гарантіями. Кількість робочих місць, що були створені або підтримані завдяки національним проектам та програмам, перевищила 970 тис. (з них майже 80% були новими робочими місцями). Приблизно така ж кількість робочих місць виникла на тих підприємствах, діяльність яких безпосередньо була пов'язана з використанням коштів від ERDF як інструменту фінансової підтримки.

Впродовж 1994-1999 рр. з ресурсів Структурних фондів ЄС було профінансовано майже 400 програм. Для зменшення різниці в рівнях соціально-економічного розвитку країн-членів ЄС стимулював створення транспортної інфраструктури в Ірландії, Греції, Португалії, Іспанії. Реалізація інфраструктурних проектів також відбувалася за прямого і опосередкованого впливу ERDF. Вона забезпечила за перші десять років існування Фонду тільки в будівництві створення 1,2 млн робочих місць [83; 85].

Наразі розвиток регіонів значною мірою залежить не тільки від центральних органів влади, а й від цілого ряду структур мікро- та мезорівня, наприклад, інноваційних інститутів, фінансових компаній, агенцій регіонального розвитку, фондів, що здійснюють благодійну діяльність, венчурних компаній, торговельно-промислових палат тощо. Отже, зміна інституціональної структури управління є наслідком політики регіонального розвитку, децентралізації влади.

Сутність цих процесів, на наш погляд, влучно висловив М. Кастеллз (1997; 1996), який стверджує, що влада більше не зосереджена в таких установах і організаціях, як засоби масової інформації або церква, як це було раніше [90; 91]. Це тягне за собою прийняття і визнання того, що влада розподілена. Ще на початку 90-х рр. Дж. Брайсон і Б. Кросбі (1992) визначили світ спільної влади «загальні можливості, що реалізуються в процесі

взаємодії суб'єктами чи між ними для подальшого досягнення їх окремих і спільних цілей» [92]. Відштовхуючись від даного визначення, можна зазначити, що в сучасному мережевому суспільстві немає єдиної агенції або лідера, здатного вирішувати громадські проблеми або сприяти зміцненню міської конкурентоспроможності, співпраці та координації. Влада більш ніж коли-небудь розподілена в глобальних та локальних мережах добробуту та інформації, але це не означає, що влада зникає, зникають старі її форми.

В даному контексті варто проаналізувати діяльність агенцій регіонального розвитку – інституцій, поява яких є закономірним результатом регіональної політики ЄС. Задачами агенцій регіонального розвитку є, передусім, такі:

- інформаційно-консультативна діяльність з питань менеджменту підприємств, трансферу нових технологій, поліпшення інвестиційного клімату і пошук інвесторів;
- розвиток інноваційної інфраструктури підприємництва;
- сприяння розвитку малих і середніх підприємств шляхом полегшення їх доступу до кредитних ресурсів, банківських гарантій, а також до пільгових фінансових ресурсів як гранти та субсидії.

На даний час агенції регіонального розвитку функціонують, згідно з Дж. Брайсоном і Б. Кросбі, не лише як самостійні суб'єкти для досягнення їх окремих цілей. Їх діяльність має мережевий характер, про що свідчить утворення в 1992 році Європейської асоціації агенцій економічного розвитку (European Association of Economic Development Agencies, EURADA). Головна мета цієї Асоціації, яка налічує 75 членів з 22 країн Європи, – це сприяння скоординованій співпраці членів Асоціації з іншими агенціями регіонального розвитку, органами влади ЄС, діловими партнерами. На наш погляд, заслуговує на особливу увагу позиція EURADA щодо Політики згуртування ЄС, викладена в однойменному документі й розміщена на сайті Асоціації. Ключовими завданнями Асоціації є: зменшення диспропорцій між регіонами та державами-членами на користь Єдиного ринку; політика,

спрямована на уможливлення розвитку міжрегіонального співробітництва; пріоритет потребам місцевих / регіональних суб'єктів (особливо в дослідницьких та інноваційних стратегіях в інтелектуальній сфері), прями та непрямі рушії економічного зростання; ефективні зміни в промислових структурах та інноваційних екосистемах [93].

Таким чином, мета і завдання Асоціації віддзеркалюють підтримку Політики згуртування, в тому числі й на багаторічну перспективу, що також декларовано на офіційному сайті цієї організації. Зважаючи на масштаб діяльності Асоціації, видається доречним акцентувати на її позиції щодо фінансових перспектив Політики згуртування, а відтак – і щодо фінансових аспектів взаємодії регіонів у взаємозв'язку з майбутнім загальним бюджетом та Європейськими Структурними й Інвестиційними фондами (на наступний період програмування). У цьому зв'язку, є важливою теза Асоціації щодо подальшої ролі Політики згуртування: вона повинна бути ключовим елементом державної інвестиційної політики, яка відшкодовується у формі загального економічного зростання.

Європейські агенції розвитку заохочують плавний перехід від поточного періоду програмування до наступного. Політика згуртування потребує більшої простоти та гнучкості у регулюванні. На практиці це може досягатися скороченням статей та гармонізацією джерел фінансування. Для успішного спрощення є необхідним підвищення рівня довіри між рівнями влади та їх зацікавленими сторонами. На технічному та операційному рівнях Політики згуртування спрощення може передбачати зниження адміністративного тягаря на рівні впровадження і взаємного визнання сертифікованих аудитів, що дозволить уникнути подвійної перевірки одних і тих самих проектів для кінцевих бенефіціарів (наприклад, інноваційних підприємств).

Варто зазначити, що гнучкість Політики згуртування важлива, оскільки дає змогу мобілізувати ресурси для реалізації її сильних сторін. Всі зацікавлені сторони Політики згуртування повинні бути залучені до розробки

систем управління, щоб легко перепрограмувати операційні програми. Це важливо для того, щоб гарантувати підходи, що застосовуються в рамках реалізованих програм, та врахування конкретних обставин кожної території. Саме гнучкість створює можливості розширювати роль ЄС у спеціальних випадках з метою інвестування у вирішення таких проблем, як екологічні події (наприклад, повені в Німеччині та Франції в 2016 році), катастрофи (наприклад, лісові пожежі в Португалія влітку 2017 року) або гуманітарні кризи (наприклад, приїзд 857 000 біженців та мігрантів 2015 року в Греції). Гнучкість є однією з необхідних умов для узгодження спеціалізованих операційних програм та стратегій в інтелектуальній сфері. Розвиток цих програм вимагає постійного моніторингу та оцінки пріоритетів. Як результат, можливість зміни схвалених оперативних планів для вирішення завдань, визначених оновленими системами моніторингу та оцінки, дозволить зменшити та уникнути додаткового адміністративного навантаження на всіх рівнях. У сфері досліджень та інновацій операційні програми повинні бути сумісними з уже встановленими стратегіями інтелектуальної спеціалізації для кожної території. Таким чином, досягнення стратегічної мети ЄС, сформульованої як «Європа регіонів», базується на системній, послідовній трансформації ролі й місця регіонів у програмуванні та реалізації найважливіших завдань економічного й соціального розвитку, при цьому регіони набувають статусу повноцінного суб'єкта інтегрованої економіки.

Виходячи з цього, а також узагальнюючи викладені в даному підрозділі результати дослідження еволюції інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС у їх взаємозв'язку з цілями і завданнями Політики згуртування, можна зробити висновок про те, що найбільш важливою характеристикою останньої є її *інтеграційний потенціал*, який, на думку автора, можна визначити, як майбутній ефект у формі додаткових економічних переваг, фінансових та / або соціальних вигод, що досягається шляхом гнучкого програмування регіонального розвитку і реалізації його

цілей шляхом створення, використання і розподіленого регулювання спільних наднаціональних фондів фінансової підтримки.

Відповідно, *інструменти фінансової підтримки розвитку регіонів в інтеграційному об'єднанні* – це інструменти, використання яких забезпечує інтеграційний ефект, що виявляється в додаткових економічних вигодах і перевагах для регіонів, що інтегруються, досягнення яких неможливо (або менш ефективно) поза інтеграційною взаємодією.

Висновки до розділу 1

1. Згідно з результатами проведеного аналізу теоретико-концептуальних основ дослідження розвитку регіонів в умовах європейської інтеграції, сучасним методологічним підґрунтям дослідження взаємодії економічних процесів, управління фінансами та іншими видами ресурсів є теорія ендогенного зростання, основні постулати якої базуються на зменшенні залежності від зовнішніх чинників та забезпеченні більшої автономії у використанні місцевих ресурсів. Провідна тенденція розвитку теоретичних та емпіричних досліджень полягає у зміщенні акценту від економічних чинників до соціальних, знаннєвих, екологічних, що в сукупності демонструє перетворення регіонів на повноцінних суб'єктів конкурентної боротьби в умовах глобальної нестабільності. Відповідно, одним з основних положень стратегічних планів територіального розвитку ЄС є саме розвиток регіонів.

2. Сучасна трансформація ролі регіонів зумовлює зміну підходів до регулювання фінансової підтримки їх розвитку в ЄС. Автором обґрунтовано, що в основі цієї підтримки – використання специфічного механізму розподіленого (багаторівневого) регулювання розвитку, який передбачає спільну скоординованудіяльність органів управління загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів щодо розробки програм регіонального розвитку. Це дає змогу на певний період (період

програмування) визначити регіональні пріоритети та обсяги наднаціональної фінансової підтримки у взаємозв'язку із загальною стратегією подолання асиметрії розвитку регіонів у Європейському Союзі. Ключовими принципами фінансування регіонального розвитку в рамках ЄС є: територіальна концентрація капіталу, фінансування цільових програм, принцип субсидіарності, тобто, співпраця з місцевими органами влади з метою забезпечення оптимального управління на територіальному рівні, а також принцип комплементарності, тобто поєднання наднаціональних (власне фінансової підтримки) і внутрішньорегіональних джерел фінансування.

Основними інструментами фінансування реалізації регіональної політики ЄС є Європейські структурні та інвестиційні фонди.

3. Зважаючи на унікальність євроінтеграційної політики у сфері підтримки розвитку регіонів, її ключові складові, а також відсутність у спеціальній літературі чітких характеристик регіону як реципієнта фінансової підтримки, автором запропоновано власний підхід до тлумачення терміну «регіон для економічних змін», який отримав поширення в період реалізації політики згуртування 2007-2013 рр.

На думку автора, прийнятним та обґрунтованим є трактування поняття *регіону для економічних змін* як реципієнта фінансової підтримки, що надається на наднаціональному рівні на основі розподіленого регулювання реалізації системно важливих інвестиційних програм, підпорядкованих стратегічним цілям розвитку регіонів ЄС в рамках певного періоду програмування.

4. В роботі виокремлено ключові етапи розвитку інструментів фінансової підтримки регіонів, що розкриває гнучкість і адаптивну природу європейської регіональної політики у цій сфері, а саме: 1957-1987 (Європейський фонд регіонального розвитку); 1988-1992 (Структурні фонди); 1994-1999 рр. (Фінансові Інструменти для Керівництва з риболовлі; подовження ресурсів для Структурних фондів та Фонду згуртування; підтримка малонаселених регіонів Фінляндії та Швеції); 2000-2006 рр.

(інструменти фінансування для країн-кандидатів); 2007-2013 та 2014-2020 рр. (Європейський фонд регіонального розвитку, Фонд згуртування та Європейський соціальний фонд, Європейський фонд розвитку сільських районів, Європейський фонд морського та рибного господарства).

Поглиблений аналіз і узагальнення змісту кожного з етапів дали змогу вважати найбільш важливою характеристикою наднаціональної фінансової підтримки її *інтеграційний потенціал*, який можна визначити як майбутній ефект у вигляді додаткових економічних переваг, фінансових та / або соціальних вигід, досягнутий шляхом гнучкого програмування регіонального розвитку та реалізації його цілей шляхом створення, використання та розподіленого регулювання спільних наднаціональних фондів фінансової підтримки. Цей підхід поглиблює теоретичні підходи до розкриття значення фінансової підтримки в умовах інтеграційних процесів.

Спираючись на результати проведеного у даному розділі дослідження, та враховуючи запропоноване розуміння сутності інтеграційного потенціалу, можна також визначити *роль інструментів наднаціональної фінансової підтримки* розвитку регіонів у інтеграційному об'єднанні, яка полягає в забезпеченні інтеграційного ефекту від їх використання, що виявляється в додаткових для інтегрованих регіонів економічних вигодах та перевагах, досягнення яких неможливе (або менш ефективно) поза інтеграційною взаємодією.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНІВ В ЄС У СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Вплив глобальних кризових хвиль на фінансову підтримку регіонального розвитку ЄС

До фінансово-економічної кризи 2007-2009 рр. економічне управління в ЄС складалося, перш за все, з набору європейських правил багатостороннього нагляду за бюджетно-фіскальною політикою (Пакт стабільності і зростання, *Stability and Growth Pact, SGP*). По-друге, була створена вільна система спостереження і координації макроекономічної політики для стимулювання економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності ЄС [94].

В 2000 році була декларована Лісабонська стратегія, спрямована на зміцнення конкурентоспроможності ЄС перед обличчям глобальної конкуренції і у відповідь на соціальні та екологічні проблеми. Вона була заснована на двох основних цільових показниках ЄС (70% зайнятості, 3% ВВП, витрачених на НДДКР до 2010 року) і механізмі відкритої координації економічної політики держав-членів. Лісабонська стратегія була переглянута в 2005 році і зосереджена, зокрема, на зростанні і робочих місцях. Була введена в дію нова структура управління, заснована на партнерському підході між державами-членами та інституціями ЄС. Згідно з даними звіту Європейської Комісії щодо Лісабонської стратегії, основними інструментами даного підходу були 24 багаторічних комплексних керівних принципи, прийняті Радою, Національні програми реформ, підготовлені державами-членами, щорічні Рекомендації конкретним країнам і річні звіти про реалізацію Стратегії [95].

У докризовий період основним інструментом макроекономічного управління був Пакт про стабільність і зростання (*Stability and Growth Pact, SGP*), прийнятий в 1997 році і переглянутий в 2005 році. Він був створений для забезпечення надійних державних фінансів на основі принципу, згідно з яким економічна політика є предметом загальної стурбованості всіх держав-членів.

SGP має два важелі – превентивний і коригувальний. Превентивний важіль прагне забезпечити стійку фінансову політику протягом усього циклу. Основним елементом превентивного важеля є середньострокове бюджетне завдання (*medium-term budgetary objective, MTO*) для конкретної країни, яке визначається в структурних одиницях (у циклічно скоригованих умовах і без одноразових та інших тимчасових заходів). Держави-члени висловлюють свої середньострокові бюджетні плани в рамках програм стабільності та конвергенції (*stability and convergence programmes, SCP*), які щорічно видаються і оцінюються в контексті багатостороннього фінансового нагляду в рамках Європейського семестру. Коригувальний важіль встановлює рамки для країн з прийняття коригувальних заходів у разі надмірного дефіциту. Коригувальний важіль уводиться в дію Процедураю надмірного дефіциту (*Excessive Deficit Procedure, EDP*), покроковою процедурою для виправлення надмірного дефіциту [96]. Недотримання Пакту може привести до накладення санкцій для країн зони євро. Це може включати щорічні штрафи для держав-членів Євросони, а також і в усіх країнах можливе припинення фінансування з Фонду згуртування, якщо держава-член не вжила ефективних заходів для усунення свого надмірного дефіциту [97].

Криза 2008 року, яка розгорнулася в наступні роки, створила серйозні проблеми для Європи. Це призвело до значних втрат на виробництві і швидкого збільшення державного боргу, що в поєднанні з демографічними змінами означає значне збільшення бюджетного тягара в довгостроковій перспективі. У той же час розрив у продуктивності праці між США і ЄС ще більше погіршився, а конкурентоспроможність залишалася проблематичною.

Європейська Комісія стверджувала, що Європі для забезпечення конкурентоспроможності, а також щоб уникнути стагнації, нестійких боргових тенденцій і проблем, дисбалансів, що накопичилися, необхідно прискорити консолідацію своїх державних фінансів, реформу фінансового сектора і перегрупування структурних реформ [98].

Дійсно, це були необхідні заходи, з огляду на те, що криза виявила більш довгострокові проблеми, які не були вирішені в перші роки запровадження євро. Це найбільш стосується південних держав-членів, де виникли серйозні фінансові та структурні проблеми: відносно високий ріст заробітної плати до 2009 року не супроводжувався поліпшенням продуктивності або якості продукції. Крім того, країни півдня Європи накопичили великі запаси як державного, так і приватного боргу (або обидва з них, як, наприклад, Греція і Португалія), тоді як північні країни стали зовнішніми кредиторами. Значно збільшилися структурні розбіжності, особливо щодо виробництва товарів для торгованих товарів і залишків на поточних рахунках [99, с.120-131]. Упродовж 2009 року стало очевидним, що політичні рамки для європейського економічного управління, які були введені в дію, недостатні для подолання кризи. На рис.2.1 показаний взаємозв'язок між Політикою згуртування і ключовими складовими (стовпами) європейського економічного управління – макроекономічною стабільністю і Лісабонською стратегією до їх реформування.

У контексті представлених взаємозв'язків необхідно відзначити:

- Пакт стабільності і зростання був недостатньо пристосований для того, щоб уникнути наростання нестійких фіскальних тенденцій і позицій до настання кризи;

- Лісабонська стратегія була зосереджена на загальних цілях, а не на необхідних реформах для зміцнення європейської економіки;

- не було механізмів для моніторингу та виправлення макроекономічних дисбалансів, які призвели до переходу фінансової кризи в економічну кризу;

- рівень обумовленості щодо Політики згуртування був недостатнім.

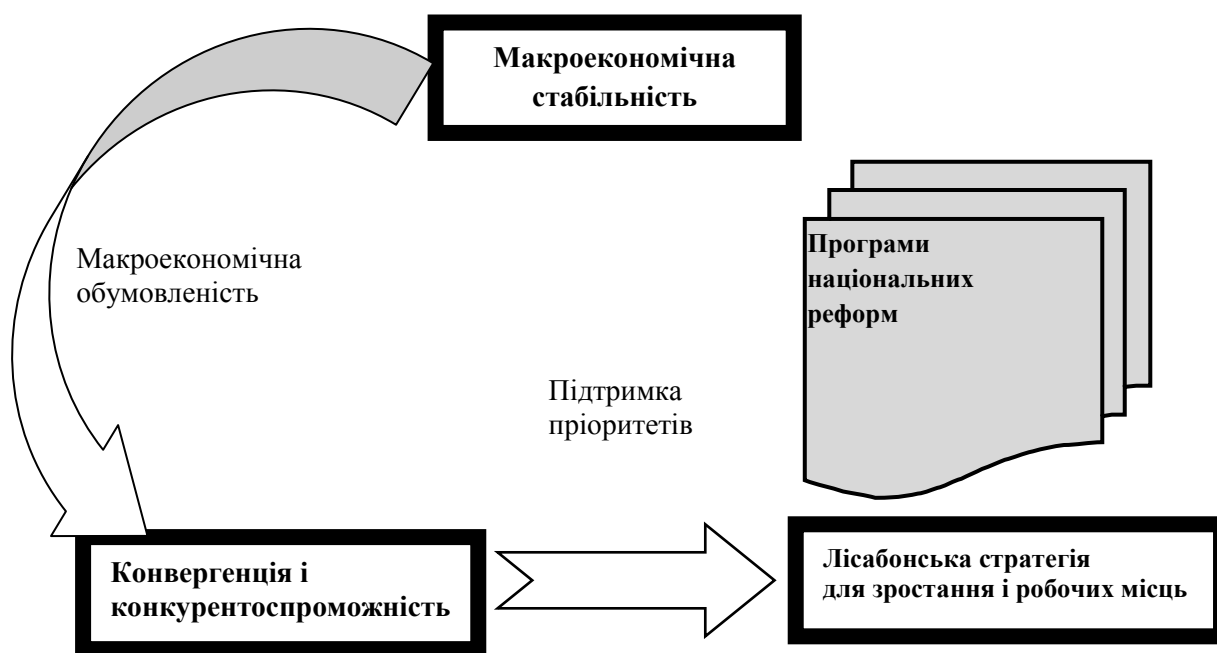

Рис.2.1. Взаємозв'язок ключових цілей економічного управління в ЄС

Джерело: розробка автора

Політичною основою для усунення цих недоліків стала нова стратегія «Європа 2020» та її головний інструмент – Європейський семестр, прийнятий лідерами ЄС в червні 2010 року [100]. Переглянута структура також включала так звані «Шість пакетів», – законодавчий акт, який зміцнює фіскальну дисципліну і рішення макроекономічних дисбалансів, доповнений «Фіскальним компактом» і «Двома пакетами», які розглядаються нами нижче [101;102].

Стратегія «Європа-2020» спрямована на досягнення розумного, стійкого і всеосяжного зростання в ЄС. Реалізація цієї стратегії дозволить до 2020 року досягти п'яти основних цілей, пов'язаних із зайнятістю, інноваціями, освітою, соціальною інтеграцією і кліматом / енергією.

Стратегія «Європа 2020» передбачає посилення економічного управління і вдосконалення координації національної та європейської політики, головним чином за допомогою щорічного циклу координації економічної політики, який дістав назву Європейського семестру [100]. Він

забезпечив більш комплексний характер нагляду для здійснення податково-бюджетної політики в рамках Пакту стабільності і зростання, а також здійснення структурних реформ в рамках національних програм реформ.

Європейський семестр починається, як правило, до кінця року, коли Комісія приймає свій щорічний огляд зростання економіки. У цьому документі викладаються загальні економічні пріоритети ЄС, спрямовані на активізацію створення робочих місць і зростання на майбутній рік. В ході подальшого європейського семестру Комісія аналізує економічний стан держав-членів, їх можливі економічні диспропорції і програми реформ. На основі цього аналізу Європейська комісія готує рекомендації конкретним країнам. Вони надають індивідуальні рекомендації з питань політики щодо заходів, які він повинен прийняти протягом наступних 18 місяців (і далі) на основі очікуваних в даний час результатів. Вони охоплюють особливі проблеми, з якими стикається держава-член в широкому спектрі областей: стан державних фінансів, реформи пенсійних систем, заходи зі створення робочих місць і боротьбі з безробіттям, проблеми освіти та інновацій.

Економічна та фінансова криза послугувала також значному зміцненню правової основи Пакту стабільності і зростання. Так, нові законодавчі пакети з економічного управління стали відомі як «Шість пакетів», а міжурядова угода була прийнята у формі Договору про стабільність, координацію і управління, відомого як «Бюджетний договір».

Документ «Шість пакетів» набув сили в грудні 2011 року. Він складався з п'яти правил і однієї директиви і поширювався на всі держави-члени ЄС з деякими особливими правилами для країн Єрозони, особливо щодо фінансових санкцій. Він охоплював заходи щодо забезпечення більшої бюджетної дисципліни в Пакті стабільності і зростання, для чого до превентивного важеля був доданий контрольний показник витрат з метою уникнення нестійких тенденцій у витратах, а також введено в дію критерій терміну Договору. Крім того, акцент змістився з коригування на профілактику – в майбутньому держави-члени повинні приділяти більше

уваги середньостроковій і довгостроковій стійкості і коригувати нестійку політику до виникнення гострих проблем [97, с.71-75].

На додаток до фіскального нагляду «Шестипакет» також представив макроекономічний нагляд в рамках нової процедури макроекономічного дисбалансу, механізму запобігання та коригування надмірного макроекономічного дисбалансу. Мета полягала у виявленні основних структурних недоліків в економіці в цілому, а не тільки бюджетні перевитрати, і тим самим виявити причини постійних економічних розбіжностей в ЄС. Цим документом передбачені й санкції в разі недотримання умов державами-членами.

«Фінансовий договір» (*Fiscal Compact*) доповнює і розширює ключові положення Пакту стабільності і зростання на національному рівні. Він був підписаний в березні 2012 року і набув чинності 1 січня 2013 року. Ті країни, що підписали Договір, погодилися реалізувати збалансоване правило бюджету в своєму національному законодавстві за допомогою постійних обов'язкових положень, переважно конституційного характеру [101].

У травні 2013 року вступив в силу так званий «Двопакет», що включає два положення, спрямовані на подальше посилення фіскальної координації та нагляду в зоні євро. Його перше правило націлене на поліпшення бюджетної координації шляхом введення загальних бюджетних термінів для держав-членів Єврозони і можливості для Європейської комісії оцінювати національні бюджетні плани до їх прийняття. У Двопакеті викладені чіткі й спрощені правила розширеного економічного і фінансового нагляду для держав-членів, які стикаються з серйозними труднощами щодо їх фінансової стабільності, тих, хто отримує фінансову допомогу, і тих, хто виходить з програми фінансової допомоги [102].

Нарешті, у відповідь на фінансову кризу необхідно було істотно посилити нагляд за європейським фінансовим сектором і механізмом розв'язання криз. Він включав, перш за все, створення європейських наглядових органів, які діють з 2011 року. На додаток до цих повноважень,

Європейській Раді з системних ризиків (*European Systemic Risk Board, ESRB*) доручається з 2011 року макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС для запобігання і пом'якшення системних ризиків для фінансової стабільності в ЄС. ESRB проводиться Європейським центральним банком.

У 2012 році країни Єврозони створили новий і постійний механізм вирішення конфліктів для країн Єврозони, Європейський механізм стабільності (*European Stability Mechanism, ESM*) замінив собою Європейський фонд фінансової стабільності (*European Financial Stability Facility, EFSF*). ESM випускає боргові інструменти для фінансування кредитів та інших форм фінансової допомоги державам-членам Єврозони і має максимальний кредитний ресурс у розмірі 500 млрд. євро [103].

Оскільки криза виявила потенційно порочне коло між банками і суверенним боргом, лідери ЄС взяли на себе певні зобов'язання перед Банківським союзом в червні 2012 року. Банківський союз складається з Єдиного механізму нагляду (*Single Supervisory Mechanism, SSM*) і Єдиного механізму резолюції (*Single Resolution Mechanism, SRM*), які є обов'язковими для всіх держав-членів Єврозони і відкриті для всіх інших країн в ЄС. Єдиний механізм банківського нагляду в Євразоні набув сили у листопаді 2013 року, приблизно через рік після пропозиції Комісії щодо його створення. Він спрямований на забезпечення безпеки і надійності європейської банківської системи, поглиблення фінансової інтеграції та стабільності і забезпечення постійного контролю. Через рік Європейський центральний банк повністю прийняв на себе наглядові завдання і обов'язки. Другий компонент Банківського союзу, – Єдиний механізм нагляду для регулювання й фінансування реструктуризації проблемних банків підлягає ратифікації країнами-членами, які беруть у ньому участь [104].

У попередньому періоді програмування на 2007-2013 рр. основна роль Політики згуртування ЄС полягала у наданні фінансових ресурсів для конвергенції та конкурентоспроможності для підтримки пріоритетів Лісабонської стратегії [95]. Цільова частина Структурних фондів по

витратах, пов'язаних з Лісабонською стратегією, дійсно допомогла мобілізувати значні інвестиції на її підтримку. Однак фінансування Політики згуртування було розпорошено серед пріоритетів Лісабонської стратегії, концентруючись переважно на ключових пріоритетах. Для згуртованості було недостатньо економічних умов.

Що стосується макроекономічної обумовленості, то вона застосовується тільки до Фонду згуртування і ніколи не використовувалася на практиці до 2012 року, тому що не було ніяких попередніх умов. Комісія зазначила, що відсутність таких умов все частіше розглядається нею як зниження ефективності фондів Політики згуртування, оскільки вони гарантують, що вплив цих коштів не підривається неспроможною економічною політикою або інститутами.

Політика згуртування до 2014 року досить слабо інтегрувалася в більш широке економічне управління ЄС. У відповідності до оціночного документу [106], можна було розвиватизв'язок між національними стратегічними структурами, які визначають пріоритети регіональної політики, і національними програмами реформ, які визначають потребу країни у реформуванні.

Навпаки, остаточні правові рамки фондів Політики згуртування 2014-2020 років, прийняті Європейським парламентом і Радою в грудні 2013 року на основі пропозиції Комісії 2011 року, створили багато нових зв'язків між Політикою згуртування і новим європейським економічним управлінням. Політичні й академічні дебати були значною мірою зосереджені на макроекономічній обумовленості: можливості призупинити фінансування в контексті процедури надмірного дефіциту і нової процедури макроекономічного дисбалансу. Це розширює забезпечення, передбачене в попередні роки Фондом згуртування, Європейським фондом регіонального розвитку та Європейським соціальним фондом. Відзначимо, однак, що в цілому прийняті зміни є набагато ширшими. Вони не тільки пов'язують Політику згуртування з превентивними і коригувальними діями щодо

надійної та збалансованої фінансової консолідації (з посиланням на процедуру надмірного дефіциту) і усувають потенційні макроекономічні дисбаланси (з посиланням на процедуру макроекономічних дисбалансів), але охоплюють також глибокі і початкові структурні реформи для зростання робочих місць, економічного зростання і конкурентоспроможності (з посиланням на Рекомендації конкретним країнам (*Country-Specific Recommendations, CSR*) і впровадження умов *ex ante*) та цільові інвестиції в рамках розумної фінансової консолідації (з вимогами до тематичної концентрації).

Положення, що містяться в законодавчих рамках Політики згуртування, доповнюють механізми, що дозволяють уникнути негативних фіскальних, фінансових і макроекономічних побічних ефектів між державами-членами, вимагаючи від Комісії пропонувати призупинити частину Європейських структурних та інвестиційних фондів (ESIF) в рамках відповідних програм. Відповідно до процедури надмірного дефіциту, Комісія зобов'язана пропонувати призупинення частини фінансування ESIF при досягненні певних етапів цієї процедури. У відповідності до процедури надмірного дисбалансу тригери призупинення не надають задовільного плану коригувальних дій і не вдаються до коригування після двох послідовних рекомендацій Ради, як це рекомендується Радою [106]. Постанова про спільне регулювання (*Common Provisions Regulation, CPR*) [107] також передбачає можливість призупинення для країн-реципієнтів фінансової допомоги. Комісія може також просити державу-член перепрограмувати програми на підтримку здійснення рекомендацій Комісії в контексті превентивного і коригуючого механізму процедури макроекономічних диспропорцій, якщо вони актуальні в контексті фондів ESI. Така країна також може запросити перепрограмування, що дає змогу максимально збільшити і підвищити конкурентоспроможність фондів ESI в державах-членах, які отримують фінансову допомогу в рамках механізму ЄС.

Другий набір механізмів забезпечує підтримку в рамках Політики згуртування для проведення структурних реформ, рекомендованих в контексті Європейського семестру. В рамках більш широкого набору правил для конкретної країни Політика згуртування націлена на ті, які доцільно вирішувати за допомогою багаторічних інвестицій в рамках фондів ESIF. На практиці це означає, що Політика згуртування надає підтримку у контексті політики ринку праці, державного управління, бізнесу, досліджень та розробок, енергетики та освіти.

Ця вимога має адресувати зазначені рекомендації конкретним країнам в Угодах про партнерство і оперативних програмах. У 2012 році Комісія прийняла документи стосовно держав-членів, в яких викладені пріоритети фінансування. Передбачена також можливість Комісії запросити зміну прийнятих Партнерських і оперативних програм, якщо це необхідно. Слід зазначити, що, оскільки структурні реформи спрямовані на вирішення довгострокових проблем, очікується, що такі зміни будуть рідкісними. Часте перепрограмування може виявитися руйнівним для багаторічних інвестиційних стратегій.

Заключна сфера, в якій було встановлено більш тісний зв'язок між політикою згуртування і структурними реформами, – це введення попередніх умов. Мета введення умов *ex ante* полягала в тому, щоб визначити ряд чинників щодо нормативного, стратегічного та адміністративного потенціалу, який повинен бути встановлений до початку програмування, щоб забезпечити ефективність інвестування. На практиці спостерігався тісний збіг між кроками, необхідними для виконання багатьох з цих попередніх умов, і необхідність проведення подальших структурних реформ [97, с.71-75]:

■ у таких областях, як конкурентоспроможність МСП, мобільність робочої сили, самостійна зайнятість, активне старіння і адаптація працівників і роботодавців до змін, інвестиції повинні супроводжуватися адміністративними діями по створенню служб або прийняттю законодавства;

■ наступні аудити Рахункової палати і оцінки виявили системні недоліки в деяких адміністративних повноваженнях держав-членів, зокрема щодо застосування державних закупівель та державної допомоги і правил екологічної оцінки. Це впливає не тільки на реалізацію Політики згуртування, а й на ефективне функціонування товарних ринків. Нездатність здійснити антидискримінаційне і гендерне законодавство знижує рівень участі;

■ у таких областях, як інновації, дослідження, освіта, інтеграція молодих людей в ринок праці, енергетика і транспорт, відсутність належного стратегічного потенціалу підриває здатність ефективно виконувати завдання політики. Тому в багатьох областях попередні умови є потужними інструментами для заохочення інституціональних змін на підтримку структурних реформ.

Порівнюючи ці зміни з попередніми періодами програмування, треба наголосити, що завдяки ним кошти в рамках Політики згуртування набагато тісніше пов'язані з пріоритетами й цілями, встановленими в контексті стратегії «Європа 2020» та Європейського семестру [100]. Мета цієї «тематичної концентрації» полягає в тому, щоб орієнтувати ресурси на ті області, які можуть забезпечити максимальну віддачу з точки зору зростання, робочих місць і конкурентоспроможності в контексті фінансової консолідації, сприятливої для зростання. Таким чином, нормативна база встановлює тематичне меню, яке спрямовує підтримку європейських пріоритетів в областях R & I, цифрових технологій, малого бізнесу, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації, мережевої інфраструктури, зайнятості, соціальної інтеграції та освіти. Вони тісно пов'язані з цілями «Європа 2020», сформульованими у рамках кожної національної програми реформ країни-члена. Подальша концентрація досягається за рахунок надання мінімальних ресурсів для інновацій, широкосмугового доступу, МСП, підвищення енергоефективності та боротьби з бідністю [97].

У новому періоді Політика згуртування, як очікується, буде робити більший внесок в нарощування адміністративного потенціалу. Якість державного управління безпосередньо впливає на економічне середовище і, таким чином, має вирішальне значення для стимулювання продуктивності, конкурентоспроможності та зростання. Адміністративні реформи також необхідні в деяких країнах-членах в таких областях, як судова реформа, ділове середовище, боротьба з корупцією, державні закупівлі та поглинання фондів ESIF. Упродовж 2014-2020 рр. як ERDF, так і ESF можуть сприяти зміцненню інституційного потенціалу в рамках одного з 11 тематичних завдань (див. табл.1.3). Це підкреслює важливість, що надається цій діяльності, і може підтримувати дії з реформування структур і процесів, управління людськими ресурсами та надання послуг.

Використання коштів фінансової підтримки можна розглядати як потенційно ресурсоефективний спосіб поліпшення доступу фірм до капіталу в умовах кризи шляхом надання підтримки інвестицій за допомогою позик, гарантій та інших ризикових інструментів. З метою заохочення використання фінансової підтримки нова структура збільшує ступінь фінансування з боку ЄС, який може бути використано для підтримки. Стандартизовані, «готові» фінансові інструменти також надаються країнам з меншим досвідом їх використання, із заздалегідь визначеними умовами та умовами для прискореного розгортання. У 2015 р. Комісія та ЄІБ спільно створили для країн-членів і регіонів новий інструмент – «Ініціативу МСП», який поєднує фінансування від ЄС у рамках програм ESIF з програмою Horizon 2020, COSME, власними ресурсами Європейського інвестиційного банку (ЕІВ) та Європейського інвестиційного фонду (EIF) [109].

Попередні і середньострокові перевірки комплементарності у періоді програмування на 2007-2013 рр. виявили ряд проблем. Перш за все, перевірка не була узгоджена з підйомами і падіннями економічного циклу і тому не була автоматично адаптована до різних економічних умов держав-членів. Комплементарність не була узгоджена з економічним управлінням ЄС,

оскільки вона була перевірена у відриві від програм стабільності та конвергенції, представлених державами-членами, і, крім того, вона була перевірена на *ad-hoc* основі з використанням джерел інформації і показників, що не є частиною Європейської системи рахунків. У підсумку результати не були повністю зіставні між державами-членами і вимагали значних ресурсів як у державах-членах, так і в Європейській Комісії.

Для вирішення цієї проблеми Комісія запропонувала реформувати порядок перевірки принципу комплементарності в 2014-2020 роках для встановлення прямого зв'язку між комплементарністю і Пактом стабільності й зростання, боротьби з «компромісом» між додатковістю і необхідністю скорочення державного дефіциту в умовах прозорості, а також спрощення системи перевірки.

Було прийнято рішення використовувати інформацію про державні інвестиції (Формування основного капіталу) з Програм стабільності та конвергенції (*Stability and Convergence Programmes, SCP*) [110] для перевірки комплементарності. Це дозволяє країнам-членам використовувати для перевірки інформацію, яку вони представляють Комісії, в контексті їх програм забезпечення стабільності та конвергенції і робить результати повністю зіставними між державами-членами, оскільки вони повністю засновані на статистичних даних, опублікованих Євростатом. Крім того, базовий рівень додатковості виражається як частка ВВП (а не в номінальному вираженні, як в попередні періоди програмування), а це означає, що він більш пристосований до економічного циклу і конкретного економічного становища держави-члена. Таким чином, економічна і фінансова криза 2008-2013 рр. призвела до кардинальних якісних змін в європейських підходах до управління економікою, з'явилися такі механізми як координація економічної політики (Європейський семестр), посилення фінансової дисципліни та нагляду, – нова процедура, що стосується макроекономічних дисбалансів і посиленого нагляду за фінансовим сектором на рівні ЄС [111]. Взаємозв'язок між політикою згуртування і новим

європейським економічним управлінням наведено в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Інтеграція Політики згуртування и Нового економічного управління
в ЄС під впливом кризи

Цілі політики	Правова / політична основа	Інструмент	Інтеграція з Політикою згуртування
Уникнення фіскальних, грошових і макроекономічних побічних ефектів між країнами-членами	Пакт стабільності й зростання Шість пакетов Двопакет Фіскальний компакт Регулювання платіжного балансу Регулювання Європейського механізму фінансової стабілізації	Коригувальний важіль – EDP Коригувальний важіль - EIP	Комісія може запропонувати припинення зобов'язання, якщо країна-член не вжила достатніх заходів, щоб: <ul style="list-style-type: none"> • виправити надмірний дефіцит • Надати план коригуючих дій для дисбалансів • Впровадити програму макроекономічного коригування
Підтримка структурних реформ	Європейський семестр Програма макроекономічного врегулювання	Щорічний огляд зростання Національні програми реформ Рекомендації країнам-членам Процедура надмірного дисбалансу Меморандум про взєморозуміння	Інтеграція CSR у програмування Ліквідація обумовленості стосовно структурних реформ Комісія може вимагати від країни-члена зміни програм для підтримки реалізації відповідних рекомендацій Ради у контексті програми EIP або макроекономічного коригування
Заохочення цільових інвестицій як складова розумної фінансової консолідації	Європейський семестр Програма макроекономічного врегулювання	Щорічний огляд зростання Національні програми реформ Рекомендації країнам-членам Процедура надмірного дисбалансу Меморандум про взєморозуміння	Тематична концентрація Зв'язок з визначенням цілей у національних програмах реформ Комісія може вимагати від країни-члена змінити програми З метою максимізації впливу фондів ESI на ріст і конкурентоспроможність, поліпшення якості державних витрат

Джерело: складено автором [97, с.74]

Таким чином, ці зміни, що відбулися у відповідь на вплив глобальних кризових хвиль, зумовили відповідні дії ЄС щодо реформи політики згуртування та пов'язані з нею інструменти фінансової підтримки регіонального розвитку в контексті їх антикризової спрямованості.

2.2. Антикризова адаптація інструментів фінансової підтримки Політики згуртування

Фінансова криза, що почалася влітку 2007 року, стала потужним чинником фінансового та економічного спаду в країнах ЄС. У цих умовах центральні банки та уряди в ЄС приступили до вироблення масштабних і скоординованих заходів політики фінансового порятунку, спрямованої на відновлення ліквідності та капіталу банків, а також надання гарантій для ресурсного забезпечення фінансової системи [112].

Економічна та фінансова криза торкнулася програм Політики згуртування, запланованих на період 2007-2013 рр. Незважаючи на довгостроковий характер Політики згуртування, несподівані проблеми поставили завдання адаптації Політики до нових економічних умов. Відповідно, Політика згуртування стала частиною Європейського плану економічного відновлення (*European Economic Recovery Plan*).

У відповідь на кризу та з метою уникнення глибокої рецесії цим Планом було передбачено «антициклічний макроекономічний підхід», а саме безпосередню бюджетну підтримку у розмірі 200 млрд. євро (1,5% від ВВП ЄС), з якої фінансування від країн-членів становила 170 млрд. євро (близько 1,2% ВВП ЄС) та фінансування від ЄС на підтримку негайних дій порядку 30 млрд. євро (близько 0,3% від ВВП ЄС). Також було передбачено низку пріоритетних заходів, заснованих на Лісабонській стратегії і призначених до адаптації економіки ЄС до довгострокових викликів на основі продовження структурних реформ, спрямованих на підвищення

потенційного зростання [113, с.20]. Був прийнятий ряд заходів, як законодавчих, так і фінансово-економічних для підвищення гнучкості використання коштів Структурних фондів та прискорення реалізації проектів на місцях. Зокрема, для поліпшення ситуації з ліквідністю в країнах-членах Комісія надала додаткові авансові платежі в розмірі 6,25 млрд. євро в 2009 р.; було вжито невідкладне фінансування крупних проектів без попереднього схвалення Європейською комісією; спрощені авансові платежі через схеми державної допомоги малим і середнім підприємствам, розширена сфера фінансування ЄС (субсидії на підвищення енергоефективності житла в ЄС) та деякі інші заходи.

Заслуговує на увагу той факт, що Комісія вже у травні 2007 р., тобто ще до того, як фінансова криза зачепила європейську економіку, розпочала обговорення майбутньої Політики згуртування на період після 2013 року з одночасною публікацією Четвертої Доповіді про економічне та соціальне згуртування [114]. У доповіді були опубліковані результати консультацій з громадськістю, тобто з національними, регіональними та місцевими органами влади, академічною спільнотою, економічними партнерами, громадянським суспільством. Ця робота знайшла відображення і в П'ятій Доповіді про економічне, соціальне і територіальне згуртування [115]. Все це, на наш погляд, показало постійний значний інтерес з боку зацікавлених сторін до продовження Політики згуртування після 2013 року. У численних відповідях сторін, які взяли участь в консультаціях, підкреслювалася важлива роль Політики згуртування не тільки як інструменту вирішення значних диспропорцій в розширеному Європейському союзі, але й як політики, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності всіх європейських регіонів та сприяння сталому розвитку на всій території Європи. Цілком очевидно, що мета даного завчасного підходу полягала в тому, щоб представити нові перспективи економічного обґрунтування Політики згуртування, більш точно визначити її цілі і визначити найкращі шляхи надання фінансової підтримки для досягнення цих цілей.

Важливу роль зіграв аналіз ОЕСР, який показав, що можливості для зростання, які існують у всіх типах регіонів, незалежно від їх зростання, базуються на здатності регіонів мобілізувати свої активи [116]. Тому для стимулювання регіонального розвитку є необхідним комплексний, географічний, або заснований «на місці» підхід [117]. Парадигма підходу до регіонального розвитку, заснованого «на місці», базується на припущенні, що ринкові невдачі створюють неефективність і постійну соціальну ізоляцію в певних місцях. Центральним елементом цього підходу є розподіл відповідальності за розробку і реалізацію політики між різними рівнями уряду, підтримуваними договірними відносинами. У той час як верхні рівні політики, що регулюють втручання, визначають пріоритети, правила та загальні цілі для використання наданого фінансування, регіональні або місцеві органи влади повинні виконувати ці принципи відповідно до конкретних характеристик відповідного «місця». Отже, підхід, заснований «на місці», дозволяє проводити політику з урахуванням місцевих умов.

Підхід, заснований «на місці», був підтриманий доповіддю незалежного італійського експерта Фабріціо Барка, в якій основна увага приділялась обґрунтуванню Політики згуртування [118]. У доповіді Барка, яка була опублікована в квітні 2009 року, стверджувалося, що підхід, заснований «на місцях», особливо підходить для Політики згуртування в зв'язку з багаторівневою системою управління, відповідно до якої ЄС встановлює рамки для політичного втручання, тоді як національні, регіональні та місцеві органи влади несуть відповідальність за розробку і реалізацію інвестиційних програм і відбір проектів для фінансової підтримки.

Слід відзначити важливість ряду практичних рекомендацій Барка, які сформували подальшу дискусію щодо реформи Політики згуртування після 2013 року і в кінцевому підсумку стали частиною її реформи. На наш погляд, до таких рекомендацій в першу чергу потрібно віднести ті, що стосуються власне фінансових аспектів та/або впливають на них:

- концентрація фінансових ресурсів на обмеженій кількості основних пріоритетів ЄС для максимального впливу інвестицій; це було відповіддю на досвід попередніх періодів, який показав, що вплив фінансування від ЄС був більш обмеженим, ніж очікувалося, через занадто масштабне поширення фінансових ресурсів. У періоді 2014-2020 рр. для фінансування від ЄС існує потреба «тематичної концентрації»;

- встановлення договірних відносин між Комісією та державами-членами, орієнтованих на виконання зобов'язань, що піддаються перевірці за допомогою поліпшення показників, звітності та оцінки. Це було спричинено тим, що реалізація Політики згуртування зосереджена в деяких місцях більше на витратах і управлінні ніж на продуктивності з точки зору досягнення конкретних цілей. В рамках Політики на 2014-2020 рр. договірні відносини в кінцевому підсумку були переведені в угоди про партнерство разом з більш високими результатами;

- встановлення Комісією умови для національних органів у якості вимоги про розподіл фінансування для конкретних пріоритетів та оцінки Комісією прогресу у виконанні цих умов. Цей підхід базувався на досвіді, згідно з яким ефективність фінансування Політики згуртування залежить від надійної стратегічної, інституційної та нормативної бази. В кінцевому підсумку ця пропозиція була перетворена на концепцію умов *ex ante* на 2014-2020 роки;

- зміцнення стратегічного аспекту Політики згуртування за допомогою регулярних політичних дебатів високого рівня, щоб стежити за здійсненням політики і обговорювати її досягнення;

- забезпечення прямого зв'язку принципу комплементарності (тобто, фінансування з боку ЄС не замінить національне фінансування) з Пактом стабільності і зростання;

- забезпечення більш широких можливостей для інновацій, ризику і експериментів, особливо на місцевому рівні, за безпосередньої участі Комісії.

У квітні 2009 року було оприлюднено аналітичний документ про майбутню Політику згуртування [119]. Як показує аналіз змісту даного документа, він визначав орієнтири щодо обґрунтування, цілей і механізмів реалізації політики згуртування після 2013 року і відбивав багато пропозицій доповіді Барки. Крім того, були підняті три питання, які також стали центральними для реформи Політики згуртування після 2013 року:

- необхідність зміни архітектури Політики згуртування шляхом заміни, як неефективного і несправедливого, критерію, що визначає в 2007-2013 роках конвергенцію регіонів з її граничним значенням 75% ВВП, на механізм ковзання;

- необхідність підвищення узгодженості між різними фондами ЄС, які сприяють економічному і соціальному розвитку, оскільки різноманітність правил призвела до фрагментації інвестицій і ускладнила для бенефіціарів фінансування від ЄС;

- необхідність зміцнення ролі фінансових інструментів, заснованих на ініціативах JEREMIE / JESSICA.

JEREMIE – спільна ініціатива, створена у 2007 році Європейською Комісією (Генеральним директором з питань регіональної та міської політики) у співпраці з Європейською інвестиційно-банківською групою та іншими фінансовими установами [120]. JEREMIE був створений для розгортання частини структурних фондів ЄС, виділених регіональним та національним органам влади з метою фінансування ризиків для малих та середніх підприємств. Наразі JEREMIE є попередником поточних програм, що підтримуються ESIF у програмному періоді 2014-2020 років.

JEREMIE запропонувала ефективний та стабільний спосіб фінансування ризиків. Фінансові ресурси JEREMIE були розгорнуті через відібраних фінансових посередників у всьому ЄС, які надавали кредити, акції та гарантії для малих і середніх підприємств. Так, наприкінці 2015 року EIF володіла 13 фондами JEREMIE, що мають загальну суму 1,1 млрд. євро, у тому числі 50 фінансових посередників та 84 операції. Протягом 2015 року

додаткові зобов'язання були спрямовані для Румунії (75 млн. євро) та Словаччини (40 млн. євро) з періодом реалізації фінансових інструментів до 2016 року. [120]. Це дало змогу фінансовим посередникам EIF у рамках ініціативи JEREMIE надати підтримку старту підприємницьких структур МСП або розширенню їх бізнесу та досягненню поставлених цілей.

JESSICA – це ініціатива Європейської комісії, розроблена у співпраці з Європейським інвестиційним банком та Радою Європи з розвитку Банку (CEB), тобто спільна європейська підтримка стабільних інвестицій у розвиток та відновлення міських районів. JESSICA сприяє сталому розвитку міст шляхом підтримки проектів у таких сферах: міська інфраструктура - у тому числі транспорт, вода / стічні води, енергетика; культурна спадщина; перепланування забудованих ділянок, включаючи вивіз і очищення території; створення нових комерційних приміщень для малих та середніх підприємств, ІТ та / або секторів НДДКР; університетські будівлі - медичні, біотехнологічні та інші спеціалізовані об'єкти; підвищення енергоефективності [121].

Внески з Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF) спрямовуються до Фондів міського розвитку (UDF), які інвестують їх у державно-приватне партнерство або інші проекти, включені до інтегрованого плану сталого міського розвитку. Ці інвестиції можуть здійснюватися у вигляді акцій, кредитів та / або гарантій. Органи влади міст також можуть вирішити спрямувати кошти до UDF, використовуючи фонди холдингу (HF), які призначені для інвестування в кілька UDF. Завдяки даному механізму, прибутки від інвестицій реінвестуються в нові проекти містобудування, сприяючи стабільності та ефективності використання коштів ЄС та органів влади на місцях.

Отже, обидві ініціативи створені для періоду програмування на 2007-2013 рр., як альтернатива традиційній допомозі, що надається через гранти, і спрямовані на поліпшення доступу до фінансування для МСП (JEREMIE) і підтримку сталого розвитку міст (JESSICA).

З метою підтримки своєї роботи з розробки компонентів Політики згуртування після 2013 року Комісія в жовтні 2009 року заснувала Групу високого рівня, що об'єднала урядових експертів високого рівня з 27 держав-членів. Завдання групи полягало в тому, щоб обговорити різні напрямки політики, забезпечити прозорість між Комісією та державами-членами і запропонувати державам-членам можливість внести свій внесок до підготовчого процесу, залучаючи відповідний досвід. Два місяці по тому з'явився варіант ключових положень майбутнього етапу Політики згуртування, представлений новим комісаром з регіональної політики:

- зосередити фінансування Політики згуртування на обмеженому числі пріоритетів відповідно до майбутньої стратегії «Європа-2020», яка повинна була бути прийнята навесні 2010 року;
- підвищити узгодженість і координацію між Політикою згуртування і секторальною політикою на національному та європейському рівнях;
- перейти до більш простої, більш ефективної і прозорої системи управління та контролю [122].

На нашу думку, з точки зору посткризового стану фінансового сектора ЄС, викладені вище пропозиції дійсно давали можливість підвищити ефективність застосування інструментів фінансової підтримки регіонів на основі підвищення рівня узгодженості, прозорості у взаємодії центральної, національних і місцевих властей при визначенні пріоритетів фінансування.

З початку 2010 року, не дивлячись на те, що в ЄС в цілому розпочалося повернення до позитивного зростання ВВП, в декількох країнах-членах тривав спад. Однак проблеми банківського сектора стали все більше впливати на уряди й ринки. Інвестори почали побоюватися суверенного дефолту через зростання рівня боргу. Невизначеність ринку привела до дорогих і, в кінцевому підсумку, неможливих державних запозиченнях, особливо для трьох найбільш постраждалих країн: Греції, Ірландії та Португалії. Це призвело до припущення про подальше поширення кризи в інші європейські країни і можливого розпаду зони євро [123].

Греція була першою державою-членом Єврозони, що втратила доступ до міжнародних ринків облігацій. Це призвело в травні 2010 року до запуску програми фінансової допомоги на суму 110 млрд. євро. Комісія також заснувала Цільову групу для Греції з метою координації в наданні країні міжнародної допомоги в здійсненні її програми економічного коригування і прискоренні фінансування від ЄС [123].

У грудні 2010 року була також узгоджена програма економічних коригувань для Ірландії, яка забезпечила фінансову допомогу цій країні на суму 85 млрд. євро, а потім в травні 2011 року була запущена програма коригування для Португалії, що включає фінансову допомогу в розмірі 78 млрд. євро. В рамках підтримки платіжного балансу ЄС фінансова допомога була також надана Латвії та Угорщини, а для Румунії була створена попереджувальна програма [123].

Фінансово-економічна криза виявила недоліки в архітектурі самого Економічного і валютного союзу. У відповідь європейські лідери прийняли широкий спектр заходів для забезпечення фінансової стабільності в Єврозоні і зміцнення інституційної архітектури Єврозони та ЄС в цілому. Вони домовилися про всеосяжну реформу економічного управління ЄС для підвищення узгодженості економічної, фінансової та податково-бюджетної політики. На рівні ЄС була зміцнена координація політики між державами-членами. Як зазначалося вище, в 2011 році Рада і Європейський парламент прийняли законодавчий пакет по економічному управлінню, названий «Шістьма пакетами». Нові інструменти і процедури разом зі Стратегією «Європа-2020», яка фокусується на створенні зростання і робочих місцях, були об'єднані в єдиний цикл координації – Європейський семестр.

Що стосується Політики згуртування, то стало очевидно, що заходи, прийняті в контексті Європейського плану порятунку економіки, виявилися недостатніми для усунення наслідків кризи. У зв'язку з цим Комісія запропонувала в 2010 році скорочення національного співфінансування шляхом тимчасового збільшення ставок співфінансування від ЄС на 10

процентних пунктів для держав-членів з найбільшими бюджетними труднощами (так зване «поповнення» для країн з коригуванням програми). Надання «поповнення» дозволило спрямувати платежі до цих країн у більш ранні терміни, ніж спочатку передбачалося, що полегшило тиск на національні бюджети і забезпечило ліквідацію браку ліквідності. До кінця 2013 року майже 2,1 млрд. євро було виплачено як «поповнення».

Більш того, майже 13% від загального обсягу коштів (45 млрд. євро) були переведені з однієї сфери в іншу з 2009 року для задоволення найбільш нагальних потреб: дослідження та інновації, підтримка бізнесу, стійка енергетика, дороги і ринок праці, зокрема заходи по збільшенню зайнятості молоді. Основні скорочення були пов'язані з послугами в області комп'ютерних технологій, екологічними інвестиціями, залізницями, навчанням, освітою і нарощуванням потенціалу.

Разом з тим тривала розробка Політики згуртування на період після 2013 року. Через кілька місяців після запуску стратегії «Європа-2020» в жовтні 2010 року Комісія опублікувала своє Повідомлення про перегляд бюджету ЄС [124].

Що стосується Політики згуртування, Комісія стверджувала, що вона повинна підтримувати пріоритети, загальні для всієї Європи, а не фокусуватися тільки на скороченні розриву між більш бідними і багатими регіонами. Фінансування ЄС також має забезпечувати досягнення цілей «Європа-2020» за допомогою «меню» відповідних інвестиційних пріоритетів. Слід передбачити резерв по ефективності, який буде виділений на основі прогресу, досягнутого національними та регіональними програмами щодо цілей 2020 року в Європі.

Держави-члени повинні представити свою стратегію розвитку в своїх національних програмах реформ, щоб забезпечити дотримання пріоритетів ЄС на національному і регіональному рівнях. Договір про розвиток і партнерство між Комісією та державою-членом, що містить кількісні і вимірні цілі, повинен відображати ці зобов'язання, а також встановлювати

обмежене число умов, пов'язаних з реформами, необхідними для забезпечення ефективної доставки.

У документі по бюджетному огляду була запропонована єдина стратегічна структура, що охоплює Європейські Структурні та Інвестиційні Фонди для поліпшення узгодженості між тими програмами, що фінансуються з цих фондів. Було також наголошено на необхідності проведення інституційних і адміністративних реформ в державах-членах, оскільки неякісне управління може уповільнити інвестиції та знизити ефект важелів політики згуртування [124].

Пропозиції по огляду бюджету були детальніше викладені у П'ятій Доповіді про згуртованість, яку Комісія прийняла у листопаді 2010 року [115]. Відображаючи поточну роботу по зміцненню положень про фіскальний нагляд і забезпечення дотримання Пакту стабільності і зростання, в доповіді також пропонувалося існуючі положення про макроекономічну обумовленість Фонду згуртування, а саме – можливе призупинення діяльності Фонду згуртування в разі відсутності ефективних дій держави-члена для виправлення надмірного дефіциту бюджету – поширити на всі інші фонди ЄС в якості додаткового важеля для забезпечення дотримання ключових макроекономічних умов.

У П'ятій Доповіді про згуртованість також висловилися за створення нової архітектури Політики згуртування, заснованої на трьох групах регіонів: (а) менш розвинені і (б) більш розвинені регіони, а також нова категорія (в) перехідних регіонів. Фінансова підтримка повинна бути диференційована між цими трьома групами в залежності від рівня їх економічного розвитку (вимірюється ВВП на душу населення) [115].

Після численних громадських обговорень і консультацій у червні 2011 року Комісія представила пропозицію щодо Багаторічної фінансової програми (*Multiannual Financial Framework, MFF*) 2014-2020 [125]. Приймаючи рішення про загальну суму MFF, Комісія враховувала позицію Європарламенту про те, що «заморожування наступного MFF на рівні 2013

року ... не є життєздатним варіантом... і для наступного MFF потрібно не менш 5% ресурсів [126]. Комісія також розглянула висновки Європейської Ради про важливість того, щоб «MFF відображав зусилля щодо консолідації, які здійснюються країнами-членами для вирішення проблем дефіциту й боргу... Необхідно забезпечити відповідний внесок витрат, що мають місце на рівні ЄС, в цю роботу» [127].

Загальний бюджет MFF, запропонований Комісією на період 2014-2020 років, становив 1 033 млрд. євро в зобов'язаннях (1,08% ВНД ЄС) и 988 млрд. євро (1,03% ВНД ЄС) у виплатах порівняно з 994 млрд. євро зобов'язань (1,12% ВНД ЄС) и 943 млрд. євро (1,06% ВНД ЄС) у період 2007-2013 рр. [125]. Для Політики згуртування було виділено 339 млрд. євро, тобто на 4,2% менше від періоду 2007-2013 рр. Порівняльні дані щодо фінансування Політики згуртування представлені в табл.2.2.

Згідно з даними табл. 2.2, пріоритети фінансування на 2014-2020 рр. змінилися в порівнянні з періодом 2007-2013 рр., найбільша увага концентрується на розвитку перехідних і більш розвинених регіонів, а також територіального співробітництва (збільшення фінансування на 42,7, 25,7 і 33,4%, відповідно). У зв'язку з цим видається логічним структурувати подальший аналіз у відповідності до цих напрямів.

Пропозиція MFF була зосереджена на обумовленості, зокрема щодо Політики згуртування, «...де держави-члени і бенефіціари повинні будуть продемонструвати, що отримані кошти будуть використані для досягнення пріоритетів ЄС. Комісія забезпечить узгодженість між загальною економічною політикою Союзу та бюджетом ЄС, зокрема, щоб уникнути ситуацій, коли ефективність фінансування від ЄС підривається несумлінною макрофінансовою політикою».

З огляду на зростання безробіття і рівня бідності Комісія також запропонувала посилити роль Європейського соціального фонду (ESF), в тому числі шляхом встановлення мінімальної частки в розмірі 25% бюджету, виділеного на політику згуртування, тобто 84 млрд. євро. Оскільки фінансова

ситуація і обмежений простір для маневру ускладнили національне співфінансування в деяких державах-членах і з метою посилення абсорбції фінансування від ЄС, Комісія запропонувала обмежити щорічне фінансування від ЄС менш розвинених держав-членів до 2,5% національного ВВП (у порівнянні з 3,8% національного ВВП в 2007-2013 рр.), а також продовжити тимчасове збільшення ставки співфінансування для держав-членів, які отримують фінансову допомогу від ЄС.

Таблиця 2.2

Фінансова підтримка Політики згуртування в 2007-2013 рр.
і попозиції на 2014-2020 рр., млн. євро (в цінах 2011 р.)

Статті витрат	MFF 2007-2013	2014-2020	
		Європейська Комісія(червень 2011 – липень 2012)	MFF 2007-2013
Конвергенція / Менш розвинуті регіони	201840	163 561	-19.0 %
Перехідні регіони	25 555	36 471	42.7 %
Конкурентні регіони / Більш розвинуті регіони	440078	55 419	25.7 %
Найвіддаленіші та Північні регіони	2 756	925	-66.4 %
Фонд Згуртування	70 711	70 740	0.0 %
Територіальне співробітництво	902	11 878	33.4 %
Всього	353 842		-4.2 %

Джерело: складено автором за даними [125; 126; 127]

Детальну законодавчу пропозицію Європейської Комісії щодо Політики згуртування після 2013 року було оприлюднено 6 жовтня 2011 року, яка, на відміну від попередніх періодів, установила повномасштабну систему положень про макроекономічну обумовленість, яка охоплювала:

■ п'ять фондів (ERDF, ESF, CF, EAFRD і EMFF) замість одного (CF) в 2007-2013 роках;

- чотири процедури економічного управління (Рекомендації для конкретних країн, випущені Радою в Європейському семестрі, рекомендації Ради щодо Процедури надмірного дефіциту, Процедура макроекономічного дисбалансу також і для країн, які отримують фінансову допомогу від ЄС) замість одної (тобто Процедури надмірного дефіциту) в 2007 -2013 роках;

- зобов'язання держав-членів і регіонів вирішувати проблеми, виявлені у відповідних Рекомендаціях конкретним країнам з достатнім рівнем фінансування в їх національних Програмах згуртування 2014-2020 років;

- повноваження Комісії просити держави-члени і регіони коригувати свої Програми з урахуванням нових виникаючих економічних і соціальних проблем, як зазначено в рекомендаціях Ради;

- для країн, які отримують фінансову допомогу від Союзу – можливість для Комісії бути безпосередньо причетною до управління Програмами згуртування;

- повноваження Комісії на припинення зобов'язань і платежів, якщо зацікавлені держави-члени не виконують прохання про перепрограмування або в разі неефективних дій в процедурах економічного управління; натомість в 2007-2013 роках могли бути припинені тільки зобов'язання Фонду згуртування;

- автоматичний процес прийняття рішень, який залишає менше місця для політичного розсуду при прийнятті рішення щодо призупинення фінансування від ЄС [128].

Як показує аналіз основних макроекономічних показників динаміки ЄС, темп зростання ВВП в більшості країн ЄС у 2012 році після короткого відновлення знову став негативним, особливо в південних державах-членах, що вимагало посилення заходів підтримки. Так, в липні 2012 року Єврогрупа погодилася надати Іспанії до 100 млрд. євро для рекапіталізації і реструктуризації фінансового сектору. У квітні 2013 року Європейська комісія, Європейський центральний банк і Міжнародний валютний фонд узгодили Програму економічних коригувань з Кіпром. Бюджет Програми,

яка охоплює період 2013-2016 років, становив до 10 млрд. євро і був призначений для вирішення фінансових, бюджетних і структурних проблем, що стоять перед економікою [129].

В той же час лідери ЄС продовжили свою реформу архітектури Економічного і валютного союзу і відповідних процедур управління. У травні 2013 року набрав чинності новий пакет законодавчих актів («Двопакет») з метою поліпшення координації та спостереження за бюджетом в Єврозоні. Крім того, країни Євровозони приступили до створення Банківського союзу [130].

Ще одна пропозиція, яка привернула багато уваги, але не була реалізована, стосувалася структурної реформи. Згідно з цією пропозицією, країни Єврозони повинні підписувати контракти з ЄС, в кожному з яких повинні бути детально викладені структурні реформи, які держава-член зобов'язується вжити найближчими роками, включаючи строки проведення цих реформ. Наприклад, структурні реформи, що будуть спрямовані на лібералізацію ринку праці та усунення обмежень щодо надання товарів і послуг в країні. Щоб стати збалансованим інструментом, контракти на структурну реформу повинні включати фінансовий стимул для країн, які виконують свої договірні зобов'язання. Суть фінансового стимулу в тому, щоб запропонувати компенсацію за короткострокові витрати, пов'язані з реформами.

Відаючи належне спільним зусиллям краї-членів ЄС щодо розробки антикризових заходів, варто зазначити, що криза продовжувала впливати на реалізацію програм Політики згуртування. Комісія погодилась із скороченням національного співфінансування для багатьох країн-членів у період 2011-2013 рр. Це значно скоротило вимоги до національних державних витрат – від 143 млрд. євро до 118 млрд. євро на сукупному рівні (-18%). Зауважимо, що цей захід, хоча і зменшив загальний обсяг державних інвестицій, але допоміг забезпечити завершення вже запланованих проектів, а також сприяв поліпшенню ситуації з ліквідністю у

відповідних країнах. Для забезпечення і прискорення завершення проектів в лютому 2012 року в восьми державах-членах (Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Португалія, Словаччина, Іспанія і Греція) були створені ініціативні групи з представниками національних органів влади та представниками Комісії [131; 132].

У березні 2012 року зміцнення економічного управління ЄС також призвело до призупинення діяльності Фонду згуртування в Угорщині. На підставі пропозиції Комісії Рада вирішила з 1 січня 2013 р призупинити виділення 495,2 млн. євро (або 0,5% від номінального ВВП Угорщини). Цей захід став наслідком рішення Ради в січні 2012 року про недостатність заходів, вжитих Угорщиною для виправлення надмірного дефіциту [133]. З моменту створення Фонду згуртування в 1994 році це був перший випадок застосування положення про макроекономічну обумовленість, що забезпечує припинення зобов'язань. Однак уже в червні 2012 року призупинення було скасовано, тому що Угорщина зробила необхідні коригувальні дії.

Паралельно з переговорами про програми Політики згуртування на 2014-2020 роки Комісія підготувала восени 2012 року позиційні документи для розробки Угоди про партнерство для кожної країни-члена. Роль цих документів полягала в поданні думки Комісії щодо основних проблем і пріоритетів фінансування фондів Політики згуртування в кожній країні. Аналіз проблем і пріоритетів в позиційних документах був узгоджений з оцінкою Комісією країн-членів в Рекомендаціях конкретним країнам і відповідних робочих документах, прийнятих раніше в 2012 році [134]. Зокрема, заходи, пов'язані з інвестиціями у Політику згуртування, були включені в число пріоритетів фінансування у позиційних документах.

Пріоритети фінансування, запропоновані в позиційних документах, об'єднують три основні чинники: пріоритети стратегії «Європа-2020», приділяючи особливу увагу інтелектуальному, стійкому і всеосяжному зростанню; принципи, включені в пропозицію щодо багаторічної фінансової структури (наприклад, тематична концентрація і комплексний підхід між

фондами); а також конкретні потреби і проблеми кожної країни. На практиці пропонувані пріоритети фінансування в позиційних документах згруповані в три-п'ять широких категорій, такі як бізнес-середовище, зайнятість і ефективно використання ресурсів; в менш розвинених регіонах також використовуються категорії мережева інфраструктура і адміністративний потенціал.

Що стосується MFF і Політики згуртування після 2013 року, то її формування відбувалося в умовах зіставлення позицій різних сторін: з одного боку, 16 держав-членів, так званих «друзів згуртування» (Болгарія, Греція, Естонія, Іспанія, Кіпр, Латвія, Литва, М'янта, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словацька Республіка, Угорщина, Хорватія, Чеська Республіка), з іншого боку, 8 країн-членів, «друзів кращих витрат» (Австрія, Велика Британія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія, Франція Швеція). Хоча остання група була меншою, вона користувалася значним важелем, оскільки складалася з країн-чистих вкладників в бюджет ЄС. Отже, їх втрати були б меншими в разі недосягнення швидкої угоди про MFF 2014-2020. Для першої групи, тобто всіх чистих бенефіціарів бюджету ЄС, будь-яка затримка мала б серйозні наслідки, оскільки робота по підготовці наступного раунду Програм згуртування потребувала значного часу. Ніяка угода по MFF не означала би, що нові програми на 2014-2020 роки не можуть бути прийняті через брак фінансових ресурсів і відповідної правової бази.

Зазначені групи країн мали суперечливі погляди й на макроекономічну обумовленість. На думку А. Меркель і Н. Саркозі, «..Структурні фонди та Фонд згуртування повинні використовуватися для підтримки основних реформ для підвищення економічного зростання і конкурентоспроможності в Єврозоні. Макроекономічну обумовленість Фонду згуртування слід поширити на Структурні фонди. Вони повинні бути націлені на підвищення конкурентоспроможності та скорочення дисбалансу в країнах-членах, які отримують рекомендації по процедурі надмірного дисбалансу. У країнах програми Європейська комісія повинна автоматично перевіряти, щоб

Структурні фонди та Фонд згуртування забезпечували оптимальну підтримку програми макроекономічного коригування і брали участь у відборі та здійсненні проектів. В майбутньому платежі з цих фондів повинні бути припинені в країнах Єврозони, які не відповідають рекомендаціям щодо процедуринадмірного дефіциту» [135]. Разом з тим, країни-реципієнти скептично ставилися до макроекономічної обумовленості. Якщо вона буде введена, то повинна застосовуватися до майбутніх зобов'язань (а не до платежів) після прийняття Радою рішення про порушення правила економічного управління, яке повинна бути справедливою і має забезпечувати рівне й справедливе ставлення до країн-членів» [136].

В лютому 2013 року лідери держав-членів спромоглися досягти угоди про MFF 2014-2020. З огляду на складну економічну ситуацію в Європі, вперше було запропоновано реальне скорочення бюджету ЄС в порівнянні з попереднім періодом. Так, порівняно з 2007-2013 рр., зобов'язання та платежі були скорочені приблизно на 20%, або на 34 млрд. євро, що призвело до загальної «стелі» в розмірі 960 млрд. євро за зобов'язаннями (1,0% від ВНД ЄС) і 908 млрд. євро для платежів за 2014 -2020 роки (0,95% від ВНД ЄС). Бюджет, виділений для Політики згуртування, склав 322 млрд. євро, тобто на 9% менше ніж в 2007-2013 роках (табл.2.3) [137].

З метою врахування особливо складного економічного становища Греції та інших країн, постраждалих від кризи, а також надання своєчасних дієвих заходів фінансової підтримки, Європейська рада представила аналітичний огляд в черговому звіті з виконання програмних цілей і завдань Політики згуртування. Згідно з цим документом, Комісія повинна була провести в 2016 році перегляд усіх асигнувань держав-членів на 2017-2020 роки. Було схвалено попереднє фінансування програм Політики згуртування у більшому розмірі, а також розширено положення про поповнення (тобто компенсація Комісією у випадку перевищення допустимої максимальної ставки співфінансування на 10%) для країн, які отримують фінансову допомогу від Союзу.

Таблиця 2.3

Фінансова підтримка Політики згуртування на 2014-2020 рр.,
млн. євро, в цінах 2011 р.

Статті витрат у регіональному розрізі на 2014-2020 рр.	Кінцева сума MFF	Кінцева сума у порівнянні з пропозиціями Комісії
Конвергенція / Менш розвинуті регіони	164 279	0,4 %
Перехідні регіони	32 085	-12,0 %
Конкурентні регіони / Більш розвинуті регіони	49 084	-11,4 %
Найвіддаленіші та Північні регіони	1 387	49,9 %
Фонд згуртування	66 362	-6,2 %
Територіальне співробітництво	8 948	-24,7 %
Всього	322 145	-5,0 %

Джерело: складено автором за даними [137]

З огляду на високий рівень безробіття серед молоді, Європейська рада також погодилася з новою ініціативою в області працевлаштування молоді з бюджетом 6 млрд. євро для підтримки молодих людей, які не мають освіти, працевлаштування або навчання.

Для забезпечення більш високих витрат Рада схвалила орієнтацію на Політику згуртування і застосування макроекономічної обумовленості, залишивши початкову пропозицію Комісії в значній мірі незмінною. Європейська рада надала, проте, чотири важливі зміни в порівнянні з пропозицією Комісії:

- рішення про призупинення фінансування від ЄС для конкретної держави-члена в разі недотримання з її боку рекомендацій в контексті процедур економічного управління ЄС повинні прийматися Радою на основі пропозиції Комісії (а не Комісією);

- була виключена можливість того, що Комісія буде безпосередньо брати участь в управлінні програмами Політики згуртування в державах-членах, які отримують фінансову підтримку від Союзу;

- фінансування від ЄС повинно бути обмежене потоком, вираженим у відсотках від національного ВВП, для забезпечення рівного ставлення між державами-членами;

- макроекономічна обумовленість не повинна застосовуватися до Великобританії в результаті Протоколу № 15, що додається до Договору ЄС.

Нарешті, Європейська Рада наголосила на необхідності збільшення загальної фінансової підтримки від ЄС для МСП в 2014-2020 роках, щонайменше подвоїти підтримку в країнах, де умови залишаються жорсткими. Європейська Рада також закликала до розширення розподілу ризиків фінансування між Комісією та Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), пов'язаних із залученням інвестицій у приватний сектор з метою розширення обсягу нових кредитів для МСП в ЄС [138].

Як показав аналіз відповідних джерел, предметом особливої уваги у перемовинах між Радою, Європейським Парламентом та Комісією стала макроекономічна обумовленість надання фінансової підтримки, оскільки існувала загроза різкого скорочення банківського кредитування проектів за відсутності гарантій від ЄС.

Рішення про введення макроекономічних умов після 2013 року все ж було прийняте, проте було зроблено кілька важливих поступок. По-перше, щодо можливості Європейського Парламенту реалізувати своє право на контроль над усіма процедурами прийняття рішень, що впливають на припинення фінансування в рамках структурованого діалогу з Комісією, при цьому власне Парламент не зможе зупинити таку процедуру. По-друге, в регулювання був включений ряд пом'якшувальних чинників, які регулюють рівень призупинення фінансування від ЄС, а саме соціально-економічні умови відповідної країни-члена (економічний спад, високий рівень безробіття або злиднів тощо).

В наведеній нижче табл. 2.4 узагальнено перебіг розробки і координації спільних антикризових заходів країн-членів ЄС.

Таблиця 2.4

Політика згуртування: розробка спільних антикризових заходів уЄС

Мета макроекономічної політики	Інтеграція з Політикою згуртування	Доповідь Барка	Доповідь про Згуртування	Пропозиції ММФ	Угода Європейської ради щодо ММФ
		Квітень 2009	Листопад 2010	Червень 2011	Лютий 2013
Уникнення фіскальних, грошових та макроекономічних побічних ефектів між країнами-членами	Право Комісія на призупинення платежів з ESIF, якщо країна-член не вжила достатніх заходів щодо:				
	- виправлення надмірного дефіциту				
	- Представлення планудій для коригування дисбалансів				
	- Запровадження програми макроекономічного коригування				
Підтримка структурних реформ	Інтеграція CSR у програмуванні				
	Попередні умови, пов'язані зі структурними реформами				
	Право Комісії на звернення до країни-члена з проханням про внесення змін до Програми підтримки структурних реформ				
Стимулювання цільових інвестицій	Тематична концентрація				
	Зв'язок із завданням в рамках національних програм				
	Право Комісії мож на звернення до держави-члена з проханням змінити програми для максимального впливу засобів ESI на зростання і конкурентоспроможність				
	Поліпшення якості державних витрат				
	Збільшення мобілізації ресурсів приватного сектора за допомогою фінансових інструментів				
	Узгодження вимог щодо комплементарності з Пактом стабільності й зростання				

Джерело: складено автором за даними [115; 118; 119; 126; 136]

Узагальнюючи результати проведеного в цьому підрозділі дослідження, можна зробити декілька ключових висновків. По-перше,

антикризова адаптація фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС та її інструментів, що розпочалася у 2007 році – ще до приходу кризи, відбувалася й упродовж кризи та у післякризовому періоді як у контексті впливу трансформації повноважень органів влади на різних рівнях розподіленого управління, так і з точки зору впливу змісту антикризових дій.

Особливу роль відіграло впровадження умов *ex ante*, яке характеризується певними особливостями в різних періодах програмування регіонального розвитку. Так, у 1994-2013 роках макроекономічна обумовленість стосувалася Фонду згуртування Структурних фондів (Європейського фонду регіонального розвитку Європейського соціального фонду). Ці положення були передбачені виключно до чистих бенефіціарів Політики згуртування (тоді – Греції, Іспанії, Ірландії та Португалії).

Умови *ex ante* були збережені з незначними поправками і в наступних періодах (2000-2006, 2007-2013), щоб відобразити нові правила економічного управління, і зокрема положення Пакту про стабільність і зростання (SGP) від 1997 року. Застосування умов *ex ante* було поширено на нових держав-членів, які приєдналися до ЄС, і отримали право на отримання коштів Фонду згуртування.

Щодо періоду 2014–2020 рр., то його слід вважати етапом історичної експансії умов *ex ante* в Політиці згуртування. Макроекономічні умови, які тепер застосовуються до всіх держав-членів (крім Великобританії), суттєво розширені: крім вимоги дотримання Рекомендацій щодо конкретної країни вже під час програмування і можливості користуватися 10% доповнення у разі економічних труднощів, іншими нормативно-правовими актами запроваджено ще 48 попередніх умов, які стосуються всіх ESIF (близько 45% бюджету ЄС).

Загалом, адаптація різних підходів до використання інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку надала важливий імпульс для більш тісного узгодження витрат ESIF з пріоритетами економічного

управління, що сприяє посиленню стійкості економіки ЄС та підвищенню її конкурентоспроможності.

2.3. Основні характеристики нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС

Формування нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС нерозривно пов'язане з еволюцією регіональної політики в умовах глобальних трансформацій та поглиблення внутрішньоєвропейського інтеграційного процесу. Отже, спочатку, варто чітко сформулювати ключові зміни саме регіональної політики як основи підходів, принципів, методів, інструментів фінансової підтримки регіонів, спираючись на вже одержані результати дослідження за попередніми розділами цієї дисертації.

Після 1945 року в основу економічної і регіональної політики багатьох країн майбутнього ЄС було покладено політику індикативного планування, спрямовану на вирішення термінового завдання – швидко відновити соціально-економічну інфраструктуру після військового спустошення.

З повоєнного періоду аж до кінця 1980-х років завдання регіональної політики були зосереджені переважно на регіональній інвестиційній допомозі та підтримці інфраструктури заходами, значною мірою зорієнтованими на певні, часто слабкі регіони.

Початковими основними завданнями національної регіональної політики країн-членів ЄС в післявоєнний період були забезпечення соціальної справедливості, усунення відмінностей в рівні життя, стані інфраструктури або зайнятості на території всієї країни. На основі відповідних статистичних соціально-економічних показників були визначені проблемні регіони, які страждали від повільного економічного зростання, низьких доходів населення і високого безробіття. Фінансування для цих регіонів передбачало:

- фінансові стимули у формі грантів, позик, податкових пільг, знижок на амортизацію, транспортних субсидій, допомоги на перепідготовку кадрів та дотацій на оренду;
- інвестиції в інфраструктуру, особливо в сільських і малонаселених регіонах;
- цільові інвестиції або виконання інших соціальних зобов'язань з боку державних або підконтрольних державі промислових підприємств;
- переміщення центрів розвитку з густонаселених в периферійні райони за допомогою контрольованого зростання обробної промисловості або передислокації відділень державних і приватних компаній.

Іншими словами, до кінця 1980-х років зміст регіональної політики зводився до забезпечення регіональної конвергенції – скорочення економічної нерівності між регіонами, особливо в напрямку «центр-периферія». Концептуально регіональна політика базувалася на традиційних теоріях регіонального розвитку – моделях ціноутворення на землю, розміщення промисловості і населених пунктів (див. п.1.1).

Основними застосовуваними методологічними підходами були перерозподіл багатства шляхом фінансових трансфертів державних органів влади в поєднанні з великими державними інвестиціями, в першу чергу, дослабких регіонів.

Нерівномірність регіонального розвитку пояснювалася властивостями самих регіонів або міських територій, такими, як вартість землі, транспортні тарифи, розмір ринку і наявність робочої сили. Тому заходи щодо зменшення нерівності між бідними й багатими регіонами були спрямовані переважно на ці чинники, наприклад, на зниження вартості інвестицій, витрат на підвищення зайнятості, субсидування транспортних витрат, надання дешевої землі й споруд в проблемних регіонах.

Починаючи з 1980-х років, при одночасній активізації європейських інтеграційних процесів, основна увага приділялася внутрішньому (ендогенному) розвитку, що мало під собою міцне теоретико-методологічне

підгрунтя. Все більше ресурсів виділялося і виділяється на економічне і соціальне вирівнювання. Відбувається нарощування регіонального інституційного потенціалу, зростає рівень делегування місцевим органам влади контролю над певними видами економічного розвитку. Це супроводжується, з одного боку, розширенням самостійності прийняття рішень на місцях і, з іншого, підвищенням відповідальності за економічний розвиток.

У регіональній політиці акцент робиться на:

- розвиток підприємництва і, особливо, на малий і середній бізнес;
- технології і створення в регіонах центрів високих технологій і наукових парків;
- розвиток широкомасштабного при- і транскордонного співробітництва.

Починаючи з середини 80-х років проявляються тенденції до інтернаціоналізації економічної діяльності за рахунок іноземних інвестицій, а також транскордонного співробітництва в торговельних і міжфірмових зв'язках, таких як злиття і поглинання. Таким чином, виникає необхідність як нарощування регіонального економічного потенціалу, так і проведення заходів соціально-культурного характеру. Результатом цих процесів стало формування *нового типу регіональної політики, націленої на стратегічне управління моделлю стійкого регіонального розвитку.*

Важливим фінансовим аспектом цих процесів стало те, що регіональна політика перетворилася з механізму розподілу субсидій зверху вниз, спрямованих на скорочення регіональних відмінностей, на стратегію, націлену на підвищення регіональної конкурентоспроможності. Державні органи влади почали все частіше розробляти методологічні підходи на користь регіонального зростання в прагненні до підвищення національної або регіональної конкурентоспроможності та збалансованого розвитку національної економіки.

Таким чином, поступово, впродовж усього повоєнного періоду, відбувалася зміна політичної парадигми регіонального розвитку в

глобальному масштабі. Перетворення регіонів на самостійних суб'єктів глобальної економіки зумовило необхідність враховувати зростаючу тенденцію до децентралізації регіонів. На даному етапі нові регіональні стратегічні програми почали розроблятися в тісній співпраці між центральними і регіональними зацікавленими сторонами з урахуванням необхідності адресного ендогенного розвитку й поліпшення умов для підприємницької діяльності з опорою на регіональний потенціал з метою стимулювання ініціатив, зорієнтованих на інновації (табл.2.5).

Таблиця 2.5

Зміна парадигми регіональної політики ЄС

Характеристики	Стара парадигма	Нова парадигма
Мета	Тимчасова компенсація недоліків розташування відсталих регіонів	Підвищення ефективності потенціалу всіх регіонів для зростання їх конкурентоспроможності
Одиниця втручання	Адміністративні одиниці	Функціональні економічні території
Стратегії	Секторальний підхід	Інтегровані проекти розвитку
Інструменти	Субсидії та державні допомога	Мікс м'якого й твердого капіталу (капітал, ринок праці, бізнес, екологія, соціальний капітал і мережі)
Суб'єкти	Центральний уряд	Органи влади різних рівнів

Джерело: наведено автором за даними [139, с.7]

Сучасна регіональна політика ЄС і країн-членів ЄС набуває матеріального втілення завдяки певним інструментам фінансової підтримки. Кожний регіон, який претендує на фінансування, повинен підготувати плани регіонального розвитку для використання фондів Євросоюзу. Стрижнем цих планів є стратегії розвитку, які реалізуються через партнерство регіональних і місцевих зацікавлених сторін. Особлива увага приділяється перегляду підходів до фінансування діяльності місцевої влади з урахуванням нової парадигми субсидій на вирівнювання.

В сучасних умовах регіональна політика базується на таких основних підходах (ініціативах):

- Good Governance - «Належне врядування»;
- підхід TALD (*Territorial approach to local development*) – Розширення прав і можливостей місцевих органів в країнах ЄС для підвищення системи управління і досягнення більш ефективних результатів в області регіонального розвитку) [140];
- підхід LEADER (аббревіатура від франц. *Liaison Entre Actions de Développement*) [141] до розвитку сільських територій.

Деякі з цих підходів більш детально розглядаються нижче.

Підхід «Належне врядування» має вісім основних характеристик, а саме: залученість, тобто широку участь громадськості; прагнення до консенсусу; підзвітність; прозорість; оперативність; результативність та ефективність; справедливість і загальне охоплення; верховенство закону.

Його суть зводиться до того, що в управлінні поряд з державою беруть участь громадяни та інститути громадянського суспільства. При такому підході це означає, що місцеві інтереси і думки будуть прийняті до уваги і голоси найбільш вразливих груп суспільства будуть почуті при прийнятті рішень.

Підхід LEADER з моменту свого запуску в 1991 році використовується в Євросоюзі для залучення місцевих партнерів, які представляють сільські спільноти, в управління розвитком своїх регіонів. LEADER спрямований на підвищення інтеграції між різними видами заходів, які дозволяють забезпечити збалансований розвиток усіх сільських районів. Основні риси такого розвитку можна визначити наступним чином:

- стратегії місцевого розвитку, засновані на зональному підході;
- підхід за принципом «знизу вгору»;
- державно-приватне партнерство: місцеві групи дії;
- сприяння інноваціям;
- комплексна і багатогалузева діяльність;

- створення мережевих структур;
- співробітництво.

Підхід LEADER привернув увагу не тільки в Євросоюзі, а й поза його межами. Його застосовують далеко за межами прямого (першого) кола бенефіціарів. Метод LEADER часто впливав на політику національної, регіональної та місцевої адміністрації, завдяки своїй здатності вирішувати проблеми розвитку через нові форми партнерства і зв'язку між видами діяльності.

Сукупність цих підходів надає органам управління і суспільству, які приймають рішення, важливі емпіричні дані і комплексний механізм вироблення й впровадження адекватних заходів політики. З огляду на складність сучасного методологічного підходу до вирішення проблем регіонального розвитку, внаслідок змін в структурі регіональної політики і розподілу повноважень між рівнями влади, як правило, виникають питання ефективності та підзвітності. Але система багаторівневого і горизонтального управління, яку часто застосовують з метою координації, може забезпечити прозорість політики і дозволить оцінити проблеми.

Краща практика впровадження регіональної політики показує, що більшість країн реалізують свою регіональну політику з урахуванням як соціальної справедливості (регіональний баланс), так і ефективності (зростання і конкурентоспроможність). У багатьох країнах справедливість щодо регіонів покладена в основі регіональної політики. У деяких країнах (Німеччина, Іспанія та Італія) зобов'язання підтримувати територіальний баланс закріплено в конституції. Прикладами компонентів справедливості в регіональній політиці є: територіальна єдність у Франції, акцент на регіональному балансі у Фінляндії та рівні умови життя в Норвегії.

Все більше країн приділяють особливу увагу зростанню конкурентоспроможності, зв'язку між регіональним зростанням і територіальним балансом, розглядаючи ці дві мети політики як тісно взаємопов'язані та підсилюючі одна одну. Прикладами політики з

орієнтацією на зростання є політика адміністративної децентралізації, економічної деконцентрації і підвищення конкурентоспроможності у Франції; видозмінена політика регіонального зростання у Швеції. Багато інших країн, такі як Австрія, Фінляндія, Корея і Польща також успішно йдуть цим шляхом.

Деякі передові підходи передбачають ефективні інструменти поліпшення адміністративної координації між великими містами і невеликими громадами їх внутрішніх районів. Міські ради стали додатковим адміністративним органом, що координує роботу муніципалітетів. У ряді випадків столицям або великим містам надані ті ж статус і повноваження, що й регіонам і провінціям, тоді як деякі міста мають самостійність, будучи містами республіканського значення. Крім того, можуть відбуватися укрупнення регіонів, в тому числі шляхом внесення поправок до конституції держави, з метою поліпшення інфраструктури і підвищення конкурентоспроможності міських центрів і агломерацій.

Багато ефективних моделей регіонального розвитку в країнах ЄС сконцентровані на створенні сильного центрального органу з тим, щоб розширити охоплення сільських районів для застосування політики розвитку та зібрати кілька функцій у веденні одного відомства, а також зобов'язують державні відомства реалізовувати в сільській місцевості контрольний механізм, за допомогою якого розробка і реалізація політики систематично перевірялися б на предмет її впливу на сільські райони. В рамках інших успішних моделей регіональної політики розроблена ініціатива горизонтального партнерства, яка має на увазі, що Державний Секретаріат у справах сільських районів розвиває співпрацю між державними відомствами, регіонами та зацікавленими сторонами в сільських районах в таких сферах, як накопичення знань, розробка політики і реалізація стратегії розвитку сільських і віддалених районів.

Акцент у регіональній політиці в більшості країн, які розвиваються успішно, в даний час робиться на розвиток усіх регіонів, виходячи за рамки

поділу на процвітаючі і відстаючі райони. Акцент на розвиток усіх регіонів відображає дві різні тенденції.

По-перше, відбувається масштабна передача повноважень на регіональний рівень, так як жорстка централізована система не показала очікуваної ефективності у вирішенні завдань регіонального розвитку. Всі регіони повинні зосередитися на своїх сильних сторонах і активах і розвивати індивідуальні стратегії регіонального розвитку.

По-друге, замість зосереджуватися на розвитку тільки слабких регіонів, нова успішна державна регіональна політика поширюється на всі регіони, адаптуючись до конкретних умов.

Багато країн розробили систему фінансового вирівнювання, яка сприяє розвитку регіонів. В одних країнах, як і раніше, виділяються сільські райони з акцентом на периферійні території, в інших виділяються особливо охоронювані райони, в той час як деякі країни реалізують програму для районів з низькою щільністю населення.

Міські райони також є важливим напрямком політики в країнах, де підтримка розвитку територіальної структури стала пріоритетним завданням. У таких країнах основна мета полягає в тому, щоб підтримувати територіальну єдність за рахунок децентралізованого розвитку, що є узагальненою метою політики в області територіального планування.

Зовсім недавно акцент змістився до зміцнення конкурентних позицій вітчизняних компаній країн ЄС, що призвело до зростання інтересу до політики кластерів і аналогічних інструментів з розвитку співробітництва та обміну знаннями між фірмами, зокрема, між малими та середніми підприємствами (регіональний інноваційний підхід). Багато недавніх змін у сфері поліпшення умов ведення бізнесу пов'язані з інноваціями. Як наслідок цього нового підходу, інноваційна політика знову активізувала ідею полюсів зростання (див. п.1.1 дисертації), які повинні сприяти розвитку віддалених районів за рахунок внутрішніх чинників.

Ефективним механізмом в регіональній політиці є створення інфраструктури (особливо транспортної). Створення адресної інфраструктури у вигляді промислових зон, технопарків і технологічних центрів також є характерною рисою багатьох країн. Крім того, широко застосовується надання допомоги районам, спеціально ідентифікованим на основі географічних, демографічних, соціально-економічних характеристик. Деякі країни виділяють кілька цільових районів, включаючи області пільгового соціального забезпечення, райони інвестиційної допомоги і так звані «Зони дії». Інші успішні методологічні підходи виділяють райони з низькою щільністю населення, гірські, снігові райони, райони, що знаходяться на півостровах, які продовжують отримувати спеціальну допомогу, в той час як інші моделі виділяють області на основі їх потенціалу або проблемні регіони. На додаток до традиційного виділення відстаючих областей для отримання регіональними програмами надання допомоги також виділяються райони промислової реструктуризації, гірські і прибережні райони, полюса конкурентоспроможності та передові сільські центри.

Колишні підходи в регіональному розвитку та плануванні були зорієнтовані на конкретні галузі чітко визначених територій. Рівні влади могли функціонувати відносно автономно. Новий методологічний підхід сприяв впровадженню нових підходів до координації, які охоплюють широкий спектр соціально-економічних умов. Нові виклики регіонального розвитку стали ширше і охоплюють питання, що виходять за галузеві та адміністративні кордони. Новий процес регіоналізації також сприяв появі на регіональному рівні різноманітних партнерів з різними ресурсами, проблемами, своїм правовим статусом і політичною ситуацією. Це явна тенденція загальної децентралізації підвищила значення субнаціональних органів влади та консенсусу, досягнутого в рамках державного діалогу з громадянським суспільством і бізнесом.

Державні органи влади в даний час відповідають за розробку основи або керівних принципів і здійснюють нагляд над координаційними

механізмами, в рамках яких може розроблятися і проводитися регіональна політика.

Нова регіональна політика наділяє державні органи влади наступними функціями:

- вони відповідають за розробку правової, фінансової та адміністративної бази: рамок або «великих правил», які керують складною багаторівневою ієрархією, характерною для більшості координаційних методів;
- державні органи влади сприяють зміцненню консенсусу та узгодженості між регіонами й галузями, в тому числі у визначенні цілей, термінів і територіальних кордонів;
- вони збирають і аналізують відповідні дані та інформацію і координують процес обговорення і бази даних, що стосуються потреб і можливостей, сприяють діалогу між політиками;
- державні органи влади слугують «апеляційним судом» в суперечках між галузями і регіонами, в тому числі приймають на себе політичну відповідальність за прийняття остаточного рішення, особливо в разі помилок в управлінні;
- вони повинні прагнути знайти новий баланс в поділі повноважень між галузями, регіонами та рівнями влади: для правильного функціонування всієї системи управління, держава може і повинна допомогти слабшим організаціям розробити стратегії розвитку потенціалу (включаючи навчальні програми, що надаються державою);
- вони здійснюють моніторинг результатів політики, усуваючи інформаційні прогалини і поліпшуючи якість прийняття рішень суб'єктами на всіх рівнях влади.

В рамках цього нового методологічного підходу зросло значення горизонтального управління внаслідок зростаючої взаємозалежності і взаємодії між різними сферами політики.

Існують різні методологічні механізми зміцнення державного рівня координації, серед яких:

1. Формування центральних координаційних структур, таких як міжвідомчі комітети і комісії. Найбільш вдалий досвід полягає в чергуванні головування між міністерствами, що беруть участь бо міжміністерському керівництві. Чим вище рівень керівництва таких комісій, тим сильніше стимули до участі і залученість різних суб'єктів (глава уряду виступає в ролі голови).

2. Створення або реструктуризація центральних органів виконавчої влади з метою створення повноцінних міністерств з широкими обов'язками і повноваженнями, діяльність яких охоплюють традиційно відокремлені галузі. Одні держави-члени передали повноваження з регіонального розвитку від одних міністерств новоствореним, в той час як інші об'єднали департаменти розвитку різних міністерств в одне ціле. Інші створили єдиний департамент, який об'єднав декілька функцій, пов'язаних з сільськими районами, взявши на себе розширені обов'язки і реалізацію нової політики в області розвитку сільських районів.

3. Створення підрозділів стратегічного планування і програмування. У багатьох країнах територіальне планування поступово переходить від нормативного регулювання до довгострокових стратегічних документів, спрямованих на координацію різноманітних питань та інтересів в різних секторах, а також між рівнями влади, і часто включає в себе моніторинг, зворотний зв'язок і механізми коригування.

4. Створення спеціалізованих підрозділів або установ, які забезпечують планування і консультаційну підтримку для проведення узгодженої політики між галузями на державному рівні. «Спеціалізовані підрозділи» високого рівня були створені в ряді країн для досягнення узгодженості між галузями економіки.

5. Введення посади міністра регіонального розвитку. Деякі держави з великою територією створили асоціації «регіональних міністрів», тобто

міністрів, які мають регіональні обов'язки і представляють інтереси своїх регіонів.

6. Формування механізмів територіального коригування. Територіальне коригування – це механізм, який контролює державну політику з метою запобігання негативного впливу на певні типи територій (особливо сільських районів). Важливо відзначити, що якщо такий механізм не передбачений на ранній стадії розробки політики, можливість впливати на політичні рішення може бути значно знижена.

7. Об'єднання фінансування та / або створення узгодженого та єдиного бюджету. Недавній досвід показав, що за рахунок інтеграції фінансових інструментів значно підвищується прозорість і взаємодія між галузями. Система може об'єднувати бюджети міністерств на реалізацію політики розвитку сільських районів до державного бюджету на розвиток сільських районів відповідно до конкретної програми. Деякі інші бюджетні схеми перетворюють численні державні субсидії специфічного призначення в загальні субсидії і засновують спеціальний рахунок розвитку. Заснуються блок-субсидії з метою наділення місцевих муніципалітетів повноваженнями по самостійному опрацюванню проектів.

На нашу думку, у погано функціонуючій системі регіонального розвитку комплексний план може стати просто списком програм, а не інструментом реалізації механізму взаємодії між регіональними програмами розвитку. Тому на міжвідомчі координаційні органи іноді може бути покладено обов'язок щодо здійснення політики, за допомогою якої повинні вирішуватися питання фіскальних режимів і культури співпраці.

На державному рівні можуть розроблятися рамкові програмні угоди, відповідно до яких державні органи влади та регіони в особі місцевих органів влади і приватного сектора встановлюють багаторічний план заходів, який включає в себе основні проекти і види діяльності, необхідні процедури, розподіл відповідальності тощо.

Країни, які успішно реалізують механізми регіонального розвитку, розробляють і використовують широкий набір інструментів з метою сприяння подоланню проблем, пов'язаних з інформацією, потенціалом, фінансами, а також адміністративних і політичних проблем, поліпшенню узгодженості рішень багаторівневої політики, а також зменшення диспропорцій, які виникають внаслідок розподілу задач і ресурсів.

Ці успішно реалізовані механізми включають:

1. Укладання договорів або угод, що зобов'язують органи влади виконувати узгоджені цілі під ретельним наглядом громадськості. Вони часто є угодами про бюджетні зобов'язання або спільні механізми фінансування. Договори часто є більш гнучкими, ніж субсидії, надаючи можливість ведення переговорів по набагато ширшому колу умов.

2. Делегування повноважень регіональним органам влади в контексті національних цілей і систем планування. У країнах з традиційно централізованими адміністративними моделями процеси «скоординованої регіоналізації» очевидні. Ці процеси підвищують значення підпорядкування регіональних планів національним цілям або нормативним вимогам.

3. Передачу відповідальності від державного до регіонального рівня влади. Це найчастіше відбувається шляхом створення агентств регіонального розвитку. Центральні офіси агентств регіонального розвитку знаходяться в регіонах, але вони також мають свої представництва в столицях держав, що грає важливу роль у моніторингу та вплив на політичну програму центру. Наприклад, якщо державне відомство висуває нову політику або програму, яка вплине на економічний розвиток регіону, агентству регіонального розвитку доручається забезпечити дотримання регіональних пріоритетів і інтересів даної державної політики в процесі прийняття рішень.

4. Спільна участь в стратегічних координаційних комітетах і партнерських групах.

Інтереси і внесок ключових зацікавлених сторін різних рівнів координуються в рамках спільного представництва в адміністративних

органах. Дуже часто ця координація закріплена законом і є умовою для європейського фінансування. Новий зсув у регіональній політиці щодо стратегічного програмування забезпечив основу для створення координаційних комітетів і груп.

5. Роль міністра регіонального розвитку в вертикальному управлінні. Міністр регіонального розвитку, згаданий вище, як член кабінету міністрів, також грає важливу роль у вертикальному управлінні шляхом узгодження місцевих інтересів, національної політики та загальноєвропейських цілей.

6. Визначення цілей і фінансових стимулів. Сучасний підхід полягає в підтримці вертикального співробітництва шляхом встановлення залежності між виконанням певних умов (цілей) і трансферами. Проводиться тендер на отримання коштів, і фінансуються відібрані проекти. Ці проекти контролюються і оцінюються органами влади.

Необхідно стимулювати органи місцевого самоврядування, які відповідають за надання послуг або управління ними, покращувати свою результативність за показниками в рамках офіційного механізму стимулювання, встановленого для регіонів. Нова схема може ввести елементи змагання (грошові премії та репутаційний бенчмаркінг) між регіонами, а регіони спільно і за взаємною згодою приймають рішення про пріоритетні області, мету, показники і процедури.

У ряді країн була зроблена територіальна реформа, спрямована на підвищення ефективності субнаціональних органів влади за рахунок збільшення їх розміру. Це було досягнуто шляхом міжмуніципального співробітництва муніципалітетів або їх об'єднання з метою досягнення певного порогу чисельності населення. В результаті об'єднання число муніципалітетів значно скоротилося. На регіональному рівні існуючі округи були замінені меншими за кількістю, але більшими за розміром регіонами. Підставою для цього послужив той факт, що регіональні органи влади повинні були зосередитися на наданні послуг в галузі охорони здоров'я. Для

цього стало необхідно збільшити розмір регіональних адміністративних одиниць з метою підвищення їх ефективності.

Стратегічне планування на регіональному рівні завойовує все більшу популярність. Відбувається інтеграція економічного та територіального планування. Територіальне планування в даний час не обмежується землекористуванням і інвестиціями в фізичні активи. Деякі плани вже охоплюють такі різноманітні питання, як земельні ресурси, управління прибережними районами, боротьбу зі стихійними лихами, облаштування міської / сільської місцевості, розташування підприємств промисловості, установ інфраструктури, культури, туризму, а також питання навколишнього середовища.

У деяких країнах застосовується комплексне територіально-просторове планування, що охоплює фізичний та соціально-економічний розвиток регіонів. Відповідно до поточного плану, головною метою політики просторового управління стане ефективне використання всього державного простору, а також його територіально диверсифікованого ендogenous потенціалу розвитку, що сприяє досягненню національних цілей в галузі розвитку: зростання, зайнятості та зближення в довгостроковій перспективі.

Поряд з поточною децентралізацією деякі країни провели реструктуризацію деконцентрованих установ, прагнучи до інтеграції декількох галузевих установ. З огляду на важливість цих деконцентрованих установ для регіонального розвитку, ця реструктуризація може мати величезний вплив на хід ведення регіональної політики державними органами влади. Модель передбачає створення комітету, завданням якого, серед інших, має стати внесення пропозицій про те, як структурувати регіональні органи державної влади (щоб чіткіше окреслити роль окружних адміністративних рад і скоординувати їх діяльність). Його висновки повинні бути доступні для обговорення широким загалом.

У багатьох країнах значна роль відводиться агенціям регіонального розвитку. Структура відносин між агентствами і державними відомствами

була змінена з метою впровадження більшої кількості міжгалузевих програм, вироблення портфельних підходів і сприяння порівняно асиметричним територіальним стратегіям.

Всі агентства регіонального розвитку займаються приблизно одним і тим же (наприклад, зорієнтовані на підприємства малого та середнього бізнесу, сприяють зменшенню залежності бізнесу від безпосередньої допомоги, але все більше зорієнтовані на інновації і розвиток), програми, що реалізуються ними, варіюються від регіону до регіону з урахуванням дотримання місцевих умов і усунення конкретних недоліків. Вони повинні працювати з державними, регіональними (на рівні провінцій) і місцевими установами з метою оптимізації впливу державної політики та програм економічного розвитку на основі інтегрованого та міжгалузевого управління.

Кожна державна установа (в тому числі регіональні органи влади та деконцентровані державні установи) повинні розробити річну робочу програму. Це робиться з метою підтримки процесу регіоналізації та децентралізації шляхом зміцнення потенціалу регіональних органів влади та вдосконалення процесу координації і державного управління.

Управління невідповідностями між адміністративними та функціональними областями і підтримка якості державних послуг на справедливому і розумному рівні можуть бути досягнуті за допомогою цілого спектра моделей в залежності від масштабу передбачуваної реформи:

1. Створення регіональних / муніципальних органів влади у великих містах. В результаті створення функціональних моделей змінюються структури управління з метою відповідності функціональним економічним зонам. У деяких випадках муніципальні утворення продовжують існувати, в той час як в інших випадках вони інтегруються і збільшуються в розмірі.

2. Злиття муніципальних утворень. Ця модель об'єднання часто застосовується з метою подолання роздробленості невеликих муніципальних утворень без створення додаткових рівнів влади. Злиття муніципальних утворень – це спосіб підвищення ефективності місцевих органів влади.

3. Створення спеціальних районних або міжмуніципальних спільних органів влади для реалізації конкретних або множинних цілей. У деяких адміністративно-територіальних одиницях створюються спеціальні районні органи влади з метою географічної координації по ряду конкретних тем (транспорт, освіту, водопостачання і т. Д.) між муніципалітетами, які іноді виходять за межі адміністративних кордонів. Інші моделі втягують об'єднання муніципалітетів, які функціонують як спеціальні округи, що поєднують кілька місцевих органів влади для надання держпослуг, таких як водопостачання і утилізація відходів. Цей успіх пояснюється гнучкістю їх організації.

4. Формування платформи, асоціації або партнерства стратегічного планування: модель неофіційних координуючих органів, часто спирається на вже існуючі співтовариства. Наприклад, робочі групи, які займаються питаннями міського розвитку, можуть бути організовані для координації даного питання.

5. Міжмуніципальні договори, торговий обмін послугами: інноваційні механізми надання послуг в обмін на компенсацію. Можуть укладатися договори, наприклад, для університетів і послуг стаціонарної допомоги.

Таким чином, політика регіонального розвитку зазнала суттєвих змін, суть яких зводиться до наступного.

1. Модель перерозподілу замінена моделлю довгострокового децентралізованого розвитку. Замість заходів по «підтягування» відстаючих регіонів застосовуються заходи на просування всіх регіонів (незалежно від ступеня процвітання).

2. Здійснено перехід від розпорощення фінансів до селективних інвестицій на основі принципу стійкості. Стратегії розвитку стали брати до уваги широкий спектр прямих і непрямих чинників ефективності, заснованих на внутрішніх (ендогенних) територіальних особливостях (замість зовнішніх (екзогенних) інвестицій і трансферів).

3. Забезпечена зростаюча роль регіональних і місцевих органів влади в розробці політики і планування інвестицій в тісній взаємодії з суспільством і групами, що представляють місцеві інтереси. Самі регіони повинні інвестувати в свій розвиток за рахунок мобілізації місцевих ресурсів та фондів, експлуатуючи свої конкретні конкурентні переваги без надмірного розрахунку на державні трансферти та дотації підприємствам.

4. Децентралізація і перехід на регіональні рівні. Регіональні стратегічні програми стали одним з найважливіших інструментів державної політики. Акценти в регіональному плануванні зміщуються в напрямку ендогенного розвитку. Створюється бізнес-середовище, засноване на регіональному потенціалі і регіональних можливостях. У першочерговому порядку підтримуються інноваційні ініціативи, що базуються на стратегічному підході і принципах сталого розвитку.

5. Впровадження багаторівневого підходу – державного управління, заснованого на національних, і автономних регіональних, місцевих органах влади, а також на всіх зацікавлених (таких як приватний сектор і некомерційні організації). Регіональна політика з периферійної сфери стала одним із центральних елементів державної політики, що охоплює всі сфери громадянського суспільства, бізнесу і державних органів.

Таким чином, можна стверджувати, що на даний час сформована нова модель європейського регіонального розвитку та планування. Її основні складові представлені на рис.2.2.

Нова політика регіонального розвитку успішно реалізується на основі співпраці органів влади різних рівнів і програм, і охоплює всю територію країни. Деякі моделі, як і раніше, включають в себе старі парадигми традиційної цільової допомоги проблемним регіонів. Однак сучасні підходи, зорієнтовані на вирішення проблем, пов'язаних з глобалізацією, враховують тенденції до економічно-адміністративної децентралізації. Відзначною рисою нової моделі регіонального розвитку в ЄС є також зміна акцентів на сферах інвестування: це вже не тільки розвиток інфраструктури, але і підтримка

підприємництва та інноваційної діяльності, освіти і професійної підготовки, культури і навколишнього середовища.

Рис.2.2. Основні складові нової моделі управління європейським регіональним розвитком

Джерело: розроблено автором на основі джерел [128; 131; 135; 136; 139; 140]

Все це в сукупності спрямоване на ефективне використання потенціалу ендегенних активів і локальних мереж даної місцевості. Отже, регіональна політика наразі набула прогностичного характеру. Сьогодні в країнах, де регіональна політика приносить суттєві позитивні результати, вона спрямована на реалізацію потенціалу зростання на основі регіональних активів у всіх регіонах. Сукупність усіх розглянутих вище трансформацій моделі управління європейським регіональним розвитком становила основу відповідних змін у підходах до фінансування розвитку. Передусім це стосується ролі національних урядів. У минулому централізована допомога державних органів влади була спрямована на залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) і надання субсидій зовнішнім інвесторам та / або новим

компаніям. Проте в сучасних умовах перетворення регіонів на повноцінних учасників глобальних економічних процесів ці механізми продемонстрували неефективність. Результати дослідження, проведеного у попередніх розділах дисертації, дають підстави сформулювати ключові складові нової моделі фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС, які представлені нижче, на рис.2.3.

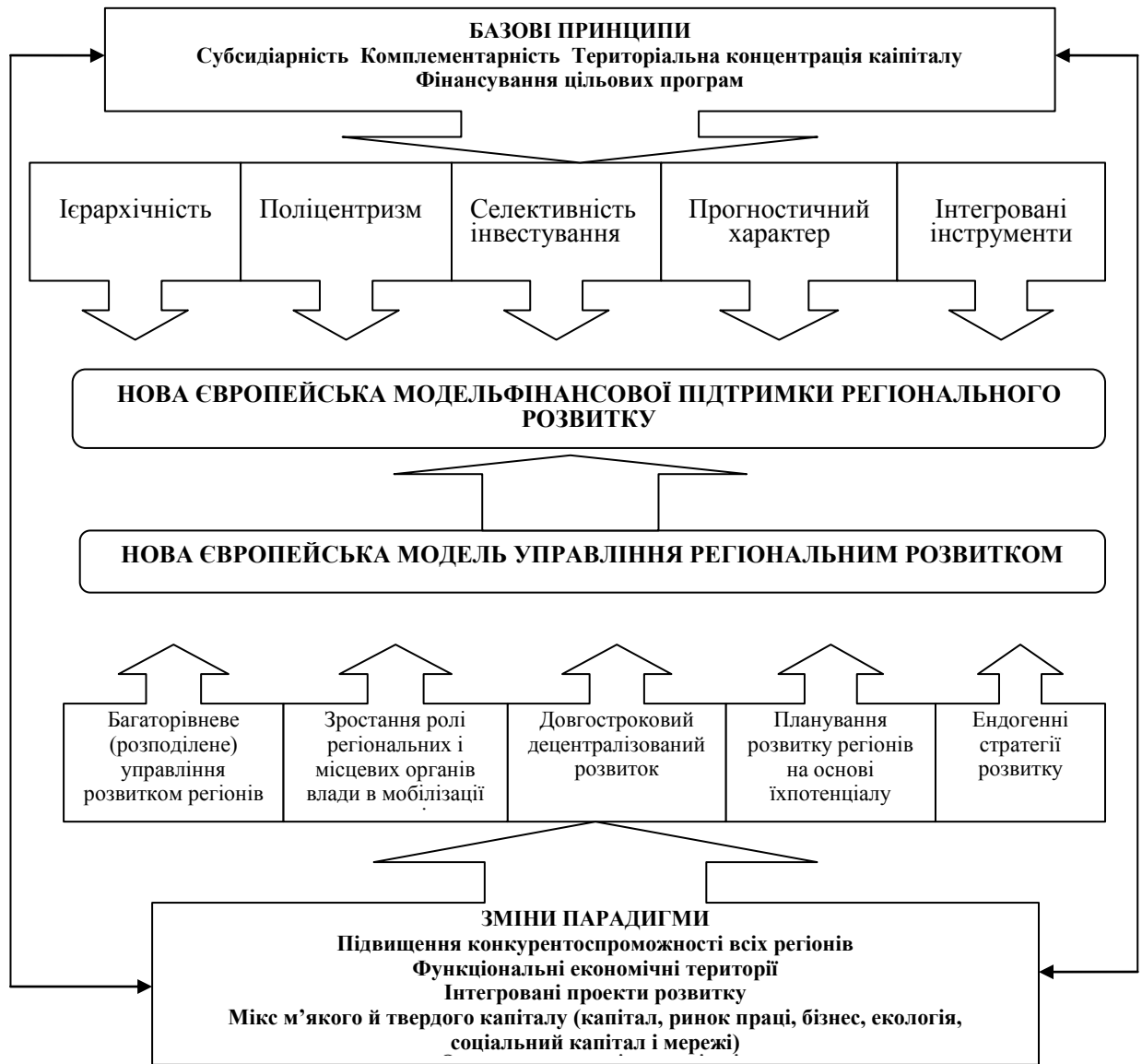

Рис.2.3. Концепція формування сучасної моделі фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС

Джерело: розробка автора

На нашу думку, пропонується концепція нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку концентрує найважливіші структурні зрушення в механізмі підтримки як такі, що створюють оптимальні

передумови конкурентного розвитку як регіонів, так і міських районів, і сільських територій. Передусім йдеться про тенденцію до інтеграції джерел фінансування їх розвитку.

Функціонування нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку відбувається шляхом:

- визначення пріоритетів фінансування в контексті зростання конкурентоспроможності та ендогенного розвитку;
- використання програмного підходу на всіх рівнях фінансової підтримки;
- впровадження підходу, заснованого на місцезрештуванні (політика щодо мегаполісів, сільській місцевості, потенційних сфер застосування політики (наприклад, полюсів зростання), політика щодо малонаселених районів і т. д.);
- досягнення оптимального заохочення політики конкурентного розвитку на місцях;
- використання механізмів горизонтального управління фінансами (механізми міжмуніципального співробітництва);
- оптимізації механізмів вертикального управління фінансами (децентралізація або деконцентрація органів влади);
- розробки на регіональному рівні стратегій фінансування сталого регіонального розвитку.

Висновки до розділу 2

1. Під впливом глобальних кризових хвиль європейські підходи до управління фінансовим сектором зазнали значних змін, найсуттєвіші з яких сталися після економічної та фінансової кризи 2008-2013 років. Такі новації в управлінні фінансовим сектором, як координація економічної політики (Європейський семестр), Європейський механізм стабільності, що замінив собою Європейський фонд фінансової стабільності, Єдиний механізм

банківського нагляду, нова процедура щодо подолання макроекономічних дисбалансів в сукупності зумовили реформу Політики згуртування та пов'язаних з її реалізацією інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку.

Це дало змогу пов'язати Політику згуртування з превентивними і коригувальними діями щодо надійної та збалансованої фінансової консолідації (завдяки процедурі надмірного дефіциту), усувати потенційні макроекономічні дисбаланси, а також розширило фінансові можливості в регіонах для проведення глибоких структурних реформ, спрямованих на зростання робочих місць, конкурентоспроможності (завдяки Рекомендаціям конкретним країнам і впровадження умов *ex ante* щодо виділення коштів) та цільові інвестиції в рамках розумної фінансової консолідації (завдяки вимогам до тематичної концентрації).

2. В посткризовому періоді здійснені кардинальні зміни в підходах до управління регіональним розвитком в ЄС: модель перерозподілу замінена моделлю довгострокового децентралізованого розвитку; перехід від розпорошення фінансів до селективних інвестицій на основі принципу стійкості; зростаюча роль регіональних і місцевих органів влади в розробці політики і планування інвестицій в тісній взаємодії з суспільством і групами, що представляють місцеві інтереси; децентралізація і перехід на регіональні рівні; впровадження багаторівневого підходу – державного управління, заснованого на національних, і автономних регіональних, місцевих органах влади, а також на всіх зацікавлених (таких як приватний сектор і некомерційні організації).

Регіональна політика з периферійної сфери стала одним із центральних елементів державної політики, що охоплює всі сфери громадянського суспільства, бізнесу і державних органів. Зазначені зміни становили основу формування нової моделі фінансової підтримки регіонального розвитку в рамках Політики згуртування.

3. З метою ідентифікації антикризових змін фінансової підтримки регіонального розвитку в рамках Політики згуртування доречно виокремлювати три основних етапи.

Перший етап – 2008-2009 рр.: в центрі уваги національних та наднаціональних органів управління ЄС докризові аспекти: ефективність Політики згуртування, її інституційні аспекти, обґрунтованість компромісу між справедливістю та ефективністю, роль агломераційної економіки, а також надання суспільних благ через бюджет ЄС.

Другий етап – 2010-2011 рр.: ув'язка Політики згуртування з реформами, проведеними в рамках європейського економічного управління, поглиблення зв'язків з національними програмами реформ, розширення макроекономічної обумовленості фінансової підтримки регіонального розвитку.

Третій етап – 2011-2013 рр.: зміна ролі і місця Політики згуртування в економічній політиці Європейського Союзу. Політика згуртування мобілізована для підтримки порядку денного реформ ЄС у всіх регіонах, що контрастує з Лісабонським договором, який визначив політику згуртування значно вужче, – як інструмент фінансування для підтримки створення робочих місць і підвищення конкурентоспроможності.

Політика згуртування 2014-2020 років забезпечує розширення й поглиблення взаємозв'язків з новим підходом до управління регіональним розвитком в ЄС на основі впровадження превентивних і коригувальних заходів щодо надійної та збалансованої фінансової консолідації. За цих умов використання коштів фінансової підтримки регіонального розвитку слід розглядати як потенційний ресурсоефективний спосіб поліпшення доступу економічних акторів до капіталу в умовах кризи та подолання її наслідків шляхом надання підтримки інвестицій за допомогою позик, гарантій та інших ризикових механізмів.

4. Перетворення регіонів на самостійних суб'єктів глобальної економіки зумовило невідворотність процесів децентралізації регіонів,

підвищення потенціалу їх ендogenous розвитку, поліпшення умов для фінансування підприємницької діяльності. На даному етапі збільшено можливості фінансування з боку ЄС, в тому числі й для країн з меншим досвідом використання коштів фінансової підтримки. Особлива увага надається підтримці розвитку малого й середнього бізнесу в регіонах. У 2015 р. Комісія та ЄІБ спільно створили для країн-членів і регіонів новий інструмент – «Ініціативу МСП», який поєднує фінансування від ЄС у рамках програм ESIF з програмою Horizon 2020, COSME, власними ресурсами Європейського інвестиційного банку (ЕІВ) та Європейського інвестиційного фонду (EIF), тобто запропоновано нові, інтегровані інструменти фінансової підтримки.

5. В роботі обгрунтовано, що результатом антикризової адаптації фінансової підтримки регіонального розвитку в ЄС, що розпочалася у 2007 році – ще до приходу кризи, відбувалася й упродовж кризи та у післякризовому періоді на підґрунті реформи управління регіональним розвитком, стало формування нової моделі фінансової підтримки розвитку регіонів в ЄС.

Найсуттєвішими трансформаціями стали:

- зміна пріоритетів щодо сфер інвестування: це вже не тільки розвиток інфраструктури, але і підтримка підприємництва та інноваційної діяльності, освіти і професійної підготовки, культури і навколишнього середовища, що в сукупності спрямовано на ефективне використання потенціалу ендogenous активів і локальних мереж конкретної місцевості з метою підвищення їх конкурентоспроможності;

- відмова від переважання поширеного в минулому порядку надання централізованої допомоги державних органів влади в залученні прямих іноземних інвестицій (ІІІ) і наданні субсидій зовнішнім інвесторам та / або новим компаніям, оскільки в умовах глобалізації світогосподарських процесів, перетворення регіонів на повноцінних учасників глобальних економічних процесів ці механізми продемонстрували свою неефективність,

отже, логічним результатом стало підвищення самостійності та відповідальності регіонів і у фінансовій сфері;

- програмування регіонального розвитку у тісній співпраці центральних і регіональних органів влади зумовило прогностичний характер використання коштів фінансової підтримки.

Все це дає підстави сформулювати ключові концептуальні характеристики нової моделі фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС: поліцентризм (утворення децентралізованих центрів фінансування); ієрархічність (посилення повноважень наднаціональних органів у сфері фінансового контролю); селективність інвестування (пріоритетність фінансування ендогенного потенціалу); інтегровані інструменти фінансової підтримки; прогностичний характер.

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ КЛЮЧОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНІВ У ЄС

3.1. Структурні фонди як чинник зростання економіки проблемних регіонів

Наслідки політики розширення ЄС призвели до утворення значних економічних і соціальних диспропорцій ще від часів набуття членства такими країнами, як Греція (1981 рік), Іспанія і Португалія (1986 рік). Наприклад, уже в 1990 році в 25 кращих регіонах ЄС рівень безробіття в середньому становив 3,1%, тоді як в 25 найгірших регіонах – в середньому 17,8%. За умови прийняття ВВП ЄС на душу населення в середньому за 100%, цей показник в Люксембурзі в 1990 році становив 123,7%, тоді як в Греції – 47,1% [142].

Це спричинило необхідність організації спільних узгоджених дій на рівні всього ЄС для вирішення питань фінансування заходів з подолання регіональних дисбалансів. У теоретичному обґрунтуванні, запропонованому ЄК для розподілу фондів, міститься питання про такі проблеми, як нездатність деяких держав (наприклад, Ірландії та Греції) виправити свої внутрішні економічні дисбаланси і той факт, що фінансування на рівні ЄС буде набагато більш координованим і організованим ніж п'ятнадцять окремо діючих національних структурних фондів. Крім того, було висловлено припущення про те, що інтеграційний процес спричинить подальші диспропорції через дію наступних чинників [143]: ефекту масштабу; агломерації; локалізації економічної активності в економічно розвинених регіонах; міграції робочої сили з більш бідних до економічно розвинутих регіонів.

Після розширення 2004 року диспропорції ще більш загострились, що засвідчують дані, наведені у табл.3.1: ВВП на душу населення у регіонах NATS 2 суттєво відрізняється як між країнами ЄС, так і відносно середнього

рівня ВВП по ЄС, а також всередині країн (мін. та макс. рівні показника).

Таблиця 3.1

Розбіжності у ВВП на душу населення у регіонах NUTS 2 між країнами та відносно середнього ВВП по ЄС, 1999 -2006 рр.,

(за паритетом купівельної спроможності)

Країна-член ЄС	ВВП країни на душу населення відносно ЄС-25, середн.	ВВП країни на душу населення відносно ЄС-25, макс.	ВВП країни на душу населення відносно ЄС-25, мін.
1	5	6	7
Австрія	1.02	1.59	.72
Бельгія	.99	2.34	.77
Кіпр	.80	.80	.80
Чеська Республіка	.61	1.28	.51
Німеччина	1.07	1.93	.69
Данія	1.22	1.51	.96
Естонія	.34	.57	.25
Іспанія	.86	1.23	.60
Фінляндія	1.09	1.54	.83
Франція	1.07	1.77	.87
Греція	.68	.90	.51
Угорщина	.46	.80	.33
Ірландія	1.17	1.33	.89
Італія	1.14	1.61	.70
Литва	.34	.49	.22
Люксембург	2.19	2.19	2.19
Латвія	.29	.58	.17
Мальта	.78	.78	.78
Нідерланди	1.19	1.56	.91
Польща	.45	.71	.32
Португалія	.71	1.15	.66
Швеція	1.07	1.64	1.01
Словенія	.67	1.03	.53
Словацька Республіка	.48	1.02	.35
Велика Британія	1.04	2.66	.67

Джерело: наведено автором за даними [144, с.581]

Як видно з табл. 3.1, кількість країн, що розглядаються, становить 25. Проведені розширення дещо ускладнюють статистичні обчислення і потребують пояснень. Так, між 1986 та 1995 роками ЄС складався з 12 країн (вони включені до періоду програмування 1989-1993 років). Країни, що приєдналися до ЄС у 1995 році (Австрія, Фінляндія та Швеція), були включені до правил ЄС для програмного періоду 1994-1999 років.

Відповідно до Правила 75%, всі регіони NUTS2 в країні мають право на

трансферти згідно з Метою 1, якщо максимальний ВВП на душу населення в усіх регіонах є меншим, ніж 75% від середнього показника ЄС-25. Натомість жоден з регіонів NUTS 2 в країні не матиме право на трансферти для Мети 1, якщо мінімальний ВВП на душу населення в регіоні перевищили 75% від середнього показника ЄС-25. Це стосується Люксембургу, Кіпру та Мальти (всіх невеликих країн, що складаються лише з одного регіону NUTS 2), а також для Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Ірландії, Нідерландів та Швеції. Проте фактичний критерій прийнятності, який був застосований для програмного періоду 2000-2006 років, дещо відрізнявся від цього: середній ВВП на душу населення NUTS 2 за 1994-1996 роки щодо середнього показника ЄС був використаний для країн ЄС-15, тоді як середній показник за 1997 рік 1999 рік було застосовано для країн, що вступають до ЄС у 2004 році» [144, с.582].

Використання можливостей фінансування розвитку проблемних регіонів ЄС від Європейських Структурних фондів пов'язане з постійною адаптацією і узгодженням форм і стандартів управління програмами розвитку країн ЄС, реформуванням інститутів спільного фінансування розвитку проблемних регіонів ЄС [145]. Успішна реалізація зазначених програм і проєктів дає змогу використовувати Структурні фонди ЄС в якості каталізатора зростання економіки проблемних регіонів ЄС, які характеризуються недостатністю власної фінансової бази. У цьому зв'язку існує необхідність визначення чинників, які є рушіями зростання економіки проблемних регіонів ЄС в процесі інституційних перетворень, а отже впливають на результативність використання Структурних фондів; вивчення особливостей і практики, а також виявлення передумов вдосконалення використання Структурних фондів у контексті їх впливу на зростання економіки європейських проблемних регіонів.

З метою емпіричного дослідження взаємозалежності між використанням Структурних фондів та станом економіки проблемних регіонів доречно скористатися методом регресійного аналізу, зокрема моделю для нечітких даних для оцінки впливу Мети 1 на регіональну економічну ефективність. Аргументація вибору саме Мети 1 полягає в наступному. По-перше, її

фінансування мало на меті прямо сприяти зростанню ВВП на душу населення в регіонах, що відстають від середнього показника по ЄС та уповільнюють зростання в ЄС; по-друге, витрати за Метою 1 склали найбільшу частину загального бюджету програми Структурних фондів, а саме понад дві третини загального бюджету програми: 70% у період 1988-1993 рр., 68% у період 1994-1999 рр. та 72% у 2000-2006 рр. [146, с.154; 147, с.202]. Стисло опишемо модель регресійного аналізу для нечітких даних [148].

$Growth_{it}$ означає середньорічний ріст реального доходу на душу населення регіону i за показниками ВВП або зайнятості протягом програмного періоду t .

$Treat_{it}$ – це бінарна індикаторна змінна для процедури Мети 1, яка дорівнює одиниці для регіону i у період програмування t , або нулю.

$Rule_{it}$ – це змінна для бінарного індикатора для Мети 1, яка дорівнює одиниці у випадку прийнятності регіону i у період t за правилом 75%, або нулю.

Для нечітких даних $Treat_{it}$ може дорівнювати одиниці, коли $Rule_{it}$ дорівнює нулю, і навпаки. Припустимо, що безперервний взаємозв'язок між $Growth_{it}$ і примусовою мінливістю $Force_{it}$ (відображення доходу на душу населення в ППС до періоду програмування t) може бути зафіксований за допомогою параметричної багаточленної функції $f(Force_{it})$, параметри якої можуть бути однаковими або можуть відхилитися праворуч або ліворуч від порога.

Зрештою, ми можемо оцінити параметр розриву регресії ρ на $Treat_{it}$ за допомогою регресії наступної форми:

$$Growth_{it} = \theta_t + \rho Treat_{it} + f(Force_{it}) + \lambda_i + \mu_{it}; \quad (3.1)$$

де θ_t - константа часу,

λ_i - специфічний для регіону ефект, який може бути випадковим або фіксованим,

μ_{it} - це гетероскедастичний термін порушення, з нечітким дизайном, звичайна оцінка найменших квадратів за рівнянням.

Рівняння (3.1) дає змістовну оцінку середнього ефекту досліджуваного взаємозв'язку, отриманого у вигляді ρ . Проте, об'єктивну оцінку можна

отримати за допомогою двоступеневих обчислень, де $Treat_{it}$ в рівнянні (3.1) може бути встановлена на першому етапі регресії

$$Treat_{it} = \alpha_t + \beta Rule_{it} + f(Force_{it}) + \kappa_i + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

або на етапі прогнозування

$$P(Treat_{it} = 1) = f(\delta_t + \zeta Rule_{it} + f(Force_{it}) + \xi_i + v_{it}); \quad (3.3)$$

У рівняннях 3.2 та 3.3 α_t , β , δ_t , ζ , κ_i та ξ_i позначають невідомі параметри та ε_{it} і v_{it} , що позначають відповідні порушення. Важливо, що незалежно від того, чи застосовуємо ми $Rule_{it}$ в лінійній першій стадії чи прогнозуванні $P(Treat_{it} = 1)$ з нелінійним першим етапом як інструментом ідентифікації для $Treat_{it}$ на другому етапі, нечіткий дизайн інструментальної змінної моделі просто ідентифікується. Хоча для моделей нелінійної ймовірності слід зробити деяке припущення про розподіл, однак, для моделі лінійної ймовірності ε_{it} буде, як правило, гетероскедастичним. Отже, на першому етапі використовують моделі нелінійної ймовірності, але результати є дуже схожими на ті, що отримані за моделлю лінійної ймовірності. Потім здійснюється коригування матриці оціночної дисперсії-коваріації для кластеризації на рівні регіонів і для гетероскедастичності.

Головною результативною змінною від використання Структурних фондів є зростання показника середньодушового валового внутрішнього продукту у середнорічному обчисленні за паритетом купівельної спроможності (ППП) протягом програмного періоду.

Використання описаної вище моделі регресійного аналізу дало підстави для висновків про відсутність доказів суттєвого впливу процедури Мети 1 на середній приріст зайнятості, тоді як щодо зростання ВВП на душу населення, навпаки, існують надійні докази позитивного ефекту. У середньому, зростання реального ВВП на душу населення становило приблизно 1,6% в межах одного періоду програмування. Однією з причин відсутності позитивного ефекту трансфертів Мети 1 щодо зростання зайнятості може бути те, що створення

робочих місць вимагає більше часу, ніж період програмування, тривалістю п'ять-сім років [144, с.578-590].

Наразі стратегічна мета скорочення диспропорцій регіонального розвитку в ЄС-28 залишається актуальною.

Базуючись на результатах реалізації програм у періоді 2007-2013 рр., в ЄС була розроблена структура підтримки більш широкого використання фінансових інструментів ESIF в 2014-2020 роках. Програмування фондів призвело до значного збільшення асигнувань в фінансові інструменти в порівнянні з попереднім періодом. Досягнуто значного прогресу на 2014-2020 роки, при цьому 24 держави-члена використовують фінансові інструменти, і не виявлено будь-яких серйозних проблемних місць в системі, хоча в різних державах-членах і програмах їх стан значно різниться [142]. До кінця 2016 року загальний обсяг вкладу Євросоюзу в фінансові інструменти країн-членів склав 13,3 млрд. євро (5,7 млрд. євро в кінці 2015 року), з яких 10,3 млрд. євро були фондами ESIF. В цілому 3,6 млрд. євро (близько 30%) витрат на пальне було виплачено фінансовими інструментами (1,2 млрд. євро в кінці 2015 року), в тому числі 3,1 млрд. євро з ESIF і 1,1 млрд. євро з інших джерел ЄС були виплачені кінцевим одержувачам (99 млн. євро в кінці року) Що стосується спрямованості інвестицій, найбільша частка коштів у 2016 році в розмірі 3,8 млрд. євро з ESIF була виділена на підтримку малих і середніх підприємств, далі пріоритетними напрямками була підтримка інвестицій в дослідження, розробку та інновації (в розмірі 1,5 млрд. євро), а також інвестиції в розвиток «низьковуглецевої» економіки, в основному в сфері підвищення енергоефективності та застосування відновлюваних джерел енергії – в розмірі 1,2 млрд. євро [142].

ESIF забезпечують стабільність довгострокової інвестиційної структури держав-членів ЄС і їх регіонів завдяки тому, що бюджет ESIF 454 млрд. євро на 2014-2020 роки є основним інструментом інвестицій в ЄС (зміст і структура бюджету представлені у додатках А (рис.А.1), В (табл.В.2). Очікується також, що загальне державне і приватне співфінансування досягне як мінімум 184

млрд. євро, в результаті чого загальний обсяг інвестицій складе 638 млрд. євро. ESIF також допомагають державам-членам поліпшити інвестиційне середовище за допомогою підтримки структурних реформ для мобілізації приватного капіталу і формування умов розвитку проблемних регіонів ЄС, заснованих на прогнозах, а не на фактичних результатах. Нові програми, які планується фінансувати за рахунок Структурних фондів ЄС, припускають значні реформи і вимагають значно більше коштів, ніж раніше реалізовані програми. ЄС планує сконцентруватися на областях з найбільшою доданою вартістю в довгостроковій перспективі, найбільш важливих для розвитку ЄС, таких як: зайнятість, соціальна інтеграція, освіта, дослідження та інновації, навколишнє середовище та економіка з низьким рівнем викидів вуглецю.

Фонди допомагають місцевій владі та зацікавленим сторонам, діючи на місцевому рівні, вирішувати проблеми регіонів, реалізовувати плани в масштабах країн-членів, Євросоюзу в цілому, або навіть в глобальному масштабі. Це зумовлює можливість здійснювати більш ефективне стратегічне планування. Так, за результатами перших трьох років реалізації програм ESIF 2014-2020 рр, відзначені перші досягнення [142; 149, с.56-64]:

- по всій Європі було відібрано близько 2 млн. проектів, що становить 182 млрд. євро або 28,4% від загального обсягу фінансування за цей період;

- на даний час підтримується 793 490 підприємств, з якими пов'язана діяльність 7,8 мільйона чоловік;

- близько 20% всієї сільськогосподарської площі країн ЄС задіяна в проектах, що фінансуються ESIF, пов'язаних з кліматом і навколишнім середовищем, інвестиціями в поліпшення біорізноманіття, управління використанням земельних і водних ресурсів.

У доповідях держав-членів ЄС підкреслюється, що кількість проектів, відібраних у 2016 році, різко зросла. Це означає, що держави-члени ефективно та своєчасно освоюють більшу частину ресурсів, перетворюючи фонди ESIF на конкретні результати. Інвестиції успішно реалізуються у багатьох сферах, пріоритетних для ЄС, наприклад, – 31% від усіх запланованих інвестицій

пов'язаний з проектами по підвищенню конкурентоспроможності малих і середніх підприємств. До кінця 2016 року 9% від загального обсягу коштів на реалізацію проектів за цей період було виплачено державам-членам з бюджету ЄС. У 2017 році досягнуто ще більшого прогресу: 44% коштів, що виділяються на проекти, і 13% платежів до кінця жовтня 2017 року профінансовані з бюджету ЄС.

Кошти ESIF спрямовані на широкий спектр проектів: 50 млн. євро для ширококутних з'єднань у сільських районах Греції, понад 20 млн. євро для виробництва частин літака в регіоні Алентежу в Португалії та 65 млн. євро для нової трамвайної лінії в столиці Латвії тощо.

Іншим прикладом успішного використання коштів ESIF є будівництво підземної транзитної системи в Салоніках, другому за величиною місті в Греції, розпочалося у 2006 році з метою зменшення викидів парникових газів, а також скорочення часу транспортування. Це один з найбільших проектів, що фінансуються за допомогою ESIF: на період 2014-2020 рр. було виділено понад 400 млн. євро.

З 2014 року держави-члени мають повноваження виділяти кошти на проекти, які відповідають цілям ESIF. Самі країни повинні сплачувати частину грошей. Фінансування ЄС ніколи не дозволяє замінити національне фінансування, а лише внести свій внесок. ЄС несе близько половини проектних витрат у середньому. Деякі країни, такі як Угорщина або Португалія, вже виділили більшу частину виділеного фінансування на проекти. До 2023 року всі кошти ЄС не тільки повинні бути надані проектам, але й фактично виплачені кінцевим одержувачам, інакше вимоги країн щодо решти коштів буде припинено.

Статистика показує, що саме в нових державах-членах ЄС, а також в найбільш проблемних з точки зору поточного рівня й динаміки економічного розвитку державах частка фінансової підтримки від ESIF є найбільш значною (рис.3.1).

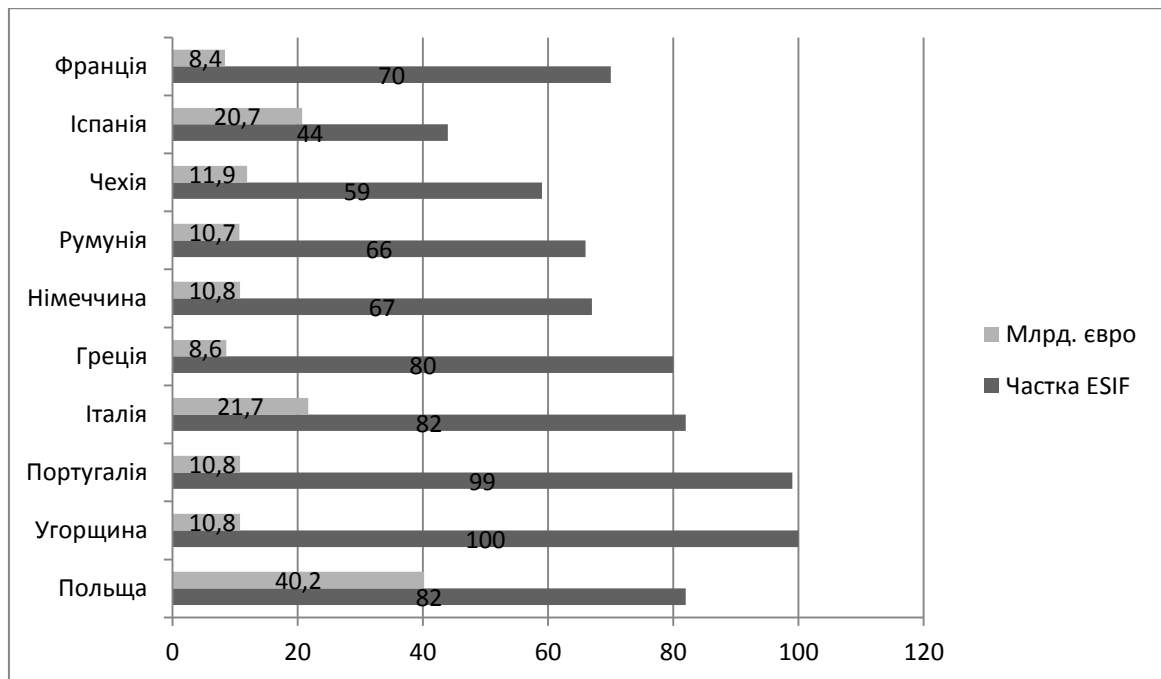

Рис. 3.1. Частка Європейських Структурних фондів у державних інвестиціях 10 держав-членів ЄС – найбільших реципієнтів у 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [150]

Ці кошти ESIF мають бути спрямовані для підтримки окремих регіонів, які найбільше потребують інвестицій. Наприклад, у економічно слабкішому південному регіоні Італії менш розвинений регіон Сицилії отримав понад 3 млрд. євро. Андалусія на півдні Іспанії, яка має ВВП на рівні 90 відсотків від середнього по ЄС, класифікується як «перехідний регіон» і також отримує 3 млрд. євро. Водночас регіони, класифіковані як «більш розвинені», також отримують кошти. Прикладом є економічно найсильніший польський регіон – Мазовецький – з фінансуванням у розмірі приблизно 1,5 млрд. євро.

На нашу думку, наведені статистичні факти, які стосуються Польщі як обґрунтовують більш докладне вивчення досвіду цієї країни щодо підтримки регіонального розвитку.

На час вступу Польщі до ЄС у 2004 році у всіх її регіонах рівень ВВП на душу населення не перевищував 75% від середнього по ЄС. Отже, фінансування від ESIF розпочалося з 2004 року із постійним подальшим зростанням його обсягів. У 2004–2006 роках середньорічний показник

підтримки склав близько 4,3 млрд. євро (у поточних цінах), а в 2007–2013 рр. вона склала 9,6 млрд. євро. [154; 157]. Незважаючи на те, що всі регіони Польщі мають право на підтримку з фондів ЄС, існують великі міжрегіональні відмінності щодо рівня економічного розвитку Польщі, які є особливо помітними між регіонами Західної або Центральної Польщі і регіонами Східної Польщі. Менш розвинені регіони Східної Польщі охоплюють 31,6% території Польщі з населенням понад 8 мільйонів осіб (21% населення країни). Основною економічною проблемою цих регіонів є їх обмежена здатність поліпшити структуру економіки для адекватного реагування на зміну макроекономічних умов, що в свою чергу зменшує їх інвестиційну привабливість. Головним соціальним наслідком цього недоліку є міграція, що тривала багато років і призвела до зменшення чисельності населення в східних регіонах.

Польща, будучи найбільшим бенефіціаром ESIF, у 2007-2013 роках інвестувала майже 67 млрд. євро (з них 65,2 млрд. євро від ESIF) у транспортну інфраструктуру, навколишнє середовище, енергетику, інновації, освіту, активізацію, здоров'я та культуру. Було реалізовано 20 операційних програм: найбільша національна програма «Інфраструктура та довкілля» управляла майже 28,3 млрд. євро поряд з іншими національними програмами («Інноваційна економіка», «Розвиток Східної Польщі» і «Технічна допомога»). У реалізацію 16 регіональних операційних програм було інвестовано понад 16,5 млрд. євро. [154] Розподіл інвестованих коштів між інструментами фінансової підтримки був таким: 51% – від Європейського фонду регіонального розвитку, 34% – від Фонду згуртування, 14,9% – від Європейського соціального фонду (табл.3.2.).

Згідно з даними Євростату, основними досягненнями використання коштів фінансової підтримки в рамках Політики згуртування в Польщі в 2007-2013 роках є: створення 151 789 нових робочих місць та 2000 нових компаній; підтримка 15 000 МСП; додаткова допомога 1 920 111 громадянам, які обслуговуються проектами водовідведення; площа відновлених територій – 144 кв. км; вироблено 1 472 МВт додаткової потужності виробництва

відновлюваної енергії; побудовано 1 900 км нових доріг і 9 624 км модернізовано; модернізовано 482 км залізничних ліній; підтримано понад 1 000 проектів співпраці між підприємствами та дослідницькими інститутами; додатково 1 700 000 громадян ЄС отримали доступ до ширококуткового інтернет-доступу [154] .

Таблиця 3.2

Розподіл коштів фінансової підтримки для Польщі на 2007-2013 рр.

№ з/п	Назва інструменту фінансування	Обсяг коштів, млрд. євро	Питома вага у загальному обсязі підтримки. %
1	Європейський фонд регіонального розвитку	33,34	50,1
2	Фонд згуртування	22,18	33,3
3	Європейський соціальний фонд	9,71	14,6
4	Кошти національного бюджету	1,33	2,0
	Всього	66,56	100,0

Джерело: розрахунки автора за даними [154]

Загалом вплив Політики згуртування на економічний розвиток був позитивним упродовж усього періоду перебування країни в складі ЄС. У період 2004–2015 рр. було досягнуто значного прогресу [154]:

- у 2004–2015 рр. витрати на НДДКР на душу населення в регіонах Східної Польщі зросли в середньому на 18,8%, тоді як середній національний приріст був нижчим (13,3%). Незважаючи на динамічне зростання видатків на НДДКР в регіонах ЄП, у 2015 році цей рівень (56 євро на душу населення) був все ще нижче середнього по країні (102 євро), за винятком Підкарпатського (106 євро). Розрив у цьому відношенні помітно зменшився, однак, він все ще існує і є значним;

- кількість патентів, наданих УПРП (на душу населення) у всіх регіонах ЄР, зростала швидше(20,4%), ніж в середньому по країні (13,2%), і, як наслідок, інноваційний розрив значно зменшився (на 0,26). Проте і для цього фактора розвитку розрив між регіонами ЄП та рештою країни залишався дуже високим;

- у порівнянні з раніше розглянутими факторами, розрив у якості

людського капіталу між регіонами ЄП та рештою країни, був не таким значним, як у 2004 році. Однак група східних регіонів не є однорідною. Зокрема, Свентокшиське і Вармінсько-Мазурське характеризуються зростаючим розривом у рівнях якості людського капіталу. В цілому між Східною Польщею та більш розвиненими регіонами ситуація істотно не змінилася;

- відбулися позитивні зміни в довжині автострад та автомагістралей Прогрес у цьому напрямку був помітний по всій країні, але в регіонах Євросоюзу зростання було значно вищим. У 2004 р. насиченість цих типів доріг становила 12% у середньому по країні, і 3,3% порівняно з найбільш розвиненим південно-західним регіоном. У 2015 році, однак, насиченість швидкісних доріг і автомагістралей досягла 46% у середньому по країні та 18,1% від вартості для найбільш розвиненого регіону. Отже, розрив між східними та більш розвинутими регіонами країни зменшився, однак, він все ще існує і є значним;

- середньорічний темп зростання капітальних витрат на душу населення в усіх регіонах Східної Польщі становив 9,1% і був вище середнього по країні (8,9%). Тому в даному випадку також спостерігалось зменшення розриву у розвитку. Як видно, позитивні зміни не дозволили перекрити цей розрив, який все ще залишається дуже «широким».

За оцінками фахівців, приблизно 20% середньорічного економічного зростання досягнуто внаслідок реалізації проектів, що фінансуються з фондів ЄС. Найголовніше, завдяки цьому Польщі вдалося уникнути рецесії в кризові роки 2009-2010. Європейські фонди виявилися здатними пом'якшити зовнішні шоки і надати допомогу у здійсненні стабілізації державних фінансів. Отже, негативний вплив світової економічної кризи був у випадку Польщі набагато слабкішим, ніж в інших країнах ЄС.

Використання фондів ЄС, напевно, прискорило процес реальної конвергенції економіки в бік більш розвинених країн ЄС. Розрив у рівнях показника середнього рівня ВВП порівняно з ЄС за період членства в ЄС зменшився на 20 відсотків, з яких майже 1/4 було результатом реалізації Політики згуртування. Не менш важливим є те, що зазначена політика дозволяє

уповільнити процес внутрішньої регіональної диференціації, а розрив у рівні економічного розвитку між польськими регіонами та ЄС-28 в середньому поступово зменшується, хоча процес конвергенції є нерівномірним для окремих територій.

З точки зору максимізації впливу спільних заходів ЄС на соціально-економічний розвиток на національному та регіональному рівнях, важливо спланувати такі заходи у рамках різних програм і фондів таким чином, аби досягти синергетичних ефектів. Реалізація Політики згуртування підтримує економічні та соціальні перетворення в Польщі, щоб до кінця нинішнього десятиліття Польща перетворилася на сильну, зрілу економіку, продуктивність якої буде заснована на інноваційності, ефективності та збалансованості територіального розвитку.

Усвідомлення масштабів інвестованих коштів та економічних перетворень у Польщі спонукають до пошуку відповіді на питання про масштаби зменшення диспропорцій розвитку між регіонами, особливо у сфері скорочення розриву між біднішими регіонами та рештою країни.

Одним з інструментів, що використовуються в Польщі в рамках Політики згуртування для гальмування зростання диспропорцій між регіонами, є спеціальна операційна програма «Розвиток Східної Польщі», яка започаткована у 2007 році і продовжується у 2014-2020 роках. Основними пріоритетами цієї програми є розвиток транспортної інфраструктури, підтримка підприємництва та інноваційних МСП [154].

У рейтингу регіонів за обсягом видатків ЄС (на душу населення), що були здійснені у 2004–2013 роках, одне з перших місць посідає Підкарпатський регіон. На наш погляд, Підкарпатське воєводство заслуговує на увагу через низку причин:

- низький рівень розвитку, в поєднанні зі значним обсягом фінансування Політики згуртування;
- відносно слабкий регіон в порівнянні з іншими регіонами Польщі, особливо після фінансової кризи 2008 року;

- високий рівень поглинання коштів ЄС у періоді фінансування 2007-2013 років.

Підкарпатське воєводство – регіон NUTS2 з населенням 2129 тис. чол, територією приблизно 17 800 кв.км, розташований у південно-східній Польщі та межує зі Словаччиною та Україною. Воєводство є частково самоврядним, тобто ним керують місцеві (регіональні) і центральна урядова влада, що означає, що вона має регіональний уряд, обраний народним голосуванням, на чолі якого стоїть маршал, а також урядова (державна) адміністрація, представлена в регіоні воєводою. До повноважень Канцелярії Маршала належать розвиток політики регіону та реалізація Регіональної операційної програми [157].

Підкарпатське воєводство є одним з найменш розвинених регіонів Польщі та Європейського Союзу. У реальному вимірі ВВП на душу населення (євро) сягає лише 27,6% від середнього показника в ЄС. ВВП країни на душу населення лише несуттєво перевищує 70% від середнього рівня по країні. Це супроводжується зростанням внутрішньорегіональних відмінностей на рівні субрегіонів NUTS3, які досягли співвідношення 1: 1.62.

Низький рівень розвитку воєводства можна пояснити несприятливою економічною структурою, з одного боку, і низьким рівнем урбанізації з іншого. Що стосується першого, то частка зайнятості у неефективному сільському господарстві становить 31%. Аналогічно, рівень урбанізації залишається дуже низьким, на рівні 41,5%,. Це один з найнижчих показників у Польщі, що означає проживання у сільській місцевості більшості населення регіону. Обласне місто – Жешув з населенням 186,000. Мережа населених пунктів воєводства високо поліцентрична, дев'ять найбільших міст мають населення понад 30 тис., причому три з них – Перемишль, Сталова-Воля і Мелець – 60 000 жителів. Натомість Підкарпатське має багато традиційних галузей економіки, як металургійна або металообробна промисловість. Крім того, частково завдяки внутрішньому капіталу, в регіоні розвиваються й високотехнологічні сектори, пов'язані переважно з авіаційними та ІТ-кластерами [157].

Починаючи з 2004 року, тобто після приєднання Польщі до Європейського Союзу, в Підкарпатському воєводстві впроваджено ряд програм в рамках трьох етапів Політики згуртування:

- 2004-2006 рр., як частина Інтегрованої програми регіонального розвитку та національні галузеві програми. Цей початковий період значною мірою включав отримання досвіду з реалізації програм Політики згуртування;

- 2007-2013 рр., як частина Регіональної операційної програми (РОП) (табл.3.3) та національної галузевої програми, а також макрорегіональної операційної програми «Розвиток Східної Польщі»;

- у 2014 році розпочалася Регіональна операційна програма 2014-2020 та національна галузева програма, а також продовжено участь у макрорегіональній операційній програмі «Розвиток Східної Польщі».

Джерелами фінансування Регіональної операційної програми Підкарпатського воєводства у 2007-2013 роках були ERDFта супутнє національне співфінансування. Кошти ESIF на фінансування Програми склали 1,136 млрд. євро (але 1,178 млрд. євро з урахуванням додаткового фінансування від ESIF у 2011 році). Внесок коштів на національному рівні склав 210 млн. євро.

Порівняно з 2004 роком, у регіонах Східної Польщі спостерігалось значне зростання видатків з фондів ЄС на душу населення (107% проти 91%) [157]. Збільшення обсягу фінансування, що виділяється на регіони (як від Структурних фондів ЄС, так і від національних структурних витрат), особливо помітно з 2009 року [158]. Це підтверджує, що Операційна програма «Розвиток Східної Польщі» сприяла відносно більшому розміщенню коштів ЄС у регіонах Польщі. Проте, позитивний коефіцієнт кореляції між загальною вартістю структурних фондів ЄС та рівнем ВВП на душу населення у 2004 році ($r = 0,772$; $p = 0,00$) показує, що більш розвинуті регіони отримали більшу підтримку з фондів ЄС. [157].

В наступному періоді 2014-2020 років пріоритети та джерела фінансування зазнали змін у відповідності до загальноєвропейської стратегії та

конкретних регіональних умов (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Пріоритети фінансування Регіональної операційної програми
Підкарпатського воєводства у 2014-2020 рр.

№ з/п	Пріоритети	Джерела фінансування	Фінансування від ERDF+ESF,%%	Фінансування від ERDF, євро
1	Конкурентна та інноваційна економіка	ERDF	17,7	374 372 710
2	Е-Підкарпатський	ERDF	3,8	81 039 212
3	Зеленаенергія	ERDF	12,0	253 741 612
4	Природні ресурси та культурне надбання	ERDF	8,8	186 159 639
5	Транспортна інфраструктура	ERDF	19,2	406 382 648
6	Соціальне включення	ERDF	10,3	217 821 373
7	Ринок праці	ESF	10,8	227 385 570
8	Соціальна інтеграція	ESF	8,0	169 088 779
9	Освіта і навички	ESF	6,1	128 549 197
10	Технічна допомога	ESF	3,3	69 703 020
	Всього	ERDF + ESF	100,0	2 114 243 760

Джерело: [154;157]

Частка коштів ЄС, яка виділяється на регіональний рівень, збільшилася з 25% до 40% в результаті перерахування частини коштів ESF, орієнтованої на людський капітал регіональних операційних програм. Система управління розроблена таким чином, щоб забезпечити виконання всіх складних вимог ЄС найбільш ефективним і найменш обтяжливим способом. Проте, за розрахунками фахівців, коефіцієнт кореляції між темпами зростання ВВП на душу населення та витратами ЄС (на душу населення) в польських регіонах у 2004–2015 роках був негативним ($r = -0.397$; $p = 0.00$)⁹, що відповідає висновкам, наданим групою вчених [158]. Відсутність позитивної кореляції між обсягом фінансової допомоги з бюджету ЄС та темпами економічного зростання в регіонах є явищем, що має бути предметом окремого дослідження, оскільки потребує деталізованої статистики на рівні воєводства. Однак варто погодитись із думкою, що частково це можна пояснити тим, що Підкарпатське воєводство, як і більшість польських регіонів, є прикладом регіону, де реалізація політики згуртування може розглядатися як потенційно неефективна

через неефективний інституційний контекст. Останній пов'язаний з поганою оцінкою якості управління в польських регіонах, а саме наявністю корупції, порушенням законодавства, бюрократії та слабкості демократичних і виборчих інституцій.

Загалом же, у порівнянні з попередньою перспективою фінансування (2007-2013), відбулися важливі зміни в системі управління Програми. По-перше, регіональні програми були створені в 16 регіонах NUTS 2 (воєводства) з часткою 25% у загальному обсязі бюджетних асигнувань Польщі на 2007-2013 роки. На даний час ця частка збільшилася до 40%. По-друге, якщо раніше фінансування здійснювалося до 2013 року через один фонд ERDF, то наразі – через два: ERDF та ESF. По-третє, в 2007-2013 роках Регіональна операційна програма в деяких випадках мала більше значення ніж Стратегія розвитку воєводства, оскільки бюджет ЄС перевищував бюджет Польщі. Наразі, навпаки, фінансова перспектива Регіональної операційної програми підпорядкована стратегії регіонального розвитку.

Важливою зміною стало й впровадження частин Програми за допомогою спеціальних формул у випадку функціональних територій великих міст. Відтепер особлива роль відводиться відбору регіональної політики щодо розумної політикоспеціалізації, що пов'язано з підтримкою провідних галузей економіки регіону та підприємств принаймні національного значення.

На нашу думку, зазначені зміни, а також значне збільшення фінансування Регіональної операційної програми (з 25% в період 2007-2013 рр. до 40% на рівні країни у 2014-2020 рр.) підвищують шанси на більш результативне використання коштів фінансової підтримки.

Проблемами ефективного реалізації ESIF своїх функцій є, перш за все, справедливий розподіл і ефективне використання ресурсів фондів, що на даний час є навіть важливішим ніж проблема наповнення фондів коштами. Європейська Комісія, виділяючи фінансові ресурси фондам, вимагає оцінки належного їх використання, а також його результативності. Результативність допомоги ESIF проблемним регіонам, спрямовану на стимулювання їх

економічного розвитку, потрібно розуміти і приймати в якості основного критерію оцінки програм і проектів за допомогою порівняння витрат, понесених на їх реалізацію з економічними результатами їх втілення, а також супутніми соціальними, культурними, екологічними, політичними наслідками. Саме облік комплексу неекономічних наслідків реалізації програм і проектів розвитку проблемних регіонів є важливою методичною проблемою. Крім того, оцінюючи результативність фінансової допомоги проблемним регіонам з боку ESIF, потрібно брати до уваги інші (альтернативні) способи досягнення тих же результатів, альтернативні моделі розвитку і саморозвитку країн і регіонів, аналізувати чинники негативного впливу.

На думку автора, до основних складнощів у використанні Структурних фондів ЄС належать: процедурні складнощі; дії адміністрації, наставлені насамперед на процес адміністрування, а не на реалізацію цілей підтримки проектів; місцеві умови інституційного середовища, законодавчої бази, регуляторні процедури, які можуть істотно відрізнятися в країнах ЄС (особливо в нових), що ускладнює реалізацію єдиного підходу у виборі та оцінці результатів фінансування проектів і програм розвитку; проблеми, пов'язані з вигодонабувачами результатів і розподілу цих результатів (рис.3.2).Способами вирішення зазначених вище проблем, а також зниження позначених труднощів, на думку автора, можуть бути дії, спрямовані на: концентрацію функції операційного управління програмами і проектами в рамках проектів ESIF; зміни в законодавстві та процедурах реалізації проектів; розвиток людських ресурсів, задіяних в реалізації програм і проектів, пов'язаних з отриманням і витрачанням ресурсів ESIF.

Можливості ефективного використання фінансових коштів, виділених ESIF для реалізації проектів і програм в проблемних регіонах ЄС, є функцією ряду взаємопов'язаних факторів:

- умов, на яких ці ресурси доступні;
- рівня соціально-економічного та інституційного розвитку регіонів;
- можливості ефективного отримання і використання фондів.

Мова йде не стільки про розміщення ресурсів і їх формальне «освоєння», але про таке їх використання, яке буде стимулювати розвиток проблемних регіонів ЄС, реалізовувати механізм мультиплікатора, який приведе в результаті саме до структурних змін та економічного розвитку конкретних проблемних регіонів. Для ефективного використання коштів ESIF значення має перш за все інституційна система країни і регіону-донора.

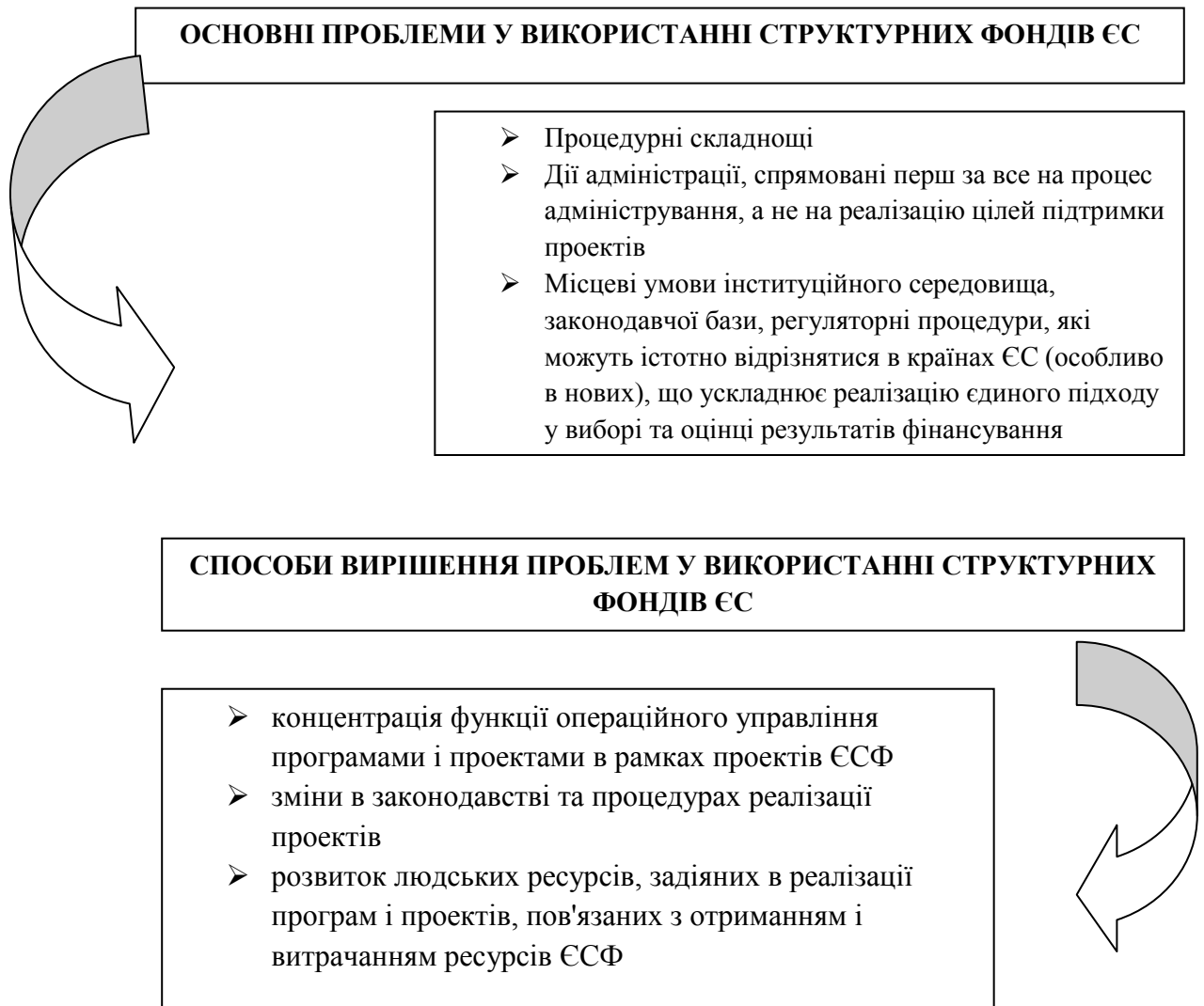

Рис. 3.2. Основні проблеми у використанні Структурних фондів ЄС і способи їх подолання

Джерело: розробка автора [149]

Використання коштів ESIF будь-яким проблемним регіоном характеризується: фінансовим потенціалом (стосовно ЄС це – здатність до співфінансування проектів); організаційним та адміністративним потенціалом

(здатність до ефективного програмування, управління, моніторингу реалізації, її контролю і оцінки); макроекономічним потенціалом (здатність до збереження економічної рівноваги). В значній мірі можливості реалізації даного потенціалу полягають у досягненні необхідного рівня:

- підготовки відповідних документів на центральному, регіональному та локальному рівні, а також їх взаємоузгодження;
- реалізації механізмів створення інвестиційних проектів, що володіють потенціалом, їх підготовки в формі, яка відповідає стандартам ЄС;
- залучення власних фінансових ресурсів в передбачених нормами ESIF обсягах;
- функціонування відповідних інституційних структур на державному, регіональному і локальному рівні, визначення їх повноважень, завдань і взаємних зв'язків;
- залучення адміністрації, а також всіх потенційних бенефіціантів цієї допомоги до процесів.

Ефективне використання ресурсів вимагає чіткого програмування, фінансування і контролю. Для проблемних регіонів характерні недоліки в кожній з цих трьох сфер. Дії, які мають на меті збільшення ефективності використання коштів ESIF повинні охоплювати всі регіони і всі рівні публічної адміністрації ЄС та бізнесу.

Загалом результати використання Структурних фондів ЄС, особливо в останні роки, дають підставу вважати, що держави-члени і проблемні регіони ЄС в цілому досить ефективно рухаються до досягнення цілей функціонування ESIF, домагаються істотного прогресу в їх досягненні. Пов'язані з діяльністю ESIF інвестиції забезпечують конкретні поліпшення в житті людей в ЄС, особливо – в його проблемних регіонах, в таких ключових областях, як економічний розвиток, зайнятість, охорона здоров'я, доступність послуг, охорона навколишнього середовища, а також надають можливість досить оперативно реагувати на виникаючі потреби, такі як криза міграції.

Хоча прогрес має велике значення для більшості держав-членів ЄС і

внутрішньої соціально-економічної політики цього утворення, як і раніше залишається ряд проблем, таких як інвестиції в ІКТ, низьковуглецеву економіку і нарощування адміністративного потенціалу, які слід вирішувати шляхом вдосконалення діяльності ESIF. Існують також проблеми організаційно-методичного характеру, що перешкоджають ефективній реалізації ESIF своїх функцій: справедливий розподіл і ефективне використання ресурсів фондів.

Таким чином, необхідні додаткові зусилля для забезпечення того, щоб проекти були якісно відібрані і ефективно реалізовані, кошти ESIF - ефективно використані. На нашу думку, важливо, щоб прискорені темпи реалізації проектів ESIF і освоєння коштів фондів супроводжувалися не менш швидким рухом в напрямку вирішення проблеми подолання диспропорцій в рівні економічного розвитку країн-членів ЄС та їх проблемних регіонів, що максимізує роль ESIF в досягненні ключових пріоритетів Євросоюзу.

Формування і розвиток спільних інституцій Європейського Союзу створює нові умови для зростання політичної, соціальної та економічної активності проблемних регіонів ЄС, дозволяючи не тільки брати активнішу участь в економічній діяльності ЄС, а й використовувати європейські механізми співфінансування проектів розвитку, Структурні фонди ЄС, можливості перерозподілу фінансових ресурсів ЄС для вирішення проблем регіонів, рівень розвитку яких нижчий від середнього по ЄС.

Водночас, видається цілком очевидним, що, згідно з принципом комплементарності, саме регіональна влада в першу чергу повинна докладати зусиль щодо ефективного використання коштів наднаціональної фінансової підтримки і забезпечення випереджаючих, порівняно з багатими регіонами, темпів економічного розвитку. Отже, спільна регіональна політика потребує суттєвого підвищення ефективності впроваджуваних заходів, передусім, з боку органів влади в регіонах. Зокрема зусилля мають бути спрямовані на інституційний контекст, пов'язаний з поганою оцінкою якості управління в польських регіонах, а саме наявністю корупції, порушенням законодавства, бюрократії та слабкості демократичних і виборчих інституцій.

Проведений аналіз засвідчує, що, хоча кошти, інвестовані зі Структурних фондів, можуть зменшити нерівності з статичної точки зору, схоже, однак, що у динамічній перспективі зближення рівнів доходу не відбувається. Деякі диспропорції, що спостерігаються на регіональному рівні, також можуть мати місце й на національному рівні. Зауважимо, однак, що цей висновок не можна повною мірою віднести до впливу власне Структурних фондів, оскільки аналіз подібних багатоаспектних економічних систем і процесів потребує застосування більш складних математичних методів і моделей з використанням відповідного програмного забезпечення.

3.2. Оцінка ролі Структурних фондів у реалізації перспектив розвитку регіонів у ЄС

Фонд згуртування – інструмент фінансування Політики згуртування, яка за своєю природою є найбільш складним уособленням солідарності країн ЄС. Фонд згуртування, призначений для сприяння комплексному територіальному розвитку в державах-членах і регіонах, рівень розвитку яких нижчий за середньоєвропейський: Болгарії, Греції, Естонії, Литві, Латвії, Мальті, Польщі, Португалії, Румунії, Словацькій Республіці, Словенії, Угорщині, Хорватії, Чеській Республіці. Це зумовлює вагу Фонду згуртування в бюджеті ЄС, різноманітність і зміст проектів, що реалізуються за фінансової підтримки даного фонду. З погляду розвитку регіонів, значущість фонду визначається тим соціальним ефектом, який Політика згуртування приносить усім громадянам об'єднаної Європи, найчастіше через місцеві та регіональні влади, які набули широких повноважень в управлінні регіональним розвитком.

У той же час, важливого внеску Політики згуртування в державні інвестиції і досягнення цілей розвитку, викладених в Стратегії ЄС 2020, може бути недостатньо, щоб забезпечити стійкий і збалансований розвиток всіх регіонів ЄС, їх економічної рівності, і вирішити проблему адаптації регіонів до

геополітичних, соціально-економічних, технологічних і екологічних змін. Тому проблему функціонування Фонду згуртування в реалізації перспектив розвитку регіонів ЄС варто аналізувати з точки зору його ролі в задоволенні чотирьох типів потреб, які вимагають реконфігурації європейської солідарності [162]:

- зовнішній і колективний захист на європейському рівні;
- пом'якшення проблем, пов'язаних з реалізацією загальноєвропейських ініціатив з нерівномірним впливом на регіональному рівні;
- соціально-економічна конвергенція на рівні повсякденного життя (субрегіональному чи місцевому);
- обізнаність про майбутні ризики з метою створення загального сприятливого для всього ЄС середовища для життя і розвитку громадян.

Виходячи з цього, є важливим оцінити роль Фонду згуртування в реалізації перспектив розвитку регіонів ЄС, з'ясувати характеристики особливостей функціонування Фонду згуртування в контексті його функції стимулювання розвитку економіки проблемних регіонів.

У зв'язку з посиленням соціальних аспектів розвитку регіонів (див. розд. 1 даної дисертації) є доречним розглянути суть регіонального розвитку ЄС саме у цьому контексті. Згідно з підходом Дюркгейма [159], одного з основоположників сучасної соціології, існують два види солідарності: (1) - солідарність, що практикується однолітками в сім'ї або племені, яку називають «органічною солідарністю»; (2) солідарність, що зв'язує дуже різноманітних членів спільноти, заснованої на відносинах взаємозалежності і взаємодоповнюваності, відома як функціональна солідарність. Другий вид солідарності не є результатом усвідомлення членами спільноти її необхідності для виживання спільноти. Це саме та солідарність, яка характеризує функціонування ЄС, що обумовлено двома головними причинами:

1) захист від випадкового ризику. Солідарність в цьому випадку сприймається як свого роду страховий поліс, тому що ніхто не може заздалегідь знати, хто з громадян піддасться небезпеці, якщо проблеми виникнуть, наприклад, в якомусь з її регіонів (приклад: біженці, тероризм, агресія з боку

країн-сусідів ЄС і т.п);

2) зацікавленість у протидії відцентровим силам. Солідарність в цьому випадку є способом угоди про взаємну відповідальність за результати діяльності ЄС. Так, сильні країни-члени ЄС вважають себе відповідальними за його слабших членів, допомагають їм, щоб не допустити розпаду спільноти або не стримувати власний прогрес. Слабші члени ЄС, приймаючи правила, а потім дотримуючись їх, виявляють бажання бути частиною спільноти. У таких випадках не дивно, що європейська солідарність має базуватися на діяльності стійких інститутів, мати чіткі правила і норми.

Історично склалося, що саме в Європі існували і реалізовувалися базові моделі загального добробуту, які передбачають використання фінансових схем забезпечення солідарності, які в ЄС об'єднані в рамках Політики згуртування. Основні проблеми комплементарності і формування фондів були вирішені шляхом створення в 1989 році трьох фондів, щоб позначити новий, єдиний, взаємодоповнюючий підхід до реалізації політики фінансування розвитку ЄС. Дані фонди були спільно названі «Структурними фондами». Були також запропоновані нові підходи до планування: операційні програми; координовані пакети з декількох цілей і проектів; ініціативи спільноти. ЄС через принцип комплементарності наголошує на необхідності участі національного, регіонального та місцевого урядів в розподілі структурних фондів, в тому числі – Фонду згуртування. ЄС готовий тільки спільно фінансувати програми, для яких національні уряди вже надають фінансування в межах 50-80% .

Реформована Політика згуртування стає ключовим інвестиційним інструментом ЄС для досягнення цілей стратегії «Європа 2020», таких, як: стимулювання економічного зростання; створення робочих місць; запобігання змінам клімату; підвищення енергетичної незалежності; скорочення бідності і соціальної ізоляції. З метою досягнення стратегічних цілей політики згуртування Фонд згуртування підтримуватиме реалізацію відповідних тактичних цілей (рис.3.3).

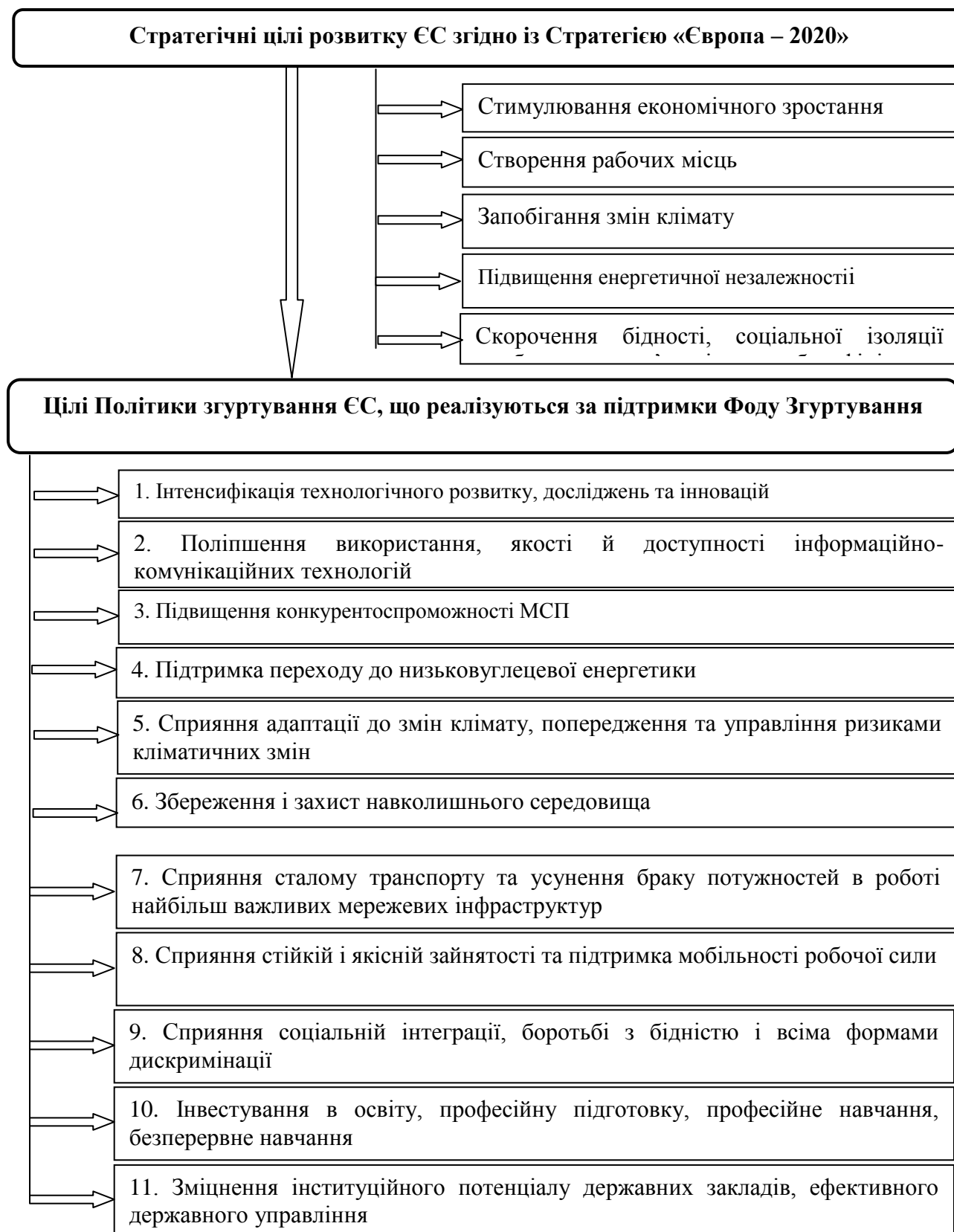

Рис. 3.3. Цілі Політики згуртування ЄС, що реалізуються за підтримки CF

Джерело: розробка автора [162]

Хоча кошти Фонду згуртування призначені для реалізації всіх 11

тематичних цілей, вони розподіляються головним чином для підтримки перших чотирьох ключових пріоритетів: інновації і дослідження, інформаційні та комунікаційні технології, малі та середні підприємства (МСП), економіка з низьким рівнем викидів вуглецю.

Фонд згуртування надає допомогу державам-членам, валовий національний дохід (ВНД) на душу населення яких становить менше 90% від середнього ВНД ЄС, в інвестуванні в мережі Транс'європейської транспортної інфраструктури (TEN-T) і охорони навколишнього середовища [160] (Додаток В). Фонд підтримує інвестиції в адаптацію до змін клімату та запобігання ризикам, а також інвестиції в сектор водопостачання та каналізації, і розвиток міського середовища, підтримує інвестиції в енергетичному секторі, за умови, що вони будуть мати позитивний вплив на навколишнє середовище. З цієї причини також будуть підтримуватися інвестиції в підвищення енергоефективності та поновлюваних джерел енергії. Доповнюючи інвестиції в Транс'європейські транспортні мережі (TEN-T), фонд згуртування буде також підтримувати інвестиції в транспортні системи з низьким вмістом вуглецю і міський транспорт.

Загальний бюджет Фонду згуртування на 2014-2020 рр. складає 75,43 млрд. євро, з них 51,4% призначені на фінансуванні проектів з розбудови мережевої інфраструктури у транспорті та енергетиці; 26,6% – на захист навколишнього середовища та ресурсосбереження; 12,9% – на розвиток низьковуглецевої економіки та 5,6 й 3,3% на адаптацію до змін клімату та запобігання ризикам; технічну допомогу, відповідно (додаток В; рис. 3.4).

Згідно з планованим бюджетом CF, найбільшими реципієнтами коштів на період 2014-2020 рр. є Польща (36,2%), Румунія (11,5%), Чеська Республіка (9,6%) та Угорщина (9,4%), на які разом припадає 66,7% всього бюджету. Планові витрати Фонду на решту країн: Словаччина – 6,6%, Греція – 5,1%, Португалія – 4,5%, Хорватія 3,9%, Болгарія – 3,6%, Литва – 3,2%, Латвія – 2,1%, Естонія – 2,1%, Словенія – 1,4%, Кіпр – 0,5% і Мальта – 0,3% (додаток В).

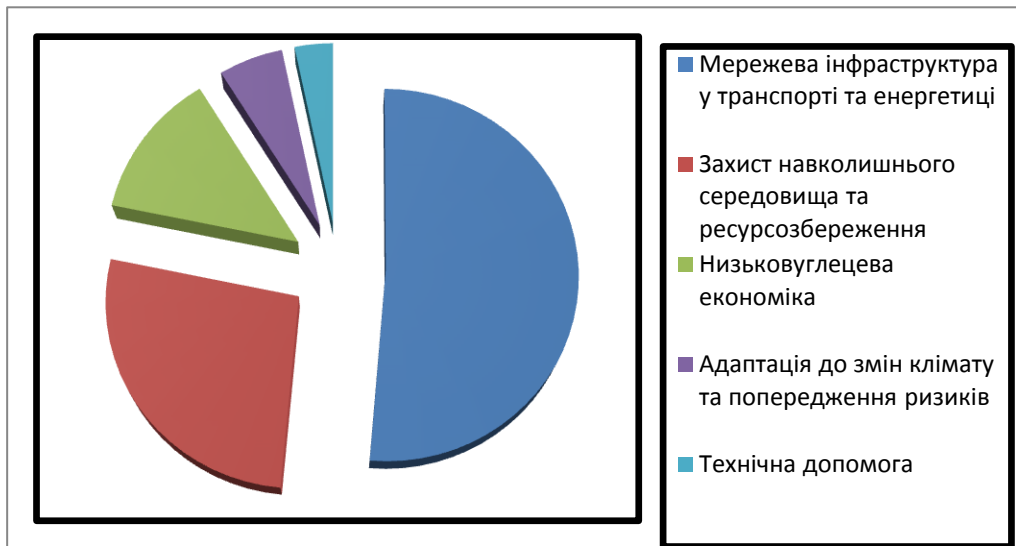

Рис.3.4. Розподіл бюджету Фонду згуртування на 2014-2020 рр. за напрямами витрат

Джерело: побудовано автором за даними Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/ [161]

Аналізуючи функціонування Фонду згуртування, необхідно звернутися до даних, що характеризують не тільки плановані витрати, а й ті суми, які були надані та, відповідно, витрачені (табл.3.4; 3.5; 3.6).

Згідно з даними ЄК, головним донором бюджету Фонду згуртування є Європейський Союз – 84% доходів, тоді як на національні уряди припадає 16%. Аналогічно, й за фінансуванням витрат за їх напрямами спостерігається подібна пропорція – частка ЄС в середньому становить 82,5%.

Реформи 2014-2020 років створили узгоджені і амбітні рамки для сприяння територіальній згуртованості за допомогою комплексного підходу. В результаті, понад 3800 міських і територіальних стратегій отримують підтримку з боку ЄС. Крім того, структурні фонди ЄС допомагають державам-членам здійснювати заходи, спрямовані на задоволення потреб конкретних територій, таких як малонаселені райони, гірські райони, острови і найвіддаленіші регіони.

Таблиця 3.4

Загальний бюджет Фонду згуртування на 2014-2020 рр.
за джерелами фінансування

№ з/п	Бюджет Фонду згуртування	Загальна сума фінансування, євро	Фінансування від ЄС, євро	Фінансування від країн-членів, євро
		<i>Разом, %%</i>	<i>Питома вага ЄС, %%</i>	<i>Питома вага країн-членів, %%</i>
1	Мережева інфраструктура у транспорті та енергетиці	38 801 730 466	32 507 477 441	6 294 253 025
			82,7	17,3
2	Захист навколишнього середовища та ресурсосбереження	20 128 645 528	17 019 238 304	3 109 407 224
			84,6	15,4
3	Низьковуглецева економіка	9 740 225 742	8 012 790 403	1 727 435 339
			82,3	17,7
4	Адаптація до змін клімату та запобігання ризикам	4 262 449 020	3 623 081 665	639 367 355
			85,0	15,0
5	Технічна допомога	2 494 168 520	2 120 020 472	374 148 048
			85,1	14,9
ВСЬОГО		75 427 219 276	63 282 608 285	12 144 610 991
		100,0	84,0	16,0

Джерело: розраховано и складено автором за даними Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/[161]

Передбачається, що в 2014-2020 роках в міських районах буде витрачено близько 115 млрд. євро з коштів Фонду згуртування на реалізацію Політики згуртування. Вперше нормативи ЄС дозволяє містам самим планувати проекти, комплексно вирішувати проблеми міст: для цього близько 15 млрд. євро були безпосередньо розподілені приблизно на 900 міських стратегій [161].

Прийнятий в 2016 році «Урбаністичний порядок денний для ЄС-24» підкреслює пріоритет «Комісії з вирішення проблем і можливостей» в європейських містах. Відповідний запуск протягом останнього 2017 року 12 проектів спільно мобілізує всіх відповідних гравців для участі в конкретних діях, в тому числі по кращому використанню Фонду згуртування в проблемних районах ЄС.

Таблиця 3.5

Динаміка виконання бюджету Фонду згуртування у 2014-2018 рр. станом на 01.06.2018 р.

Рік	2015		2016		2017		2018	
	млрд. євро	%%	млрд. євро	%%	млрд. євро	%%	млрд. євро	%%
План	75,56	100	75,56	100	75,43	100	75,43	100
Надано	4,69	6	19,63	26	48,17	64	53,96	72
Витрачено	0,57	1	4,49	6	11,40	15	14,17	19

Наведено автором за даними Європейської Комісії [Електронний ресурс].

– Режим доступу: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf> [161]

Інтегровані територіальні інвестиції (ІТІ) використовуються для реалізації близько 240 міських стратегій і 150 регіональних стратегій. Інструмент розвитку місцевої громади (CLLD) буде мобілізувати в цілому 9,1 млрд. євро з коштів Фонду згуртування на фінансування проектів. На сьогоднішній день в ЄС створено понад 3 000 регіональних груп, які відповідають за реалізацію стратегій, охоплюючи 46% сільського населення (понад 90% цільового показника) [163].

Загалом з моменту запровадження фінансові ресурси, що виділяються на Політику згуртування, неухильно зростають. З 16% у 1988 р. її частка в бюджеті співтовариства зросла до приблизно однієї третини для MFFу 2007-2013 рр., що становить близько 0,4% ВВП ЄС. Розподіляючись всім країнам-членам та регіонам по всьому ЄС, кошти на коаліцію покривають більше 3% ВВП у менш розвинутих регіонах та державах-членах, фінансуючи значну частину державних інвестицій [164].

Відповідно до положень, що регулюють впровадження трьох інструментів згуртування (ERDF, ESF та CF), Комісія здійснює оцінку ефективності та соціально-економічного впливу заходів, що охоплюють всі програми періоду 2007-2013 років з метою визначення загальних наслідків Політики згуртування на макроекономічному рівні.

Вплив фінансових трансфертів на економіку та їх взаємодія на

оцінюються за допомогою різних макроекономічних моделей, наприклад таких як HERMIN для окремих держав-членів [166]. МВФ на основі своєї багатовекторної моделі GIMF здійснив оцінку потенційного впливу витрат Політики згуртування ЄС у нових державах-членах у період 2004-2015 років. Зауважимо, що використання подібних надскладних економетричних моделей вимагає відповідного технічного й програмного забезпечення, проте варто описати їх принципові положення.

Зокрема йдеться про модель QUEST, розроблену Генеральним директором з економічних та фінансових питань Європейської комісії для оцінки впливу Політики згуртованості [169]. Модель імітує вплив політичних заходів на велику кількість економічних змінних, що мають відношення до Політики згуртування та розвитку сільських районів, таких як ВВП, зайнятість, заробітна плата, продуктивність та інвестиції з боку приватного сектора. Цей підхід дозволяє отримати й проаналізувати результати за різними сценаріями політики, а також урахувати, що економічні показники піддаються впливу широкого кола внутрішніх та зовнішніх чинників. Тому конкретний «внесок» кожного не може бути визначений шляхом простої перевірки даних національних рахунків. За допомогою моделі QUEST оцінюють сценарії в тому числі й за відсутності Політики згуртування (базовий сценарій), чим забезпечується контрфактичність перевірки. Таким чином імітуються як короткострокові, так і довгострокові наслідки політики за різних умов.

Згідно з моделлю QUEST, симуляції застосовуються щодо Європейського фонду регіонального розвитку (ERDF), Фонду згуртування (CF), Європейського соціального фонду (ESF) та Європейського сільськогосподарського фонду для розвитку сільських районів (EAFRD). Береться до уваги факт, що платежі ЄС щодо забезпечення єдності та розвитку сільської місцевості досягли майже 383 мільярдів євро протягом 2007-2013 років, з яких 76% представлені фондами згуртованості (ERDF, CF та ESF). Дані для моделювання було взято з різних джерел з певними припущеннями [169].

Джерелом даних щодо витрат ЄС на ERDF та CF (табл.3.6), пов'язаних, з

авансовими та проміжними річними платежами, слугує база даних REGIO з SFC за період, починаючи з 2007 р. по жовтень 2015 р. за умови двох коригувань. По-перше, враховуючи, що ці дані не деталізуються на рівні видів видатків (тобто пріоритетних тем) в межах країни, припускається, що розподіл коштів за видами витрат наближається до розподілу видатків у 2014 році, передбаченому Робочим пакетом 13, що містить відповідні дані за 2007-2013 рр. [169]. По-друге, під час збору даних вони були доступні за період до початку жовтня 2015 року. Отже, було зроблено припущення щодо загального рівня платежів до кінця 2015 року: він був прийнятий на рівні 2014 року для країн, які до жовтня 2015 року не досягли рівня 95% платежів у загальному обсязі визначених обсягів. Аналогічним чином, для ESF загальний обсяг витрат ЄС на період 2007-2015 рр. залежить від авансових та проміжних щорічних виплат з урахуванням припущення про поглинання, описане вище. Загальна кількість фактичних виплат та підсумкова серія оціночної абсорбції країнами представлені у табл. 3.6; у тематичному розрізі – у додатку Д.

Розподіл фонду за пріоритетними темами по країнах прийнятий, виходячи з припущення, що він наближається до останніх вирішених розмірів цих видів витрат для кожної країни. Дані про EAFRD, надані DG AGRI, відображають запити на оплату, подані до серпня 2015 року й згруповані за видами заходів в межах країни. Для фондів розвитку сільської місцевості не було прийнято жодного додаткового припущення щодо поглинання. Припущення щодо поглинання Фондів згуртування збільшує рівень виплат, особливо для Німеччини, Угорщини та Румунії. По суті, ефект від оцінки на загальний рівень виплат становить 2,5% від фактичних платежів за період з жовтня по грудень 2015 року. Розподіл загальних виплат ЄС за рахунок коштів, представлених у табл. 3.6, ілюструє різний розподіл по країнах. Частки понад 50% для ERDF та CF у загальних платежах мають місце в ЄС-12, а також у Греції, Італії та Португалії. Найвищі частки для ESF мають Бельгія та Нідерланди (36-40%). Для EAFRD найбільші частки спостерігаються для Австрії та Ірландії (79%), Люксембургу (67%) та Данії (55%).

Таблиця 3.6

Авансові та проміжні виплати ЄС за 2007-2015 рр.

Країна	Загальні платежі (всі фонди) 2007 – жовт. 2015, млн. євро	Частка в загальних платежах, %%			Розраховані платежі (всі фонди) 2007 – 2015, млн. євро
		ERDF+CF	ESF	EAFRD	
	1	2	3	4	5
Австрія	5103	0.11	0.10	0.79	5103
Бельгія	2323	0.40	0.40	0.21	2337
Болгарія	7639	0.55	0.14	0.30	7669
Республіка Кіпр	704	0.62	0.16	0.22	737
Чеська Республіка	24082	0.75	0.13	0.12	24082
Німеччина	32120	0.45	0.27	0.28	33265
Данія	1024	0.24	0.21	0.55	1048
Іспанія	3957	0.72	0.09	0.18	3957
Естонія	36026	0.63	0.16	0.21	36026
Фінляндія	3661	0.25	0.16	0.59	3671
Франція	19120	0.37	0.26	0.37	19710
Греція	21735	0.68	0.17	0.15	22529
Угорщина	23977	0.72	0.12	0.16	26590
Ірландія	3170	0.11	0.11	0.79	3185
Італія	29967	0.51	0.20	0.29	30284
Литва	8202	0.67	0.12	0.22	8202
Люксембург	142	0.17	0.16	0.67	143
Латвія	5339	0.70	0.10	0.20	5358
Мальта	755	0.79	0.12	0.10	856
Нідерланди	2060	0.36	0.36	0.29	2152
Польща	76075	0.70	0.12	0.17	76841
Португалія	24391	0.57	0.27	0.17	24400
Румунія	20094	0.52	0.11	0.37	22259
Сербія	3464	0.25	0.19	0.56	3469
Словенія	4659	0.65	0.15	0.20	4716
Словацька Республіка	10087	0.70	0.11	0.18	10284
Велика Британія	13006	0.36	0.29	0.35	13472
ВСЬОГО	382881	0.58	0.17	0.24	392345

Джерело: наведено автором за даними [169]

В цілому, виплати, здійснені до двох груп країн, приблизно однакові (51% для ЄС-15 та 49% для ЄС-12), однак характер річних виплат відрізняється. Наприклад, в перший рік, виплати від ЄС в ЄС-15 були на 82% вищими, ніж у ЄС-12, і ця тенденція триватиме до 2014 року, коли щорічні виплати від ЄС для ЄС-12 перевищують 15 країн ЄС. Однак важливість фондів для економіки на

рівні країни можна з'ясувати, аналізуючи їхню частку у ВВП країни. На рис.3.5 показана часова структура платежів ЄС до всіх фондів у відсотках від ВВП країни (зважені для двох груп країн разом із частками річних платежів у відсотках від ВВП ЄС).

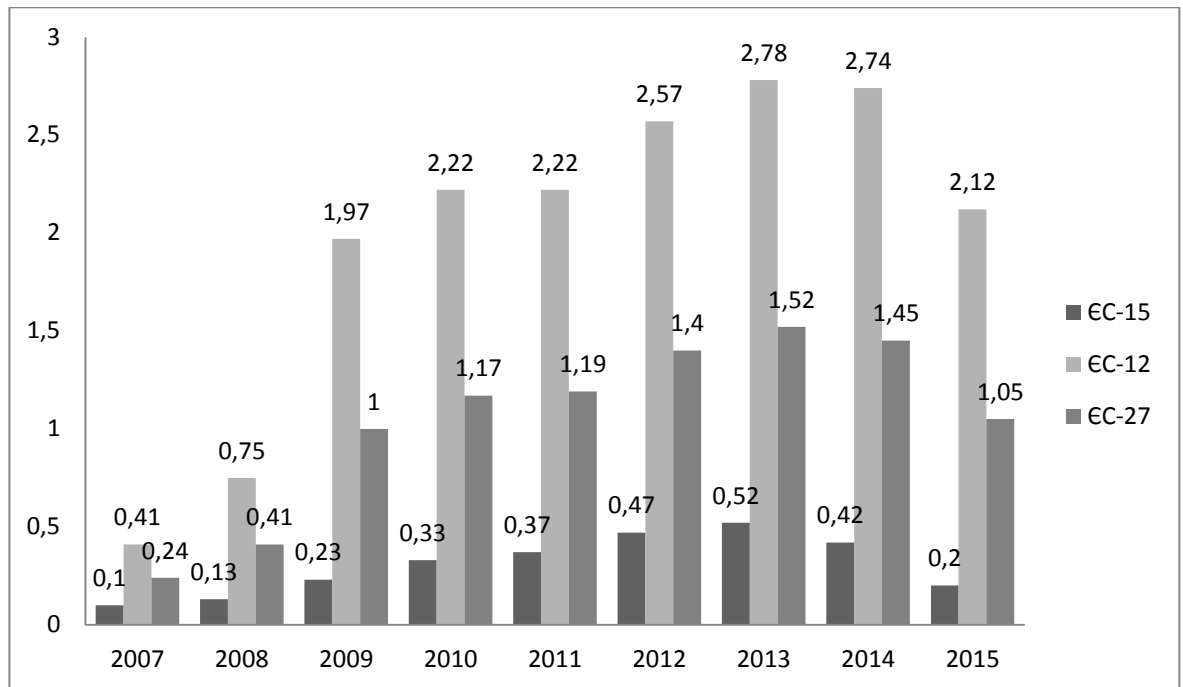

Рис.3.5. Динаміка структури внесків ЄС, всі фонди (%% ВВП)

Джерело: наведено автором за даними [163; 170]

Частка платежів ЄС у Фонд згуртування та сільськогосподарських виплат становить 0,20-0,52% від ВВП у середньому впродовж 15 років для ЄС-15, тоді як для ЄС-12 середня частка у ВВП складає 0,41-2,78%. В цілому, для ЄС-27 частка сукупних платежів ЄС до всіх фондів становить 0,08-0,49% від ВВП ЄС за період 2007-2015 років [163].

Модель QUEST III є актуальним аналітичним інструментом і використовується відповідними структурними підрозділами Європейської Комісії для аналізу основних сценаріїв фіскальної та монетарної політики, для оцінки впливу структурних реформ або для економічного прогнозування. Ця модель належить до класу сучасних поширених неокейнсіанських моделей загальної динамічної рівноваги (DGE).

Аналіз, що базується на моделі QUEST, сприяє розумінню впливу макроекономічного потенціалу Структурних та Аграрного фондів, інвестованих в економіку держав-членів у період 2007-2015 років. Головне питання, яке розглядається в дослідженні, полягає в наступному: з огляду на розмір, розподіл, сфери інвестування ЄС через держави-члени, які можливі чисті наслідки політики та якими є канали, через які ці ефекти працюють. Використання моделі передбачає імітування на рівні країн-членів ЄС-27, з широким набором економічних змінних, таких як, наприклад, ВВП, зайнятість, заробітна плата, інвестиції або продуктивність.

QUEST складається з блоків, які відображають поведінку фундаментальних економічних агентів та взаємодій. Модель повністю описує динаміку системи в рамках загальної рівноваги, коли зміни в умовах конкретного блоку передаються іншим блокам (рис.3.6). З рис. 3.6 бачимо, що модель оперує з двома типами фірм: (1) виробники проміжних і кінцевих товарів та послуг, (2) дослідники та розробники патентів.

Капітал запозичується фірмами в обмін на відсотки (або дивіденди), які є ключовими компонентами капітальних витрат. Праця найнята у домогосподарствах із заробітної плати, яка разом із рівнем зайнятості визначається на ринку праці. На продуктивність фірм також позитивно впливає державний капітал, який надається урядом через державні інвестиції. Уряд також підвищує податки, які використовуються для фінансування витрат на споживання та інвестиції.

Щодо робочої сили, то модель ураховує існування трьох типів трудових навичок (високий, середній та низький), отже домогосподарства можуть накопичувати людський капітал, брати участь в освіті. Накопичення людського капіталу з часом підвищує продуктивність праці.

Модель дозволяє також розглянути широкий спектр заходів, певна частка з яких тісно пов'язана з Політикою згуртування та розвитку сільських районів. Передбачається, що підтримка НДДКР сприятиме прийняттю інновацій шляхом зниження ціни, сплаченої за придбання нових процесів. Уряд також може

допомогти фірмам шляхом надання субсидій (моделюється як скорочення фіксованих витрат) або полегшення їх доступу до фінансування, тим самим зменшуючи вартість капіталу та стимулюючи інвестиції. Уряд відіграє також ключову роль, надаючи громадську інфраструктуру, яка сприяє нарощуванню державного капіталу, без якого фірми не можуть працювати. Нарешті, державні заходи можуть підвищити ефективність системи освіти, що, підвищуючи продуктивність праці, сприяє підвищенню конкурентоспроможності та заробітної плати.

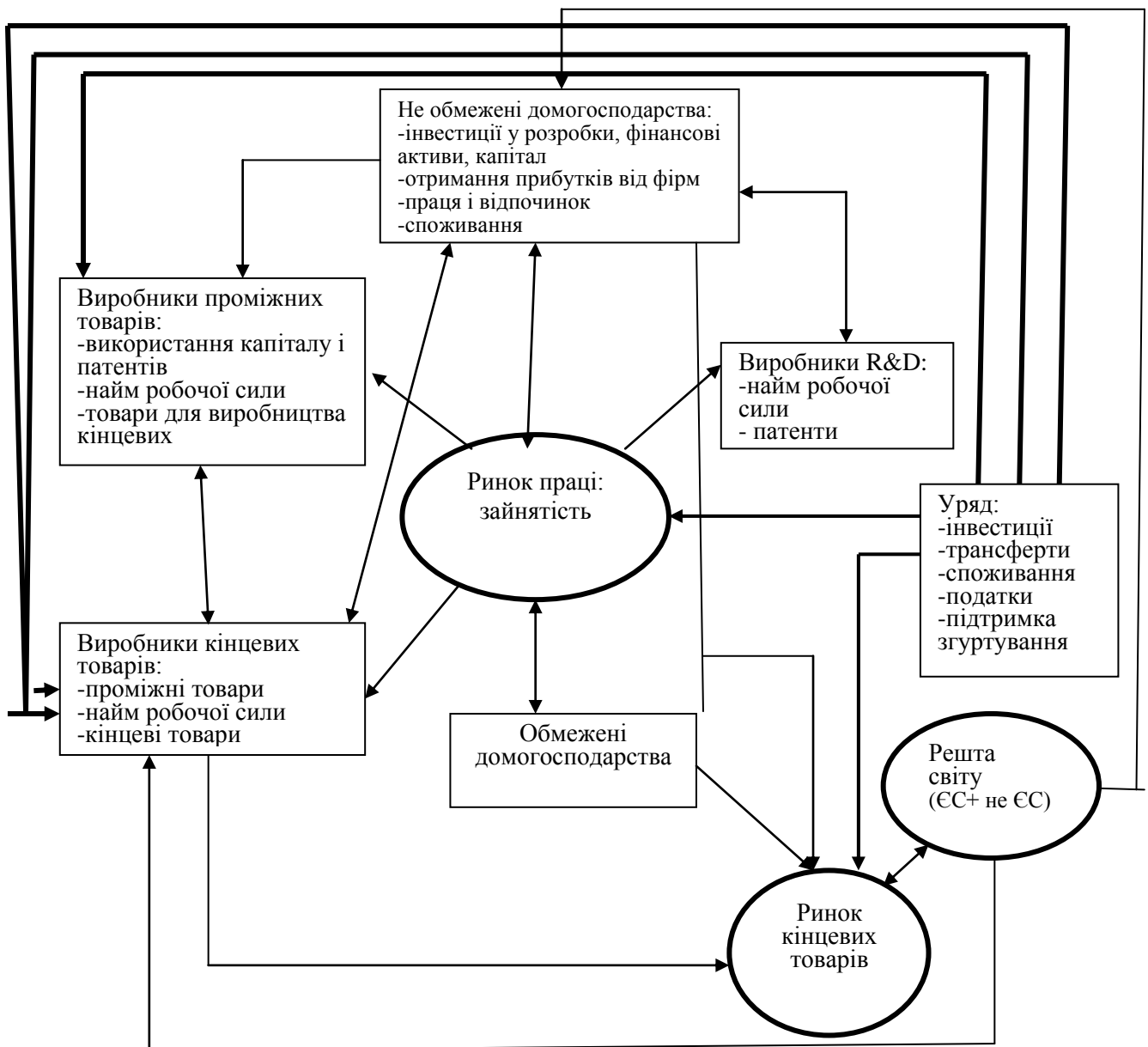

Рис.3.6. Принципова блок-схема моделі QUESTI III

Джерело: адаптовано автором за даними джерел [169; 171]

Модель охоплює всіх держав-членів та їх торговельні зв'язки між собою та з рештою світу. Окремі блоки країни пов'язані через міжнародну торгівлю. Модель також дозволяє здійснювати міжнародні дослідження та розробки з метою поглинання того факту, що технологія не є цілком доцільною, а також може поглинати інновації (наприклад, шляхом імітації). Таким чином, підтримка НДДКР в одній країні матиме позитивний вплив на рівень технологій у решті країн ЄС. У цьому відношенні модель враховує той факт, що реалізація програм у певних державах-членах впливає на інші країни через інтенсивність торгівлі та / або потоків знань. Нарешті, модель була відкалібрована на основі конкретних даних щодо економіки ЄС за 2010 р.

За допомогою моделі QUEST III аналіз проводиться шляхом імітації та порівняння двох сценаріїв. Базовий сценарій спирається на природний тренд у економіці, з виключенням будь-яких політичних втручань. Другий сценарій передбачає політичні втручання у розвиток згуртування та сільських регіонів і, порівняно з базовим сценарієм, це дозволяє аналізувати вплив політики на економіку. Так, для заданої змінної (наприклад, ВВП) різниця між значеннями, отриманими за двома сценаріями, інтерпретується як вплив, що відноситься до політики, і виражається у відсотковому відхиленні від базового параметру.

Дані про інвестиції в Політику згуртування розкриваються у 86 категоріях, що охоплюють сфери спрямування підтримки. Аналогічним чином, інвестиції з EARDF розкриваються у 46 категоріях. Однак для цілей моделювання ці інвестиції поділяються на п'ять сфер: інфраструктура, людський капітал, дослідження та розробки (R&D), допомога приватному сектору та технічна допомога та інші інвестиції. У додатку Д подається розподіл за сферами інвестування коштів, інвестованих з ESIF за період 2007-2015 рр.

Згідно з даними додатку Д, на рівні ЄС найвища частка коштів була спрямована в розвиток інфраструктури (40%), після неї за розміром – допомога приватному сектору та підтримка розвитку людського капіталу (відповідно 28% та 20%). При цьому в межах ЄС частка інфраструктури для країн ЄС-12 значно

вища, ніж в ЄС-15. Найбільші відмінності в ЄС-15 по відношенню до ЄС-12 стосуються виплат на підтримку людського капіталу та для приватного сектора, причому 15 країн ЄС розподіляють ресурси через інфраструктуру, надаючи допомогу приватному сектору та людському капіталу більш рівномірно.

Нарешті, модель також враховує той факт, що політика згуртування та розвитку сільських районів фінансується за рахунок внесків держав-членів до бюджету ЄС. У моделі, внесок кожної країни-члена є пропорційним відносно ВВП країн, і фінансується шляхом адаптації податків на додану вартість. Зростання податків негативно впливає на економічні показники, зокрема на ВВП. Цей негативний ефект частково компенсує позитивний вплив програм.

За допомогою модельних симуляцій за моделлю QUEST III було отримано такі результати.

В країнах ЄС-12 вплив фінансової підтримки на розвиток регіонів та сільської місцевості виявився значним як у середньо-, так і у довгостроковому аспекті. Наприклад, в Угорщині вплив до кінця періоду реалізації (2015 р.) становить більше 5% ВВП та трохи менше (4,6%) у 2023 році. У Польщі зростання ВВП під впливом фінансової підтримки від ESIF становило з 4,3% до 5,7% 2015 і 2023 роком. [169]

У 15 країнах ЄС вплив Політики згуртованості та політики розвитку сільських районів, хоч і більш скромний, проте з часом посилюється. Це найбільше спостерігається в країнах-членах, які є реципієнтами Фонду згуртування, зокрема, в Греції динаміка впливу – від 2,2% до 2,9% та у Португалії – від 1,8% до 2,6%. Отже, має місце певне скорочення масштабів впливу фінансової підтримки в ЄС-15 проти ЄС-12 при вимірі впливу у відносних показниках. Проте в абсолютному вираженні прибутки досить порівнянні. Так, інвестування 201 мільярда євро в Політику згуртування та розвитку сільської місцевості в ЄС-15, може спричинити отримання додаткових 135 мільярдів євро до 2015 року та загалом 548 мільярдів євро до 2023 року. Аналогічним чином для ЄС-12, інвестиції у розмірі 192 млрд. євро відповідають приросту до 173 млрд. євро до 2015 року та 536 млрд. Євро до 2023 року [169].

Така динаміка пояснюється особливостями сфери інвестування: для отримання стійких результатів необхідно більше часу, отже й повні наслідки проведених заходів можуть реалізуватися набагато пізніше від закінчення програм. Рис.3.7 ілюструє вплив фінансової підтримки на ЄС-27, ЄС-12 та ЄС-15 до 2023 року.

Зауважимо, що агреговані наслідки політики, особливо в довгостроковій перспективі, залежать не тільки від величини, а і від секторального розподілу ресурсів, інвестованих у розвиток економіки. Як показали модельні симуляції, країни, які здійснюють великі інвестиції в НДДКР та людський капітал (наприклад, Нідерланди), спостерігатимуть наслідки цього у довгостроковій перспективі, тоді як країни, що більше інвестують в інфраструктуру (наприклад, Румунія), бачитимуть користь від цього в короткі терміни.

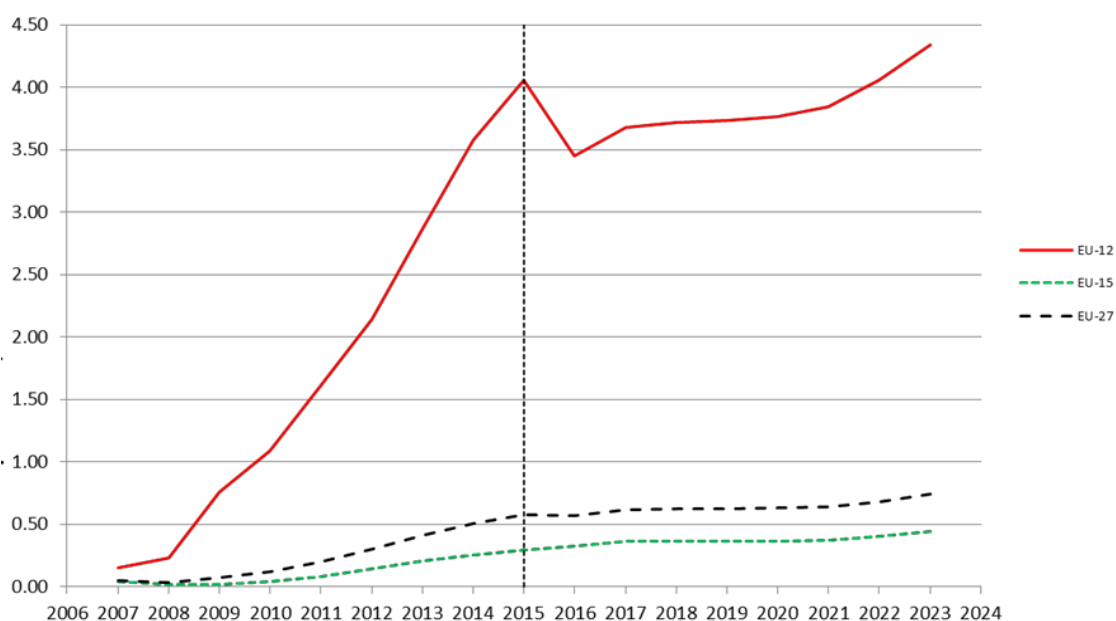

Рис. 3.7. Динаміка впливу фінансової підтримки з ресурсів ESIF на ВВП ЄС (у відсотках від ВВП)

Джерело: [169, с.16]

Ще одним з найважливіших показників результативності впливу фінансової підтримки є динаміка реальної заробітної плати та продуктивності праці. За результатами моделювання найбільші ефекти спостерігаються для країн ЄС-12 та Португалії. Проте для всіх країн вплив на реальну заробітну

плату виявляється в порівнянних рівнях між двома крайніми роками. До 2023 р. реальна заробітна плата може зрости майже на 3,2% у ЄС-12 та приблизно на 1,1% в ЄС-27.

Щодо продуктивності праці, то вплив інвестицій з ESIF на її підвищення в ЄС-12 був стало високим і досяг найвищого рівня 4,4% до 2015 року, тоді як у ЄС-15 у тому ж році – близько 0,4%. Згодом, для всіх країн чистий вплив інвестицій на загальну продуктивність поступово зменшується. Було проаналізовано також вплив інвестицій з ESIF на приватне фінансування і зроблено висновок, що до 2023 р. зростання приватних інвестицій у ЄС-12 досягне рівня в 2,3%, а збільшення в ЄС-15 складе 0,49%, що знову значною мірою пояснюється секторальним розподілом інвестицій. В ЄС-15 збільшився обсяг інвестування в сферу R&D, що має віддалені позитивні ефекти.

Таким чином, результати аналізу й оцінки впливу Структурних та інвестиційних фондів на економіку країн ЄС та їх регіонів у періоді програмування 2007-2013 років, проведеного за допомогою використання методу модельних симуляції (модель QUESTIII), в цілому показали, що здійснені заходи принесли значні прибутки і сприяли поліпшенню структури та ефективності економіки країн-членів ЄС, хоча певні сфери реалізації Політики згуртування мають власні особливості, зокрема це стосується наукових досліджень, розробок та людського капіталу, для яких більшість ефектів настає в довгостроковій перспективі.

Інвестиції від Структурних фондів істотно збільшили ВВП, зокрема в державах-членах, які є головними бенефіціарами Політики згуртування. Результати показують, що у 2015 році зростання ВВП на душу населення у країнах-членах, що вступили до Союзу після 2004 року, становило 4,1%. Найбільший вплив спостерігається у Угорщині (+ 5,3%) та Латвії (+ 5,1%), а також у Польщі (+ 4,3%). В ЄС-15 цей вплив є більш скромним, але залишається суттєвим для деяких держав-членів, таких як Греція (+ 2,2%), Португалія (+ 1,8%) та Іспанія (+ 0,7%), які отримали допомогу від Фонду згуртування [169].

В цілому сталий регіональний розвиток сприяв змінам в культурі місцевого і регіонального планування, співпраці і координації в різних секторах і на різних рівнях уряду, а також за межами адміністративних кордонів. Водночас, з огляду на те, що соціально-економічне відновлення після світової фінансово-економічної кризи 2008 року було нерівномірним, зміни в потребах держав-членів щодо розвитку також сильно розрізняються. Отже, не дивлячись на певні успіхи в реалізації Політики згуртування, потреби держав-членів ЄС не задоволені сповна, відповідно, певні цілі національних Програм згуртування залишаються в силі. До того ж, з'являються нові короткострокові і довгострокові проблеми, які спонукали країн-членів переглянути свої потреби в області розвитку і відповідні заплановані інвестиції Фонду згуртування (велика кількість біженців і мігрантів, які прибувають ЄС з 2015 року, у деяких випадках великі стихійні лиха тощо). В цьому відношенні технічне коригування бюджету ЄС має забезпечити додаткові фінансові кошти для ряду держав-членів і проблемних регіонів. Можна стверджувати, що для ефективного використання ресурсів Фонду згуртування необхідне формування сучасної і чітко функціонуючої адміністрації. Велике значення має також чинна інституційна система, відповідальна за використання ресурсів Євросоюзу.

Для ефективного функціонування Фонду згуртування ЄС важлива ефективно функціонуюча система інформаційного забезпечення процесів обґрунтування, реалізації та контролю проектів, що фінансуються за рахунок коштів фонду, система контролю і недопущення маніпуляцій в сфері отримання та використання структурних ресурсів [173].

Невід'ємним елементом регіональної політики згуртування ЄС є механізм впливу на соціально-економічний розвиток як регіонів, так і держав-членів: втручання носять регіональний характер, але стосуються всієї території ЄС. Це означає, що для досягнення соціальної і економічної згуртованості інституційні, юридичні та фінансові рамки регіональної політики тісно пов'язані з масштабами загальної економічної політики, що проводиться ЄС.

Таким чином, залучення інвестицій з Фонду згуртування з метою

реалізації регіональної Політики згуртування ЄС, обумовлюється регіональним характером інтеграційних процесів і виникненням значних диспропорцій в економічному і соціальному розвитку регіонів держав-членів ЄС. Завдання регіональної Політики згуртування полягає в тому, щоб відновити економічну і соціальну структуру в найменш розвинених регіонах країн-членів, орієнтуючись на підвищення соціально-економічної згуртованості ЄС і, таким чином, здійснити оптимізацію використання ресурсів, підвищення конкурентоспроможності та економічну модернізацію.

Пов'язані з діяльністю фонду згуртування ЄС інвестиції забезпечують конкретні дії щодо стимулювання розвитку регіонів ЄС, що мають рівень розвитку нижче середньоєвропейського в таких ключових областях, як економіка, зайнятість, охорона здоров'я, доступність послуг, охорона навколишнього середовища, а також надають можливість досить оперативно реагувати на виникаючі потреби, такі як криза міграції.

Разом з цим, досліджуючи регіональні процеси, не варто залишати поза увагою вплив глобалізації, яка поєднує процеси концентрації та деконцентрації, централізації й децентралізації. Регіони різняться між собою вже не тільки за соціально-економічними параметрами, але також за включеністю в глобальні потоки, з одного боку, і розвитком місцевої (в т. ч. національно-культурної) самобутності, з іншого боку. Внаслідок європейської (і не тільки) регіональної політики активніше розвиваються взаємозв'язки з регіональними та глобальними партнерами на субдержавному рівні, а не тільки між державами. В глобалізованих регіонах складається партнерство, співробітництво й «співуправління» між державними та приватними акторами (організаціями підприємців, спілками роботодавців, науково-дослідними установами, громадськими ініціативами, некомерційними, міжнародними організаціями і т.д.). Сучасні регіони, таким чином, базуються в своєму розвитку на спільно розроблених, комплексних програмах, які все більше набувають інтегрованої природи.

За цих умов, оцінка результативності наднаціональної фінансової

підтримки цих програм спрямована на визначення ключових складових успішного розвитку регіонів на основі багаторівневої системи розподіленого регулювання, а саме актуальність, ефективність і прогрес реалізації.

Отже, цілі оцінки можна сформулюватитаким чином: визначення ефективності цілей, завдань та заходів, що реалізуються в інтегрованому вигляді шляхом реалізації програм територіального розвитку, в тому числі міського, регіонального тощо; визначення актуальності тих чи інших інтегрованих програм розвиткуу світлі змін, спричинених впливом зовнішніх чинників;об'єктивне обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення вже розроблених інтегрованих програм територіального розвитку;підвищення достовірності розрахунку обсягу залучення цільових інвестицій.

Все це в сукупності, на думку автора, дає підстави стверджувати, що в сучасній світовій економіці та фінансах відбувається формування *нового розуміння територіальності*, без звичного поділу на «центри» й «периферію».Суть полягає у використанні так званого «глокального критерію» з метою урахування ступеня включеності регіону в глобальні фінансові потоки, з одного боку, й місцеві, з іншого. Виміром цих процесів є пропорції співучасті державних (офіційних) і приватних акторів (організацій підприємців, спілок роботодавців, науково-дослідних установ, громадських ініціатив, некомерційних, міжнародних організацій і т. д.) у сфері фінансів, тобто співфінансування з метою розробки й реалізації регіональних стратегій і програм розвитку в тісній координації із загальноєвропейськими цілями.

Найважливіші відмінності у відносинах між регіонами, глобальним ринком і державою в традиційних і глобалізованих формах територіального управління виявляються у перетворенні регіонів на самостійних учасників глобального ринку, статус яких залежить передусім від регіональних конкурентних переваг і вміння успішно їх використовувати. За цих умов держави позбавляються своєї посередницької монополії, тоді як регіони активно формують власні зв'язки з суб'єктами глобального ринку всіх рівнів.

3.3. Фінансова підтримка Європейської політики добросусідства

Європейська регіональна політика та, відповідно, фінансова підтримка, що надається згідно з її цілями й завданнями, спрямовані не тільки на розвиток регіонів країн-членів ЄС, але й на країни, які географічно, економічно, історично пов'язані з євроінтеграційним процесом та перебувають на різних його стадіях. Отже, в складі європейської регіональної політики крім внутрішнього, є також і зовнішній компонент (рис.3.8).

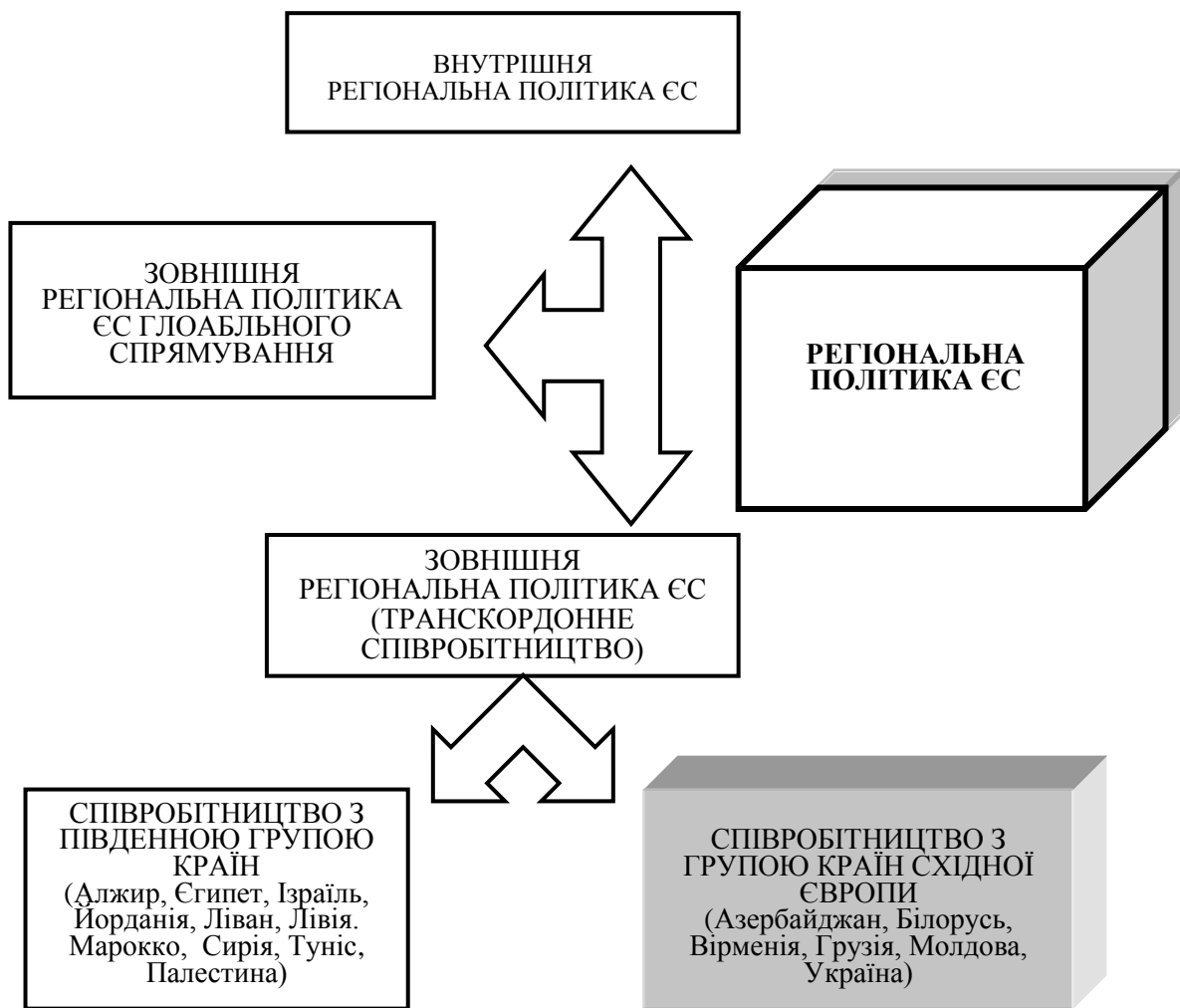

Рис.3.8. Складові регіональної політики ЄС

Джерело: розроблено автором за даними [175-177]

Зовнішня складова стосується розвитку добросусідських відносин

передусім з країнами, розташованими вздовж кордонів ЄС, а також має і глобальний контекст. Зважаючи на наявність спільних кордонів України з країнами ЄС, доречно розглянути саме прикордонне співробітництво.

Європейська політика добросусідства (*European Neighbourhood Policy, ENP*) була започаткована у 2004 році з метою сприяння стабільності, безпеці та процвітання в ЄС та країнах, найближчих до її кордонів, і була переглянута в листопаді 2015 року відповідно до Глобальної стратегії зовнішньої політики та політики безпеки Євросоюзу. Наразі ENP є ключовим елементом зовнішньої регіональної політики ЄС й охоплює 16 країн: Алжир, Армению, Азербайджан, Білорусь, Єгипет, Грузію, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Лівію, Молдову, Марокко, Сирію, Туніс, Україну, Палестину (щодо останньої, це не є визнанням її як суверенної держави). ЄС є основним донором для країн регіону Сусідства. Загальна сума, узгоджена для даного зовнішньополітичного пакета ЄС на 2014-2020 рр., складає 51,419 млн євро. Крім того, регіон Сусідства отримує допомогу через інші інструменти (рис. 3.9) [176]:

ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ENP	Інструмент підготовки до вступу в ЄС (<i>Instrument for Pre-accession Assistance, IPA</i>): 11,699 млн. євро.
	Європейський інструмент сусідства (ENI): 15,433 млн. євро.
	Інструмент співробітництва в цілях розвитку (<i>Development Cooperation Instrument, DCI</i>): 19,662 млн. євро.
	Інструмент партнерства (<i>Partnership Instrument, PI</i>): 955 млн. євро
	Інструмент підтримки миру і стабільності (<i>Instrument contributing to Stability and Peace, IfSP</i>): 2,339 млн. євро.
	Європейський інструмент з питань демократії та прав людини (<i>European Instrument for Democracy & Human Rights, EIDHR</i>): 1,333 млн. євро.

Рис.3.9. Інструменти фінансової підтримки ENP

Джерело: розроблено автором за даними [176]

У 2009 році у рамках ENP було започатковано Ініціативу Східного партнерства [175], яка охоплює шість країн: Азербайджан, Білорусь, Вірменію, Грузію, Молдову та Україну. Ініціативою передбачено масштабні заходи (додаток 3). (1) Збільшення співпраці у внутрішніх справах, що має відбуватися через щорічні ради з питань співробітництва та співробітництва, а також асоціації та комітети з питань співробітництва. Був створено Підкомітет з питань юстиції, свободи та безпеки з Грузією (2008 р.), Вірменією та Азербайджаном (2010 р.), Молдовою та Україною (2011 р.), який є форумом експертних обговорень у сфері внутрішніх справ.

(2) Багатостороннє співробітництво. На Празькому саміті ЄС у 2009 р. створено чотири тематичні платформи для Східного партнерства в рамках яких створено різні панелі. Так, три з них стосується демократії, ефективного управління та стабільності. Група з питань міграції та притулку «Східне партнерство» підтримує співпрацю шляхом створення форуму, на якому всі аспекти міграції та притулку можуть бути відкрито обговорені серед східних партнерів та між ними та ЄС. Управління Європейською комісією за підтримки Шведської міграційної ради та МОМ охоплює всі 6 країн Східного партнерства (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова та Україна) та відкрите для всіх держав-членів.

Основою роботи Групи є два засідання Групи та два експертні семінари на рік. Засідання Групи є орієнтованими на політичні дискусії, тоді як експертні семінари зосереджуються більше на практичних механізмах та їх впровадженні. Як правило, заходи Групи проводяться спільно із одним східним партнером та однією з країн-членів ЄС.

Група з питань Східного партнерства з боротьби проти корупції, створена у 2009 році, має на меті сприяти обміну інформацією та найкращими практиками щодо посилення доброчесності, запобігання та переслідування корупції. Її мета – сприяти дотриманню міжнародних стандартів; зокрема тих, які сформульовані у відповідних актах Раді Європи та конвенціях ООН, сприяння стратегічному та комплексному підходу у цій сфері, а також

забезпечення участі громадянського суспільства.

З 2013 року Робоча група з боротьби з корупцією була організована Міністерством міграції та внутрішніх справ. Обговорення охоплювали загальні антикорупційні заходи та пріоритети в країнах Східного партнерства (2013 рік), державні закупівлі (2014), критерії доброчесності державного сектору та декларації про активи (липень 2015 року) та корупція у секторі охорони здоров'я (листопад 2015 року). Обидві зустрічі в 2015 році були організовані поряд із засіданнями програми обміну досвідом Комісії з питань корупції, що дозволило провести чудові обговорення та обмін думками між представниками Східного партнерства та експертами з держав-членів.

Панель Східного партнерства щодо інтегрованого управління кордонами, створена у 2010 році та організована Євразією та ГД «Сусідства та розширення» спільно з Головним управлінням з питань міграції та внутрішніх справ, спрямована на сприяння обміну найкращими практиками в галузі ІВМ. Панель ІВМ збирається два рази на рік альтернативно в ЄС та у одному зі східних партнерів. Де це можливо, кожна зустріч панелі фокусує увагу на обмеженій кількості тем, що представляють особливий інтерес для учасників з метою покращення узгодженого управління кордонами, і поєднується з екскурсіями на прикордонні установи на місцях. Група також просуває та здійснює моніторинг впровадження заходів з розбудови потенціалу та пілотних проектів за Флагманською ініціативою ІВМ ЕР.

Флагманська ініціатива інтегрованого управління кордонами Східного партнерства була створена у 2010 році з наступними ключовими цілями: підвищити безпеку, скоротити контрабанду та торгівлю людьми та сприяти мобільності людей на кордонах, що не є членами ЄС; підвищити багатостороннє співробітництво та мережу між партнерами, країнами-кандидатами та державами-членами ЄС; сприяти виконанню контрольних показників управління кордонами двосторонніх візових діалогів між ЄС та країнами-партнерами.

(3) Мобільність, спрощення візового режиму та реадмісія.

ЄС уклав низку угод зі своїми східноєвропейськими партнерами з метою регулювання та сприяння міграції. П'ять партнерств у сфері мобільності та п'ять візового спрощення та реадмісії

В цілому всі ці заходи спрямовані на виконання таких ключових завдань Політики добросусідства [174; 175]:

1. Просування прав людини та основних свобод, верховенства закону, рівності, стійкої демократії, сумлінного управління та процвітаючого громадянського суспільства.
2. Досягнення поступової інтеграції до внутрішнього ринку ЄС та розширення співпраці, в т.ч. шляхом зближення законодавств і нормативно-правових систем, а також за допомогою інституційного будівництва та інвестицій.
3. Створення умов для ефективного управління мобільністю людей і для просування контактів між ними.
4. Заохочення розвитку, скорочення бідності, сприяння внутрішньої економічної, соціальної та територіальної згуртованості, розвиток сільських районів, боротьба зі зміною клімату і реагування в надзвичайних ситуаціях.
5. Сприяння зміцненню довіри і інші заходи, що сприяють безпеці та дозволяють запобігати і вирішувати конфлікти.
6. Активізація субрегіонального, регіонального співробітництва та співпраці в рамках регіону Сусідства в цілому, а також транскордонного співробітництва.

Цілком очевидно, що реалізація цілей і завдань Політики добросусідства вимагає мобілізації багатосторонньої донорської підтримки, фінансування від різних міжнародних фінансових установ та інвестицій приватного сектора, а також адекватної фінансової підтримки.

Управлінська діяльність місцевих і регіональних органів влади передбачає реалізацію більшості напрямів суспільної політики, забезпечення доступу населення до базових послуг, швидку й прозору реєстрацію бізнесу, надання послуг з охорони здоров'я, водопостачання, освіти і транспорту і т. п.

Ефективне вирішення сукупності цих завдань становить основу добре керованої демократичної держави [174, с.41]. Для країн Східного партнерства в ЄС впроваджено Багаторічну програму фінансового розвитку (*Multiannual Financial Framework, MFF*), реалізація якої спрямована на підтримку органів влади на місцях, посилення ефективності їх діяльності [174, с.42].

З метою поліпшення якості управління місцевих і регіональних органів влади Структурні фонди ЄС працюють за трьома напрямками:

I. Краще стратегічне планування і підвищення якості політики, що розробляється урядом;

II. Зміцнення інституційного та адміністративного потенціалу;

III. Підвищення згуртованості, розвиток партнерських відносин у процесі розробки політики.

Для реалізації цих напрямків співпраці місцевих і регіональних органів влади країн-партнерів у рамках Східного партнерства, з одного боку, та ЄС, з іншого, існують три типи програм: тематичні, двосторонні, регіональні, з яких найширшим спектром характеризуються саме програми регіонального спрямування, оскільки стосуються і тематичних напрямків, і передбачають територіальну різноманітність (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Програми співробітництва для країн Східного партнерства

Вид програми	Назва програми
Тематичні	Програма для організацій громадянського суспільства та місцевих органів влади (CSO-LA)
Двосторонні	Проекти для конкретної країни Пілотні програми регіонального розвитку (PRDPs)
Регіональні	Програма транскордонного співробітництва (CBC) Програми територіального співробітництва в рамках Європейського фонду регіонального розвитку Міські стратегії, керовані на місцевому рівні (COMUS), Угода мерів (CoM) Демонстраційні проекти сталого розвитку міст (SUDeP) Партнерства з енергоефективності та навколишнього середовища для країн Східної Європи (E5P) Програма європейського сусідства для сільського господарства і розвитку сільських районів (ENPARD)

Джерело: [174, с.42]

Дані табл.3.7 засвідчують масштабність Ініціативи Східного партнерства та її багатоаспектність. Ураховуючи це, варто зупинитись докладніше на деяких окремих програмах.

Цілі програми CSO-LA (*Civil Society Organisations and Local Authorities*):

1. Перетворення місцевих органів влади на ключових суб'єктів у таких процесах, як:

- місцевого адміністрування і створення місць громадського користування;
- надання державних послуг, включаючи соціальні;
- пропагування й забезпечення збалансованого і стійкого розвитку територій.

2. Посилення взаємозв'язки місцевих органів влади у регіональному та глобальному масштабах.

3. Розвиток ініціатив з інформаційного забезпечення населення щодо питань економічного й суспільного розвитку [174, с.42].

Бюджет для програми CSO-LA на 2014–2020 рр. встановлений на рівні 1907 млрд. євро [176]. Пріоритетні напрями розподілу цих коштів представлено в табл. 3.8. Як бачимо, беззаперечний пріоритет надано розвитку систем управління всіх рівнів.

Таблиця 3.8

Пріоритетні напрями розподілу коштів CSO-LA на 2014–2020 рр.

Пріоритети	Орієнтовні обсяги	
	%%	млрд.євро
1.Рівень окремих країн: підвищення ролі організацій громадянського суспільства і місцевих органів влади у процесах управління і розвитку	70	1335,0
2. Зміцнення регіональних і глобальних мереж організацій громадянського суспільства і місцевих органів влади	15	286,0
3. Розробка і підтримка ініціатив у галузі освіти та інформування громадськості, які підвищують поінформованість громадян і сприяють їх мобілізації заради питань розвитку	10	191,0
4.Заходи підтримки та нерозподілені резерви	5	95,0
Всього	100	1907,0

Джерело: складено автором заданими джерел [174, с.43;176]

У рамках двосторонніх інструментів особливе значення мають програми, призначені для підтримки розвитку інфраструктурних проектів, трудових

ресурсів, МСП, що відповідає цілям і завданням Стратегії «Європа 2020», а саме пілотні програми регіонального розвитку (*PilotRegional Development Programmes, PRDPs*).

Інституційний та адміністративний потенціал місцевої влади в Україні одержав фінансовий імпульс до оптимізації діяльності завдяки запуску Програми «Підтримка регіонального розвитку України» у 2013 р. Суттєва складова даної Програми віддзеркалює досвід європейських країн у цій сфері, що базується на взаємозв'язку пріоритетів стратегічного розвитку, заходів з їх реалізації та їх фінансуванні у наявних межах.

Реалізація транскордонного співробітництва охоплює всі види зовнішніх кордонів ЄС. Так, для Республіки Білорусь, Республіки Молдова і України розроблено програми по сухопутних кордонах. По морських кордонах для Грузії, України і Республіки Молдова функціонує Чорноморська програма та для Республіки Білорусь – Програма Балтійського регіону. Азербайджан, будучи морською державою, не є учасником цих програмних ініціатив.

Транскордоннеспівробітництво є доступним як для місцевих та регіональних органів влади, такі для недержавних економічних агентів за трьома широкими напрямками, які визначають його програмні стратегічні цілі (рис.3.10).

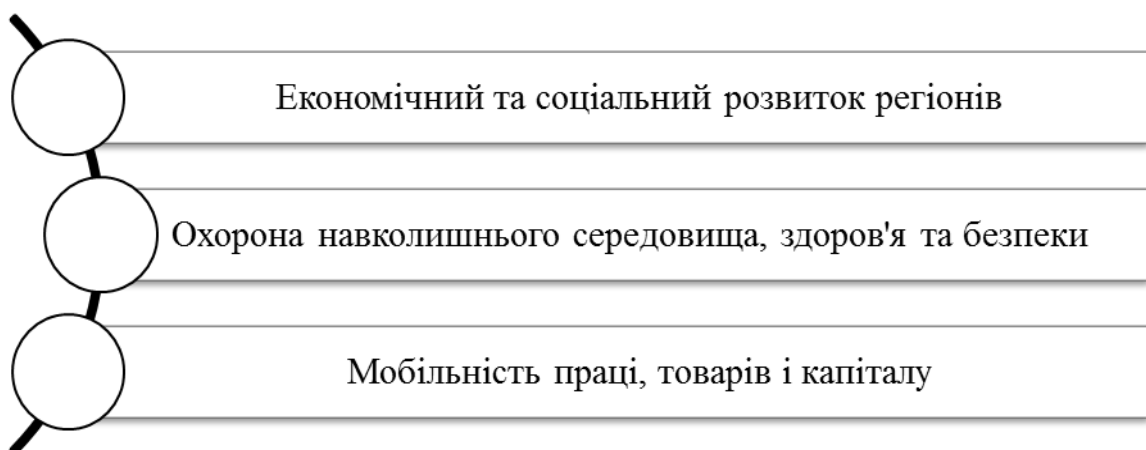

Рис.3.10. Стратегічні цілі Програми транскордонного співробітництва

Джерело: розроблено автором

На даний час Програма транскордонногоспівробітництва є складовою регламенту Європейського інструменту сусідства (*European Neighbourhood Instrument, ENI*), що замінює собою Інструмент Європейського сусідства і партнерства, відомий як ENPI (*European Neighbourhood and Partnership Instrument*), з бюджетом на 2007-2013 рр. у сумі 11,2 млрд. євро. Отже, фінансова підтримка в рамках ENI є більшою порівняно з ENPI – бюджет нового інструменту фінансування на 2014-2020 рр. спланований у сумі 15,44 млрд євро [175]. Крім того, він має забезпечувати:

- більш оперативну та гнучку фінансову підтримку внаслідок спрощення і прискорення процесу розробки програм без шкоди для актуальності допомоги;

- заохочувальні стимули тим, хто демонструє кращі результати; при цьому буде використовуватися принцип «більше за більше», що дозволяє ЄС збільшити свою підтримку тих партнерів, які дійсно реалізують спільно узгоджені цілі;

- урахування ключових політичних цілей, узгоджених з партнерами головним чином в двосторонніх планах дій в рамках ЄПС;

- більше можливостей для диференціації (виділення більшого обсягу коштів тоді, коли допомога буде найбільш ефективною);

- взаємну відповідальність, щоб при розподілі допомоги особливо враховувалися такі умови, як дотримання прав людини, забезпечення демократії і сумлінне управління. ENI також призначений для поглиблення зв'язків між ЄС і країнами-партнерами, щоб їх громадяни могли успішно брати участь у внутрішніх програмах ЄС, наприклад у програмах мобільності студентів, в молодіжних ініціативах і в проектах підтримки громадянського суспільства. Особлива увага буде приділятися взаємодії з громадянським суспільством.

Фінансова підтримка територіального розвитку країн Східної Європи, яка запланована в рамках ENI на період 2014-2020 рр. становить понад 265,47 млрд. євро. Відповідні дані з географічним розподілом програм представлені в табл.3.9.

Таблиця 3.9

Розподіл коштів у рамках програм ENI на 2014–2020 рр.

Країни та регіони Програми	2014-2017 рр.		2018-2020 рр.		2014-2020 рр.	
	ENI		ENI		ENI	
	млрд. євро	%	млрд. євро	%	млрд. євро	%
Регіон Балтійського моря	5,0	3,3	3,8	3,4	8,8	3,35
Чорне море	13,9	9,2	10,4	9,1	24,3	9,15
Латвія/Литва/Білорусь	21,1	13,9	16,0	14,0	37,1	13,95
Польща/Білорусь/Україна	50,3	33,1	37,6	33,0	87,9	33,05
Угорщина/Словаччина/ Румунія/Україна	21,1	13,9	15,8	13,9	36,9	13,9
Румунія/Молдова	23,2	15,3	17,3	15,2	40,5	15,25
Румунія/Україна	17,1	11,3	12,9	11,3	30,0	11,3
Всього	151,7	100,0	113,8	100,0	265,5	100,0

Джерело: складено автором за даними [176]

Як бачимо з даних табл.3.9, понад третина коштів ENI спрямована в період 2014-2017 рр. та виділена на період 2018-2010 рр. на підтримку програм співробітництва з Польщею, Білорусією та Україною, тобто по сухопутних кордонах. Підтримка програми по морських кордонах становить лише 12,5% від загального бюджету ENI, що вочевидь говорить про пріоритети і перспективи у цій сфері. Окремі країни, згідно з Програмою транскордонного співробітництва у рамках ENI, є реципієнтами фінансової підтримки також і від ЄФРР.

Зауважимо, що для України значення участі в ENI обґрунтовується наявністю спільних сухопутних кордонів з 7 країнами ЄС, при цьому, прикордонними є 19 з 27 адміністративно-територіальних одиниць [179; 180]. Отже, у контексті теми нашого дослідження варто зупинитися на найбільш важливих, – фінансових аспектах реалізації транскордонного співробітництва України та ЄС.

Як показав аналіз співробітництва України та ЄС за попередній період 2007-2013 рр., фінансування проектів здійснювалося спільно, при цьому частка української сторони становила не менш 10 відсотків бюджету проектів, а решта коштів надавалася як технічна допомога від ЄС. Від України у фінансуванні брали участь як місцеві органи влади, так і центральна виконавча влада,

використовуючи для цього надходження до бюджетів відповідних рівнів та/або інші, не заборонені законом джерела. Зрозуміло, що ці витрати мають бути закладені в бюджетах у відповідності до бюджетного процесу в країні на визначені роки реалізації відібраних проектів. Що ж до власне процедури відбору, то вона зазвичай регламентується безпосередньо відповідними програмами в рамках ENI. Наприклад, у періоді 2007-2013 років це були крупні проекти з розвитку інфраструктури (додаток К).

Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2011-2015 роки, кошти на реалізацію крупних проектів визначені в сумі 46852,9 тис. євро, з них фінансова участь України становить 49098, 5 тис. грн., тоді як грант складає 42165,66 тис. євро [179; 180].

В період з 2016 по 2020 роки у відповідності до прийнятої Державної програми має відбутися реалізація 25 крупних проектів [180], проте загальна сума фінансування сукупності цих проектів в тексті документу не визначена. Отже, за підрахунками автора, вартість усіх транскордонних проектів становитиме 54035 тис. євро (за курсом євро до гривні на січень 2016 року), що перевищує обсяг фінансування попереднього періоду на 15,3%. Таким чином, можна стверджувати про позитивну динаміку транскордонного співробітництва України з ЄС.

Прикладом успішного масштабного співробітництва України з ЄС у сфері розвитку регіонів є Програма «U-LeadwithEurope», призначена сприяти реформуванню регіональної політики та децентралізації державного управління шляхом підвищення його прозорості й підзвітності, надання високоякісних адміністративних послуг населенню через створення відповідних центрів (ЦНАП).

Ця чотирирічна Програма розпочалася 1 січня 2016 року з бюджетом 97 млн. євро, а її донорами виступили ЄС та країни-члени ЄС – Данія, Естонія, Німеччина, Польща, Швеція; термін закінчення Програми – 30 червня 2020 року. Згідно з даними Мінрегіону України, який є Партнером Програми з української сторони, на січень поточного 2019 року загальна кількість вже

функціонуючих ЦНАП, створених за участі як органів місцевого самоврядування, так і місцевих державних адміністрацій, становить 778 од. . Отже, завдяки фінансовій підтримці ЄС, новий підхід до надання послуг органами влади набув поширення в масштабах усієї України.

Україна, будучи географічно, економічно, історично пов'язаною з євроінтеграційним процесом, наразі має широкі можливості зміцнення потенціалу регіонів, які розпочала використовувати на засадах Політики добросусідства й Східного партнерства, а з 1 вересня 2017 року, з набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, – в якості асоційованого члена ЄС.

Загалом участь України у Східному партнерстві відкриває широкі можливості зміцнення потенціалу регіонів (додаток Н). Урядом України визначені ключові цілі стратегії за цим напрямком та шляхи її реалізації, закріплені відповідною постановою 06.08.2014 року [180]. Аналіз змісту даного документу дає змогу стверджувати, що засадничі, базові положення стратегії регіонального розвитку в Україні – це висхідна динаміка соціально-економічного і просторового розвитку регіонів як результат інтеграційної політики, спрямованої на зміцнення конкурентної позиції регіонів, поглиблення їх територіальної співпраці, ефективна участь держави в управлінні цими процесами.

Мінрегіоном України розроблено нову систему управління регіональним розвитком. Однією з основних складових нової системи є розвиток транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки на основі його планування, визначення правових рамок та фінансових інструментів співробітництва з ЄС для країн Східного партнерства у 2014-2020 рр., отримання повноваження координувати програму прикордонного співробітництва ЄС 2014-2020 (СВС), макроекономічну Стратегію ЄС для Дунайського регіону, Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля (E5p) [153; додатки Л; М].

Як показує аналіз зазначених документів, їх зміст відповідає тим трансформаціям, що сталися в системі регіонального управління ЄС. Позитивним наслідком співробітництва України з ЄС є також прозорість діяльності ДФРР, що забезпечує дані щодо ресурсів фонду, їх розподілу за секторами економіки та регіонами й територіальними одиницями, умов участі у проектах. Адекватним кроком слід визнати також створення Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), обсяг якого відповідно до Бюджетного Кодексу України (ст. 241) визначається не менше 1% обсягу доходів загального фонду держбюджету і становить: 2900, 3000, 3500 млн.грн. на 2015, 2016 та 2017 роки, відповідно, кількість проектів – 810. Кошти ДФРР між обласними та Київською міською держадміністраціями розподіляються таким чином: 80 % – відповідно до чисельності населення, яке проживає у відповідному регіоні; 20% – відповідно до показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу (для регіонів, у яких цей показник менше 75 відсотків середнього показника по Україні) [153].

Таким чином, транскордонне співробітництво дає змогу скористатися перевагами Політики згуртованості у найширшому масштабі, оскільки передбачає партнерство на всіх рівнях – від місцевого до загальнодержавного. На нашу думку, головним результатом цього стає підвищення потенціалу розвитку передусім прикордонних регіонів на основі інтегрованих макрорегіональних стратегій, скоординованих із загальноєвропейськими пріоритетами, впровадження ефективних сучасних підходів до управління цими процесами із залученням громадянського суспільства.

Така транскордонна взаємодія допомагає знаходити спільні фінансові рішення у розв'язанні поточних і стратегічних завдань тих регіонів, які є учасниками відповідних проектів і програм. Регіони мають власну специфіку структури господарського комплексу, соціального складу, культури, проте подолання екологічних проблем, скорочення безробіття, підвищення рівня життя населення, забезпечення охорони здоров'я залишаються беззаперечними пріоритетами.

Незважаючи на загальний позитивний тренд розвитку співробітництва України з ЄС, спрямованого на розвиток регіонів, варто зазначити й ті проблеми, які заважають на цьому шляху. На наш погляд, однією з них є складність виходу економічних суб'єктів на ринки ЄС, передусім, через високу вартість виходу, оскільки підготовчий етап вимагає значних витрат на маркетингові дослідження, проведення сертифікації продукції, логістику тощо. По-друге, це труднощі, спричинені неврегульованістю законодавства щодо відшкодування ПДВ, відсутність повноцінної участі держави у системі страхування експортних кредитів, нерозвиненість вітчизняного фінансового ринку. Чинником негативного впливу є набагато гірше фінансове, соціально-економічне становище прикордонних регіонів України порівняно з європейськими по той бік кордону, в першу чергу через обмежений доступ до кредитних ресурсів (наприклад, середня вартість кредитів у ЄС становить від 3 до 7%, тоді як в Україні – до 25%) тощо.

Враховуючи зазначене, можна окреслити заходи, які відповідають європейському досвіду і, на нашу думку, сприятимуть розвитку регіонів в Україні:

- запровадження специфічних інфраструктурних елементів фінансової підтримки суб'єктів економічної діяльності в прикордонних регіонах – інформаційних порталів, інвестиційних платформ та майданчиків для діалогу інвестора та виробника з акцентом на інноваційний компонент співробітництва;
- створення проектних центрів і компаній з розвитку прикордонного співробітництва;
- підтримка малих суб'єктів бізнесу у сфері інновацій.

Інструментами фінансування регіонального розвитку можуть стати також фонди, що поєднують публічно-приватне партнерство із секторальним спрямуванням витрат. Розвиток цих фондів може бути організований за кластерним типом, що набуває все більшого розвитку в ЄС, зокрема в руслі інтернаціоналізації.

Йдеться про новітню ініціативу ЄС – Європейський кластерний підхід для зростання, який базується на трьох основних напрямках: (1) нові галузі та міжрегіональне співробітництво, (2) інтернаціоналізація кластерів і (3) кластерна досконалість. Ця ініціатива реалізується за допомогою фінансових програм ЄС, головним чином COSME (та його попередника CIP) та Horizon2020 (див. додатки Б, М).

Розвиток Європейського кластерного підходу дав поштовх для розбудови Європейського стратегічного партнерства – *Going International (ESCPs-4i)*, впроваджене за рішеннями Генерального директорату з питань розвитку та Виконавчого агентства Європейської комісії для МСП Європейської Комісії в рамках програми COSME. Діяльність партнерства започаткована й реалізується з 2016 року, проте спирається на досвід 6 європейських кластерних консорціумів в якості пілотних проєктів, реалізованих, починаючи з 2012 року.

На початку 2018 року розпочалася діяльність вже другого покоління ESCP-4i – транснаціональних партнерських кластерів, які формують та реалізують спільну стратегію інтернаціоналізації МСП щодо третіх країн за межами Європи. Головна мета їх діяльності спрямована на спільні заходи та дорожню карту їх впровадження як складової довгострокової програми співробітництва. Загалом же Програма допомагає малим і середнім підприємствам покращити практику управління на основі вивчення найкращого європейського досвіду, підвищити ринкові / конкурентні переваги та потенціал ланцюжка вартості, забезпечити кращі послуги для МСП на кластерній платформі. Для першого покоління партнерства Європейська Комісія відібрала 25 проєктів, з яких 15 проєктів фінансуються спільно з конкурсом «Clusters Go International» та 10 додаткових «добровільних» проєктів, які були включені до резервного списку й прийняті до співпраці без прямого співфінансування ЄС. Основними цільовими ринками стали Бразилія, Індія, Китай, США, Японія.

З точки зору галузвого спрямування, партнерство було активним у різних галузях промисловості та міжгалузевих галузях, включаючи охорону здоров'я,

аерокосмічну галузь, мобільність і логістику, агропродовольчу, енергетичну, морську та екологічну, пакувальні матеріали, ІТ, будівництво, туризм та спорт. Зауважимо, що в цьому переліку є щонайменше одна галузь, в якій Україна не тільки може, але вже має великий потенціал для міжнародного співробітництва – це інформаційні технології, а крім того, – агропродовольство, туризм, транспорт, будівництво, спорт, у більш віддаленій перспективі – аерокосмічна галузь. На думку автора, активна участь у транснаціональних партнерських кластерах є для України завданням стратегічної ваги і значення.

Зокрема це стосується Стратегії ЄС для Дунайського регіону, розглянутої нами вище. Оскільки однією з найважливіших викликів у Дунайському регіоні є нерівномірність результатів інновацій між високорозвиненою західною частиною регіону та менш розвиненим Сходом, транснаціональні кластери мають потенціал, щоб допомогти усунути цей баланс і збільшити регіональну конкурентоспроможність. Розвиток кластерів підтримується планом дій ЄК, який окреслює низку заходів, спрямованих на сприяння розвитку кластерів у Дунайському регіоні. Це вже призвело до декількох кластерних проектів, з особливим акцентом на біо- та агропродовольчій галузях, спираючись на досвід місцевих підприємств у цій сфері. Незважаючи на прогрес, досягнутий у розвитку кластерів в Дунайському регіоні в останні роки, проблеми залишаються: труднощі фінансування, відсутність чітких макрорегіональних стратегій та зниження політичних зобов'язань тощо. Актуалізація змісту програм згуртування після 2020 року надають можливість розкрити потенціал макрорегіональних стратегій для сприяння регіональному розвитку та роль транснаціональних кластерів у цьому процесі.

Проведений стислий аналіз змісту інструментів фінансування ЄС з підтримки розвитку країн Східного партнерства показує, що вони розкривають шляхи ефективного використання ресурсів через розгортання Політики згуртованості в досягненні стратегічних цілей спільної Європи, визначених до 2020 року. Подібний підхід з боку уповноважених наднаціональних органів ЄС до фінансування регіонального розвитку, будучи спрямованим на здійснення

реформування національних економік, наближає перспективу повноцінної економічної інтеграції країн-партнерів, отже, становить основу подальшого майбутнього розширення Європейського економічного і валютного союзу. Урядом України визначені ключові цілі інтеграційної стратегії за цим напрямком та шляхи її реалізації. Україна планує взяти участь у нових рамкових програмах Євросоюзу, в тому числі програмі з досліджень та інновацій Horizon Europe, яка розпочне свою діяльність 2021 року.

Висновки до розділу 3

1. ESIF є основними інструментами досягнення скоординованих темпів інтеграції нових держав-членів Європейського Союзу. Кошти фондів є інструментом впливу на регіональну політику Європейського Союзу, підставою якого є перерозподіл фінансових ресурсів з регіонів, які краще розвинені, до територій з нижчим рівнем економічного розвитку. Підтримуючи створення робочих місць, економічне зростання країн-членів ЄС, сприяючи зміцненню Єдиного ринку ЄС, інвестиції ESIF відповідають потребам реальної економіки, при цьому допомагаючи ЄС досягти не тільки економічних, а й соціальних та своїх політичних цілей, зокрема – в проблемних регіонах Євросоюзу.

2. Результативність допомоги ESIF проблемним регіонам, спрямовану на стимулювання їх економічного розвитку, потрібно розуміти і приймати в якості основного критерію оцінки програм і проектів за допомогою порівняння витрат, понесених на їх реалізацію з економічними результатами їх втілення, а також супутніми соціальними, культурними, екологічними, політичними наслідками. Проте облік комплексу неекономічних наслідків реалізації програм і проектів розвитку проблемних регіонів є важливою методичною проблемою. Крім того, ефективність фінансової допомоги проблемним регіонам з боку ESIF значною мірою залежить від існування передумов забезпечення співфінансування проектів розвитку проблемних регіонів ЄС, для яких характерна обмеженість власної ресурсної бази розвитку, інших

(альтернативних) способів досягнення тих же результатів, альтернативних моделей розвитку і саморозвитку країн і регіонів.

Аналіз впливу Структурних фондів на регіональний розвиток у Польщі, починаючи з 2004 року (як року вступу країни до ЄС) до поточного року (початку поточного програмного періоду) включно, показав, що Польща є найбільшим бенефіціаром Політики згуртування в ЄС, оскільки на час вступу практично всі її регіони мали рівень ВВП на душу населення нижчий від 75% середнього рівня в ЄС.

2. Оцінка впливу Структурних фондів на перспективи розвитку регіонів ЄС вимагає використання складних економетричних моделей, однією з яких є QUEST III, розроблена Генеральним директором з економічних та фінансових питань Європейської комісії. За допомогою модельних симуляцій встановлено, що в цілому здійснені заходи принесли значні прибутки і сприяли поліпшенню структури та ефективності економіки країн-членів ЄС, хоча певні сфери реалізації Політики згуртування мають власні особливості, зокрема це стосується наукових досліджень, розробок та людського капіталу, для яких більшість ефектів настає в довгостроковій перспективі. Інвестиції від Структурних фондів істотно збільшили ВВП, зокрема в державах-членах, які є головними бенефіціарами Політики згуртування. Результати показують також позитивну динаміку середньодушового доходу: у 2015 році зростання ВВП на душу населення у країнах-членах, що вступили до Союзу після 2004 року, становило 4,1%. Найбільший вплив спостерігається у Угорщині (+ 5,3%) та Латвії (+ 5,1%), а також у Польщі (+ 4,3%). В ЄС-15 цей вплив є більш скромним, але залишається суттєвим для деяких держав-членів, таких як Греція (+ 2,2%), Португалія (+ 1,8%) та Іспанія (+ 0,7%), які отримали допомогу від Фонду згуртування.

3. Політика добросусідства, започаткована ЄС у 2004 р., через упровадження Східного партнерства надає змогу стабільного й безпечного розвитку 16 країнам. Головним донором виступає ЄС, надаючи фінансову підтримку через спеціальних інструменти фінансування.

Україна, будучи географічно, економічно, історично пов'язаною з євроінтеграційним процесом, має широкі можливості зміцнення потенціалу регіонів, які розпочала використовувати на засадах Політики добросусідства й Східного партнерства, а з 1 вересня 2017 року, з набуттям чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, – в якості асоційованого члена ЄС. Урядом України визначені ключові цілі стратегії за цим напрямком та шляхи її реалізації. Суттєвим позитивним наслідком співробітництва з ЄС у цій сфері є розробка українським урядом нової системи управління регіональним розвитком, яка відповідає європейським стандартам і практиці. Основним інструментом фінансування регіонального розвитку є Державний фонд регіонального розвитку.

Євроінтеграційна стратегія України сприяє доступу до ресурсів фінансової підтримки регіонального розвитку з використанням широкого кола інструментів і програм, крупних інфраструктурних проектів. Їх фінансування здійснюється за умовами співучасті з боку ЄС та України, при цьому як інвестор Україна забезпечує до десяти відсотків вартості, як реципієнт отримує до 90 відсотків від загального бюджету проекту.

Україна планує взяти участь у нових рамкових програмах Євросоюзу, в тому числі програмі з досліджень та інновацій HorizonEurope, яка розпочне свою діяльність 2021 року.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблематики використання інструментів наднаціональної фінансової підтримки розвитку регіонів в ЄС, здійснене у відповідності до поставленої мети і завдань, дає змогу зробити такі висновки.

1. Сучасною методологічною основою дослідження регіонального розвитку є теорія ендогенного зростання, основні постулати якої базуються на зменшенні залежності від зовнішніх чинників та забезпеченні більшої автономії у використанні місцевих ресурсів. Провідна тенденція розвитку теоретичних та емпіричних досліджень полягає у зміщенні акценту від економічних чинників до соціальних, знанневих, екологічних, що в сукупності демонструє перетворення регіонів на повноцінних суб'єктів конкурентної боротьби в умовах глобальної нестабільності.

2. Фінансова підтримка розвитку регіонів в ЄС базується на використанні специфічного механізму розподіленого (багаторівневого) регулювання розвитку, який передбачає спільну скоординовану діяльність органів управління загальноєвропейського, національного, регіонального, місцевого рівнів щодо розробки програм регіонального розвитку. Це дає змогу на певний період (період програмування) визначити регіональні пріоритети та обсяги наднаціональної фінансової підтримки у взаємозв'язку із загальною стратегією подолання асиметрії розвитку регіонів у Європейському Союзі. Ключовими принципами фінансування регіонального розвитку в рамках ЄС є: територіальна концентрація капіталу, фінансування цільових програм, принцип субсидіарності (співпраця з місцевими органами влади з метою забезпечення оптимального управління на територіальному рівні), а також принцип комплементарності (поєднання наднаціональних і внутрішньо-регіональних джерел фінансування). Основними інструментами фінансування реалізації регіональної політики ЄС є Європейські структурні та інвестиційні фонди.

3. На основі поглибленого аналізу еволюції інструментів фінансової підтримки в межах визначених етапів розвитку обґрунтовано інтеграційний потенціал наднаціональної фінансової підтримки. Встановлено, що інструментами наднаціональної фінансової підтримки розвитку регіонів у інтеграційному об'єднанні виступають інструменти, використання яких забезпечує інтеграційний ефект, що проявляється в додаткових для інтегрованих регіонів економічних вигодах та перевагах, досягнення яких неможливе (або менш ефективно) поза інтеграційною взаємодією.

4. Фінансова криза та подальша економічна рецесія загострили регіональні диспропорції в ЄС, призвели до уповільнення процесів конвергенції між державами-членами та регіонами. За цих умов національні та регіональні органи влади мають покладатися на ефективні стратегії виходу з кризи та максимізації вигод від економічної інтеграції. Це відкриває можливості для впровадження структурних реформ, ревізії порівняльних і конкурентних переваг, виявлення нових джерел зростання. З цих позицій, регіони є важливими суб'єктами у забезпеченні економічних змін і водночас виступають реципієнтами фінансової підтримки.

5. В посткризовому періоді здійснені кардинальні зміни в підходах до управління регіональним розвитком в ЄС: модель перерозподілу замінена моделлю довгострокового децентралізованого розвитку; відбувся перехід від розпорошення фінансів до селективних інвестицій на основі принципу стійкості; зросла роль регіональних і місцевих органів влади в розробці політики і планування інвестицій в тісній взаємодії з суспільством і групами, що представляють місцеві інтереси; посилилась децентралізація і перехід на регіональні рівні; впроваджено багаторівневий підхід державного управління, заснований на національних і автономних регіональних, місцевих органах влади. Регіональна політика визначена центральним елементом державної політики, що охоплює всі сфери громадянського суспільства, бізнесу і державних органів.

6. Управління фінансовим сектором ЄС також зазнало глибинних змін, найсуттєвіші з яких стали реакцією на фінансову кризу 2008-2009 рр. Такі новації в управлінні фінансовим сектором, як координація економічної політики (Європейський семестр), Європейський механізм стабільності, що замінив собою Європейський фонд фінансової стабільності, Єдиний механізм банківського нагляду, нова процедура щодо подолання макроекономічних дисбалансів у сукупності зумовили реформу Політики згуртування та пов'язаних з її реалізацією інструментів фінансової підтримки регіонального розвитку. Це дало змогу впровадити превентивні й коригувальні заходи (процедуру надмірного дефіциту; рекомендації конкретним країнам; впровадження умов *ex ante* щодо виділення коштів; вимоги до тематичної концентрації). Ключовими концептуальними характеристиками нової моделі фінансової підтримки розвитку регіонів у ЄС виступають: поліцентризм (утворення децентралізованих центрів фінансування); ієрархічність (посилення повноважень наднаціональних органів у сфері фінансового контролю); селективність інвестування (пріоритетність фінансування внутрішнього потенціалу регіону); інтегровані інструменти фінансової підтримки; прогностичний характер.

7. Європейські структурні та інвестиційні фонди є специфічними інструментами перерозподілу фінансових ресурсів з регіонів, які краще розвинені, до територій з нижчим рівнем економічного розвитку з метою створення робочих місць, економічного зростання країн-членів ЄС, зміцнення Єдиного ринку ЄС, вирівнювання диспропорцій регіонального розвитку. Результативність допомоги ЕСІФ проблемним регіонам є критерієм оцінки програм і проектів, що залежить від: особливостей співфінансування проектів розвитку проблемних регіонів ЄС, для яких характерна обмеженість власної ресурсної бази; гнучких способів досягнення запланованих результатів; альтернативних моделей розвитку країн і регіонів.

8. Оцінка впливу Структурних фондів на перспективи розвитку регіонів ЄС здійснюється з використанням складних економетричних моделей,

однією з яких є QUEST III, розроблена Генеральним директором з економічних та фінансових питань Європейської комісії. Результати використання даної моделі засвідчують, що в цілому здійснені заходи принесли значні прибутки і сприяли поліпшенню структури та ефективності економіки країн-членів ЄС, хоча певні сфери реалізації Політики згуртування мають власні особливості, зокрема це стосується наукових досліджень, розробок та людського капіталу, для яких більшість ефектів настає в довгостроковій перспективі. Інвестиції від Структурних фондів істотно збільшили ВВП, зокрема в державах-членах, які є головними бенефіціарами Політики згуртування. Результати показують також позитивну динаміку середньодушового доходу.

9. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС забезпечило доступ до широкого кола інструментів фінансової підтримки проектів і програм, спрямованих на стимулювання нових підходів до розвитку регіонів. Позитивним наслідком співробітництва з ЄС у цій сфері є розробка українським урядом нової системи управління регіональним розвитком згідно з європейськими стандартами і практикою. Створено основний внутрішній інструмент фінансування регіонального розвитку – Державний фонд регіонального розвитку, підвищенню результативності діяльності якої сприятимуть: запровадження специфічних інфраструктурних елементів фінансової підтримки суб'єктів економічної діяльності в прикордонних регіонах – інформаційних порталів, інвестиційних платформ та майданчиків для діалогу інвестора та виробника з акцентом на інноваційний компонент співробітництва; створення проектних центрів і компаній з розвитку прикордонного співробітництва; підтримка малих суб'єктів бізнесу у сфері інновацій. Новими для України інструментами фінансування регіонального розвитку можуть стати також фонди, організовані за кластерним типом завдяки новітній ініціативі ЄС – Європейському кластерному підходу для зростання. До пріоритетних сфер співпраці України і ЄС віднесено: інформаційні технології, агропродовольство, туризм, транспорт, будівництво.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Давимука С. А. Регіональні інноваційні екосистеми: напрями розбудови в умовах європейської інтеграції : монографія / С. А. Давимука, Л. І. Федулова; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». – Львів, 2016. – 464 с.
2. Tellier, Luc-Normand. The Weber Problem: Solution and Interpretation / L.N. Tellier // *Geographical Analysis*. – 1972. – vol. 4. – №. 3. – P. 215–233.
3. Krugman P. *Development, Geography and Economic Theory* / P. Krugman. – Cambridge: MIT Press, 1995.
4. Solow, R. A Contribution to the Theory of Economic Growth / R. Solow // *Quarterly Journal of Economics* 70. – 1956. – P. 65-94.
5. Capello, R. Regional Growth and Development Theories Revisited [Електронний ресурс] / R. Capello. – Режим доступу: <https://pdfs.semanticscholar.org/0875/db893b8fb463a979941138169554c9da2da7.pdf>
6. Howitt, P. Steady Endogenous Growth with Population and R&D Inputs Growing // *Journal of Political Economy*. – 1999. – N 107. – P. 715-30.
7. Funke, M. Threshold effects and regional economic growth--evidence from West Germany / M. Funke & A. Niebuhr // *Economic Modelling*. – 2005. – vol. 22(1). – P. 61-80.
8. Basile, R. Regional economic growth in Europe: a semiparametric spatial dependence approach / R. Basile // *Papers in Regional Science*. – 2008. – N 87. – P.527–544.
9. Basile, R. Productivity polarization across regions in Europe. The role of nonlinearities and spatial dependence. // *International Regional Science Review*. – 2009. – N 32(1). – P.92–115.
10. Romer, P. Increasing returns and long-run growth / P. Romer // *Journal of Political Economy*. – 1986. – Vol. 94(5). – P. 1002–1037.

- 11.Фукуяма Ф. Соціальний капітал [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm>
- 12.Fromhold-Eisebith, M. Innovative Milieu and Social Capital – Complementary or Redundant Concepts of Collaboration-based Regional Development? / M. Fromhold-Eisebith // European Planning Studies. – 2004. – Vol. 12. – N 6. – P. 747-765.
- 13.Westlund, H. Social capital and regional development: an introduction [Електронний ресурс] / Hans Westlund and Johan P. Larsson. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/318653779_Handbook_of_Social_Capital_and_Regional_Development
- 14.Maskell, P. Social capital, innovation and competitiveness / P. Maskell, in Baron, S., Field, J. and Schuller, T. (eds), Social Capital: Critical Perspectives, Oxford: Oxford University Press, 2000. – P. 111–23.
- 15.Woolcock, M. M. The place of social capital in understanding social and economic outcomes / M. M. Woolcock // Canadian Journal of Policy Research. – 2001. – Vol. 2(1). – P. 11–17.
- 16.Vazquez-Barquero, A. Endogenous Development Networking, innovation, institutions and cities / A. Vazquez-Barquero. – London: Routledge, 2000.
- 17.Romer, P. M.. Endogenous Technological Change / Paul M. Romer // The Journal of Political Economy. – 1990. – Vol. 98. – P. 71-102.
- 18.Stimson, R. Changing Approaches to Regional Economic Development: Focusing on Endogenous Factors [Електронний ресурс] / R. Stimson, and R. Stough. – Buenos Aires, Argentina: Regional Science Association International (RSAI) and Banco Central de la Republic Argentina б 2008. – 23 p. – Режим доступу: <http://www.bcra.gov.ar/Pdfs/BCRA/Paper%20STIMSON.pdf>
- 19.Saxenian, A. L. Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128 / AnnaLee Saxenian. – Harvard University Press, Cambridge, MA, 1994. – 240 p.

- 20.Scott, A. J. *New Industrial Spaces: Flexible Production Organization and Regional Development in North America and Western Europe* / A. J. Scott. – Pion, London, 1988.
- 21.Porter, M. E. *The Competitive Advantage of Nations* / M. Porter. – MacMillan, New York, 1990.
- 22.Krugman, P. *Geography and Trade* / P. Krugman. – Cambridge, Mass., MIT Press, 1991.
- 23.Stimson, R. *Endogenous regional development* / R. Stimson.; R. Stough; P. Nijkamp. – 2011.
- 24.Hirschman, A. O. *The Strategy of Economic Development* / A. O. Hirshman. – Yale University Press, New Haven, 1958.
- 25.Malizia, E. E. Feser, E. J. *Understanding Local Development* / E. E. Malizia, E. J. Feser // Center for Urban Policy Research. – 1999. – p. 54–181.
- 26.Isard, W. *Metody analizy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionach* / W. Izard. – PWN, Warszawa, 1965. – P. 191–202.
- 27.Grosse, T. G. *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego* / T. G. Grosse // *Studia Regionalne i Lokalne, Sekcja Polska Regional Studies Association*. – 2002. – N. 1. – P. 25–48.
- 28.Friedmann, J. *Introduction [in:] Regional development and planning* (eds. Friedmann J., Alonso W.) / J. Fridman, W. Alonso). – Cambridge: MJT Press, 1964. – P. 1–13.
- 29.Heffner, K. *Regiony peryferyjne we współczesnej gospodarce, [in:] Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej* / K. Heffner . – Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2003. – P.11-27.
- 30.Pekkarinen, S. *Building regional innovation networks: the definition of an age business core process in a regional innovation system* / S. Pekkarinen, and V. Harmaakorpi // *Regional Studies*. – 2006. – Vol. 40. - № 4. – P.401-413.
- 31.Vermeulen, B. *Innovation Networks for Regional Development: Concepts, Case Studies, and Agent-Based Models* / B. Vermeulen, and Paier, Manfred

- [Электронный ресурс]. – Режим доступа:
<https://link.springer.com/book/10.1007%2F978-3-319-43940-2>
32. Marshall, A. Principles of Economics [Электронный ресурс] – London: Macmillan & Co. 8th ed., 1920. – 627 p. – Режим доступа:
<https://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/Marshall.pdf>
33. Fukuyama, F. 1992: The End of History and Last Man / F. Fukuyama. – New York, 1992. – P. 13–29.
34. Toffler, A., Toffler, H. 1993: The War and Anti – War / A. Tofler, H. Tofler. – New York. – 1993. – P. 49–67.
35. Bell, D. The Coming of Post-Industrial Society / Bell, Daniel. – New York: Basic Books, 1999. – 507 p.
36. Huntington, S. Zderzenie cywilizacji i przekształcanie się ładu światowego / S. Huntington. – 1997. – Warszawa. – P. 33–76.
37. Fagerberg, J. Economic Growth and Convergence / J. Fagerberg, in M. Warner (ed.), International Encyclopedia of Business & Management. London: Thomson Learning. – 2001. – P. 1547-1554.
38. Howitt, P. Health, Human Capital and Economic Growth: A Schumpeterian Perspective [Электронный ресурс] / P. Howitt. – Режим доступа:
https://www.brown.edu/Departments/Economics/Faculty/Peter_Howitt/publication/PAHO.pdf
39. Vazquez – Barquero, A. Endogenous Development Networking, innovation, institutions and cities / A. Vazquez-Barquero. – London: Routledge, 2002.
40. Samjuelson, P. Ekonomija / P. Samjuelson, and V. Nordhaus. – Beograd: Mate, 2009.
41. Arrow, K. J. Alternative approaches to the theory of choice in risk-taking situations / K. J. Arrow // Econometrica. – 1951. – N 19. – P.404–437.
42. Prysiazhniuk Yuriy. Instruments of state regulation of foreign activities: anti-crisis policy of economic diplomacy / Hruschynska N., Prysiazhniuk Yu.// Problems and prospects of economics and management: scientific journal /

- Chernihiv National University of Technology. – Chernihiv: Chernihiv National University of Technology, 2017. – № 4 (12). – P. 63-69.
43. Rees, J. Technological Change and Regional Shifts in American Manufacturing / John Rees // *The Professional Geographer*. – 1979. – № 31. – P. 45-54.
44. Malecki, E. J. Technology and Regional Development: A Survey / Edward J. Malecki // *International Regional Science Review*. – 1983. – Vol. 8, № 2. – P. 89-125. Issue published: October 1, 1983
45. Henderson, J. Industrial Development in Cities / J. Vernon Henderson, A. Kuncoro, M. Turner // *NBER Working Paper*. – 1992. – № 4178. Published in *Journal of Political Economy*. – 1995. – № 103. – P. 1067-1090.
46. Henderson, J. Vernon. Measuring Economic Growth from Outer Space / Henderson, J. Vernon, Adam Storeygard, and David N. Weil // *American Economic Review*, – 2012. – № 102 (2). – P. 994-1028.
47. Hanushek, E. A. Schooling, Labor-force Quality, and the Growth of Nations. *American Economic Review* / E. A. Hanushek, and D. D. Kimko. – 2000. – № 90. – P. 1184-1208.
48. Bathelt, H. Clusters, power and place: Inequality and local growth in time-space / H. Bathelt, and M. Taylor // *Geografiska Annaler*. – 2002. – № 84(B)(2). – P. 93–109.
49. Duranton, G. Micro-Foundations of Urban Agglomeration Economies / G. Duranton and D. Puga in V. Henderson and J.-F. Thisse (eds.), *Handbook of Regional and Urban Economics*. – Amsterdam: NorthHolland, 2004. – Vol. 4. – P. 2063–2117.
50. Henderson, J. V. Marshall's Scale Economies / J. V. Henderson // *Journal of Urban Economics*. – 2003. – № 53(1). – C.1–28.
51. Bryson, J. Leadership for the Common Good: Tackling Public Problems in a Shared Power World / John M. Bryson, and Barbara C. – Crosby: Jossey-Bass, 1992. – 346 p .

52. De Santis, M. Fast Adjusting Urban Regions, Leadership and Regional Economic Development / M. De Santis, & R. Stough // *Region et Development*. – 1999. – № 10. – P. 37-56.
53. North, D. C. Institutions / Douglass C. North / *The Journal of Economic Perspectives*. – 1991. – Vol. 5. – №. 1. – P. 97-112.
54. Fukuyama, F. *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity* / Francis Fukuyama. – New York: The Free Press, 1995. – 420 p.
55. Svara, J. H. The Search for Meaning in Political-Administrative Relations in Local Government / James H. Svara // *International Journal of Public Administration*. – 2006. – Vol. 29. – №. 12. – P. 1065-1090.
56. Hanberger, A. Democratic Accountability in Decentralized Governance / A. Hanberger // *Scandinavian Political Studies*. – 2009. – vol. 32. – № 1. – P.1-22.
57. Шумпетер Й. История экономического анализа в 3 тт. / Й. Шумпетер. – СПб.: Экономическая школа, 2004.
58. Kirzner, I. Competition and Entrepreneurship [Электронный ресурс] / I. Kirzner / University of Illinois at Urbana-Champaign's Academy for Entrepreneurial Leadership // *Historical Research Reference in Entrepreneurship*. – Режим доступа: <https://ssrn.com/abstract=1496174>
59. Braunerhjelm, P. The missing link: knowledge diffusion and entrepreneurship in endogenous growth / P. Braunerhjelm, Z. Acs, D. B. Audretsch, and B. Carlsson in *Global Entrepreneurship, Institutions and Incentives* (ed. By Z. Acs). – Edward Elgar Publishing, – 2015. – P. 108-218.
60. Lukas, R. E. On the Mechanics of Economic Development / Robert E. Lukas // *Journal of Monetary Economics*. – 1988. – № 22. – P.3-42.
61. Bronzini, R. The impact of R&D subsidies on firm innovation / R. Bronzini // *Research Policy*. – 2016. – № 45. – P.442-457.
62. Perloff, H. S., et al. *Regions, Resources and Economic Growth* / H. Perloff. – University of Nebraska Press, 1960.

63. Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія / О. І. Шнирков, А. С. Філіпенко, Р. О. Заболоцька та ін.; за ред. О. І. Шниркова. К.: Київський університет, 2016. – 415 с.
64. Пашаев Т. Г. Роль региональной структуры ЕС в финансировании территориального развития / Т. Г. Пашаев // Вісник ОНУ: Економіка. – 2017. – Том 22. Вип. 5 (58). – С. 38-42.
65. Декларація щодо регіоналізму в Європі: Прийнята Асамблеєю Європейських регіонів // Управління сучасним містом. – 2001. – № 7-9. – С. 162-170.
66. Номенклатура територіальних одиниць для статистики (NUTS). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/nuts/principles-and-characteristics>
67. Кучабський О. Г. Перспективи впровадження статистичної системи NUTS в Україні в контексті адміністративно-територіальної реформи / О. Г. Кучабський. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/dutp/20062/txts/REGIONALNE%5C06kogkar.pdf>
68. Поліщук Л. С. Регіональні асиметрії в ЕС та нові інструменти політики вирівнювання / Л. С. Поліщук // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2015. – Вип. 126. Ч. II. – С. 116-124.
69. European Union GDP Per Capita [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp-per-capita>
70. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН. Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.
71. Гусейнов А. Г. Формирование региональной политики на уровне ЕС / А. Г. Гусейнов // Фундаментальные исследования. – 2014. – № 8 (ч. 1) – С. 133-140.

- 72.ЕС. Regional Policy. Regions for Economic Change [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/cooperate/regions_for_economic_change/index_en.cfm
- 73.Голиков А. П. Региональная политика и экономическое развитие: европейский контекст / А. П. Голиков, Н. А. Казакова, Ю. Г. Прав. – Х.: РИО ХНУ имени В. Н. Каразина 2009. – 270 с.
- 74.ЕС. Regional Policy. History of the policy [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/what/history/
- 75.Цыганов С. А. Политика сплочения в развитии Европейского Союза: основные этапы и результаты / С. А. Цыганов, Т. Г. Пашаев // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 13. – С.11-14.
- 76.Пашаев Т. Г. «Регион» как реципиент в контексте финансирования регионального развития в ЕС / Т. Г. Пашаев // [Модернизация економіки та фінансової економіки країни: актуальні проблеми та перспективи]: матеріали Міжнар. Наук.практ. конф.(м. Дніпро, 29-30 вересня 2017 р.). – У 2-х частинах. – Дніпро: ПДАБА, 2017. – Ч.1. – С. 26-28.
- 77.PashaevTehrungorhmaglyi. RegioninthecontextofEuropeanintegration / Tehrun Gorhmaglyi Pashaev // [Актуальні напрямки забезпечення ефективності економіки країни]: зб. мат. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 8-9 квітня 2016 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – У 2-х част. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч.1. – С. 121-122.
- 78.Організаційно-економічний механізм реалізації спільної регіональної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1151051357922/ekonomika/organizatsiyno-ekonomichniy_mehanizm_realizatsiyi_spilnoyi_regionalnoyi_politiki
- 79.Structural Funds : eligible areas and allocation of resources (decisions 2007-2013) [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу:

- http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/decisions2007-2013/
80. Structural Funds : eligible areas and allocation of resources (decisions 2014-2020) [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/decisions2014-2020/
81. Стратегія ЄС для Дунайського регіону [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: www.me.gov.ua/Documents/Download?id=f9edb66d-9b93-4720-8c07...
82. Cohesion policy 1989-93: from projects to programmes [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/videos/cohesion-policy-1989-93-from-projects-to-programmes
83. Cohesion policy 1994-99: consolidation and doubling the effort [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/videos/cohesion-policy-1994-99-consolidation-and-doubling-the-effort
84. Regional Policy. Structural Funds Regulations 1994-1999 European Commission [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/legislation/regulations/1994-1999/
85. Cohesion policy 2000-2006: making enlargement a success / ЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/videos/cohesion-policy-2000-2006-making-enlargement-a-success
86. Організаційно-економічний механізм реалізації спільної регіональної політики ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1151051357922/ekonomika/organizatsiyno-ekonomichniy_mehanizm_realizatsiyi_spilnoyi_regionalnoyi_politiki

87. Regional Policy. Priorities for 2014-2020 [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/policy/how/priorities.
88. Press releases database. Press Release details [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-92-379_en.htm
89. Expert evaluation network on the performance of Cohesion policy 2007-2013: Synthesis of National Reports 2013 – Regional Policy – European Commission [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/search/?queryText=cohesion+policy+2007-2013&query_source=REGIO&filterSource=REGIO&swlang=en&more_options_language=en&more_options_formats=&more_options_date=
90. Castells, M. The Power of Identity: The Information Age: Economy, Society, and Culture, Volume II / M. Castells – Oxford: Blackwell Publishers, 1997.
91. Castells, M. The Rise of the Network Society (Information Age Series Book 13) / M. Castells. – Wiley-Blackwell; 2 edition, 2011. – 657 p.
92. Bryson, J. M. & Crosby, B. C. Leadership for the common good: tackling public problems in a shared-power world / J. M. Bryson and B. C. Crosby. – San Francisco, Calif.: Jossey-Bass Publishers, 1992. – 436 p.
93. Eurada [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.eurada.org/index.php/cohesion-policy/>
94. Verhelst, S. The reform of European Economic Governance: towards a sustainable monetary union? / S. Verhelst // Egmont Paper. – 2011. – N 47, June.
95. Lisbon Strategy Evaluation Document / EC // EC Staff Working Document, SEC. – 2010.114, final.
96. Stability and Growth Pact [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact_en

97. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС в системе финансирования развития регионов / Т. Г. Пашаев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – № 15. – С.71-75.
98. Annual Growth Survey: advancing the EU's comprehensive response to the crisis / ЕС. – COM(2010)11.
99. Pisani-Ferry, J. The Euro Crisis and Its Aftermath / J. Pisani-Ferry. – Oxford University Press, 2014. – 224 p.
100. ЕС. European Semester [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/europe-2020-in-a-nutshell/targets/index_en.htm
101. Main Elements of the Fiscal Compact [Електронний ресурс] // ECB Monthly Bulletin. – 2012. – March. – С.101-102.
102. «Two-Pack» enters into force, completing budgetary surveillance cycle and further improving economic governance for the euro area [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-457_en.htm
103. European Stability Mechanism [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.esm.europa.eu/about-us/history#context>
104. ECB. Banking Supervision [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.en.html>
105. Чужиков В. И. Асимметрии экономического развития пограничных регионов Украины и ЕС в условиях формирования экономики знаний / В. И. Чужиков, А. А. Федирко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету – 2016. – №7. – С.147-160.
106. EU Economic governance: monitoring, prevention, correction. Excessive Imbalance Procedure [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention->

- [correction/macroeconomic-imbalance-procedure/excessive-imbalance-procedure_en](#)
107. EU Common Provisions Regulation No 1303/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017PC0826>
108. Чала В. С. Вплив глобальної економіки на розвиток країн ЄС / В. С. Чала, Ю. В. Орловська, М. С. Вовк // Економічний простір. – 2016. – № 114. – С.33-44.
109. TheSMEInitiative [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eif.org/what_we_do/guarantees/sme_initiative/index.htm
110. Stability and Convergence Programmes [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/stability-and-growth-pact/preventive-arm/stability-and-convergence-programmes_en
111. Пашаев Т. Г. Антикризисная адаптация финансовой поддержки политики сплочения Европейского Союза / Т. Г. Пашаев // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 9/2. – С. 35-38.
112. European Commission. Economic crisis in Europe [Електроннийресурс] / ЕС. – Режимдоступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication15887_en.pdf
113. European Economic Recovery Plan [Електроннийресурс] / ЕС. – Режимдоступу: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication13504_en.pdf
114. FOURTH REPORT on Economic and Social Cohesion [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу:http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion4/pdf/com_en.pdf
115. FIFTH REPORT on Economic, Social and Territorial Cohesion [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_en.pdf

116. OECD. Promoting growth in all types of OECD regions / OECD. – 2012. – 280 pages. ISBN: 9789264174634 (PDF).
117. OECD. Investing for Growth: Building innovative regions [Электронный ресурс] / OECD. – Режим доступа: <http://www.oecd.org/regional/ministerial/42531915.pdf>
118. Barca, F. An agenda for a reformed cohesion policy European. A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations [Электронный ресурс] / F. Barca. – Режим доступа: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_a_report /barca_report_en.pdf
119. Reflection paper on future Cohesion Policy [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/regional_policy/archive/policy/future/pdf/reflection_paper_future.pdf
120. JEREMIE implementation in the EU Member States State of play [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/evaluations/2011/jeremie-implementation-in-the-eu-member-states-state-of-play
121. Supporting urban development (JESSICA) [Электронный ресурс] / EIB. – Режим доступа: <http://www.eib.org/en/products/blending/jessica/index.htm>
122. Reflection paper on the future of EU finances [Электронный ресурс] / European Commission. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/commission/publications/reflection-paper-future-eu-finances_en
123. Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/pages/publication15887_en.pdf
124. The EU Budget Review [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-10-503_en.htm

125. MultiannualFinancialFramework 2014-2020 / ЕС. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/budget/mff/index2014-2020_en.cfm
126. Investing in the future: a new Multiannual Financial Framework (MFF) for a competitive, sustainable and inclusive Europe[Электронный ресурс] / European Parliament // European Parliament resolution of 8 June 2011. – Режимдоступу: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0266+0+DOC+XML+V0//EN>
127. European Council Conclusions on the Multiannual Financial Framework 2014-2020 and the CAP [Электронный ресурс] / European Parliament. – Режим доступа: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495846/IPOL-AGRI_NT\(2013\)495846_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495846/IPOL-AGRI_NT(2013)495846_EN.pdf)
128. Regulation of the European Parliament and of the Council [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0496/COM_COM\(2012\)0496_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/docs_autres_institutions/commission_europeenne/com/2012/0496/COM_COM(2012)0496_EN.pdf)
129. The Economic Adjustment Programme for Cyprus [Электронный ресурс] / ЕС // Occasional Papers. – 2013. – N 149. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2013/op149_en.htm
130. Two-Pack enters into force, completing budgetary surveillance cycle and further improving economic governance for the euro area [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-457_en.htm
131. The impact of the economic and financial crisis on the reform of Cohesion Policy 2008-2013 [Электронный ресурс] / ЕС // Regional Working Paper. – 2015. – №3(March). – Режим доступа: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-457_en.htm

132. Investment for jobs and growth. 6th Report on economic, social and territorial cohesion [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion6/6cr_en.pdf
133. Hungary: EUR 495.2 million in cohesion fund commitmentssuspended [Электронный ресурс] / Council of the European Union. – Режим доступа: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/128917.pdf
134. Country Specific Recommendations [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/european-semester/european-semester-timeline/eu-country-specific-recommendations_en
135. Joint letter from Nicolas Sarkozy, President of the Republic, and Angela Merkel, Chancellor of Germany, to Herman Van Rompuy, President of the European Council [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://uk.ambafrance.org/French-and-German-leaders-defend>
136. Friendly Fire during the Negotiations on the EU 2014-2020 Budget [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.euinside.eu/en/analyses/friendly-fire-in-the-negotiations-on-the-eu-2014-2020-budget>
137. Conclusions (Multiannual Financial Framework) [Электронный ресурс] / European Council // EUCO 37/13. – Brussels, 2013. – 8 February. – Режим доступа: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/135344.pdf
138. European Council // EUCO 169/13. – Brussels, 2013. – 25 October. – Режим доступа: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/139197.pdf

139. OECD. Investing for Growth: Building innovative regions [Електронний ресурс] / OECD. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/TDPC%202009%20Ministerial%20Conclusions.pdf>
140. The building blocks of a territorial approach to local development (TALD) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://europa.eu/capacity4dev/public-public-sector-reform-decentralisation/wiki/34-building-blocks-territorial-approach-local-development-tald>
141. European Network for rural Development. LEADER Local Development Strategies (LDS). Guidance on design and implementation [Електронний ресурс] / ENRD. – Режим доступу: https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd-guidance_lds.pdf
142. Strategic report 2017 on the implementation of the European Structural and Investment Funds. – 2017. – Brussels, – 18p.
143. The European Union explained: Regional policy. – Luxembourg: European Commission, 2014.
144. Becker S. O. Going NUTS: The effect of EU Structural Funds on regional performance / Sascha O. Becker, Peter H. Egger, Maximilian von Ehrlich // Journal of Public Economics. – 2010. - № 94. – P. 578–590.
145. Никитюк Т. Л. Структурні фонди Євросоюзу: механізм фінансування регіонального розвитку/ [Електронний ресурс] / Т. Л. Никитюк. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_2/zbirnik_O_FN_5_%D0%A7_2_56.pdfm
146. Regional Development Studies. The Impact of Structural Policies on Economic and Social Cohesion in the Union 1989–99 / EC. Office for Official Publications of the European Commission: Luxembourg, 1997.
147. Annex to the 18th Annual Report on Implementation of the Structural Funds (2006). / EC. Commission of the European Communities, Brussels. – 2007.

148. Angrist, J. D. Mostly Harmless Econometric. An Empiricist's Companion / J. D. Angrist & Jörn-Steffen Pischke. – Princeton University Press, 2009. – 392 p.
149. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС как катализатор экономического развития регионов / Т. Г. Пашаев // Международный научный журнал «Интернаука». – 2018. – №9. – С.56-64.
150. Eurostat [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ec.europa.eu/eurostat/
151. Чала В. С. Порівняльний аналіз ринкових реформ Польщі та України на шляху до ЄС [Електронний ресурс] / В. С. Чала, Я. А. Луцік, Д. О. Гаврись // Економічний простір. – 2016. – № 108. – С. 61-69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_108_8
152. Lee, D. S Regression Discontinuity Designs in Economics / David S. Lee, Thomas Lemieux // NBER Working Paper. – 2009. – No. 14723.
153. Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Державна регіональна політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/derzhavna-rehional-na-polityka>
154. Cohesion policy implementation, performance and communication – Podkarpackie Voivodship (Poland) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cohesify.eu/wp-content/uploads/2018/06/PL_Podkarpackie.pdf
155. Економічна асоціація України з Європейським Союзом: монографія / О. І. Шнирков, В. І. Муравйов, Р. О. Заблоцька та ін; за ред. О. І. Шниркова, В. І. Муравйова. – К: ВПЦ «Київський університет», 2015. – 415 с.
156. Barro, R. J. Economic Growth and Convergence across the United States/R. J. Barro, and X. Salai-Martin//Working paper 3419. – Cambridge; Mass.: NBER, 1990. – 69 p.
157. Czudec A. Reducing the development between regions in Poland with

- the use of European Funds / A. Czudec, R. Kata, M. Wosiek. – Technological and Economic Development of Economy, 2019. – 25 p.
158. Misiąg, J., Misiąg, W., & Tomalak, M. (2013). Ocena efektywności wykorzystania pomocy finansowej Europejskiej jako instrumentu polityki spójności społeczno-gospodarczej oraz poprawy warunków życia. Rzeszów: Wydawnictwo WSiZ.
159. Durkheim É. The Division of Labour in Society / É. Durkheim. – Basingstoke, Palgrave Macmillan, 1984 (orig. ed. 1893).
160. Vandebroucke, F. Social inequalities in Europe: the challenge of convergence and cohesion / F. Vandebroucke and D. Rinaldi // Policy Paper, Jacques Delors Institute – 2015. – No. 147.
161. Regional policy. Funding [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/
162. Пашаев Т. Г. Роль фонда сплочения в реализации перспектив развития регионов ЕС [Електронний ресурс] / Т. Г. Пашаев // International Science Journal «Internauka.» Series: «Economic Sciences». – 2018. – № 5. – Режим доступу: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-5-3846>
163. European Structural & Investment Funds. Data [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf>
164. Циганов С. А. Финансовая поддержка малых и средних предприятий в рамках пилотных программ регионального развития ЕС / С. А. Циганов, Т. Г. Пашаев, // [Фінансове забезпечення інноваційних проєктів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії]: зб. матеріалів I міжнародної інтернет-конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К.: КНЕУ, 2016. – С. 7-10. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20784>
165. FIFTH REPORT on Economic, Social and Territorial Cohesion [Електронний ресурс] / ЕС. – Режим доступу:

- http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/reports/cohesion5/pdf/5cr_en.pdf
166. Bradley J. Macro-regional evaluation of the structural funds using the HERMIN modelling framework / J. Bradley, G. Untiedt G., and E. Morgenroth // Scienze Regionali. – 2003. – vol. 3.
167. Bayar, A. Simulation of R&D Investment Scenarios and Calibration of the Impact on a Set of Multi-Country Models / A. Bayar // European Commission DG JRC Institute for Prospective Technological Studies, 2007.
168. Prysiazhniuk Yuriy. The Impact of Investment in Transport Infrastructure on Economic Growth of Member of the European Union / Prysiazhniuk Yuriy, Shyba Oksana // Ekonomisti. International Scientific-Analytical Journal Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Paata Gugushvili Institute of Economics. – 2017 – №1. – P. 95-103.
169. Monfort, Ph. at al. The Impact of Cohesion and Rural Development Policies 2007-2013: Model Simulations with QUEST III / Ph. Monfort, V. Piculescu, A. Rillaers, K. Stryczynski, J. Varga // EC Working Papers. – 2017. – № 5. – 37 p.
170. Geography of Expenditure. Final Report. Work package 13 [Электронный ресурс] / ЕС. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/evaluation/pdf/expost2013/wp13_final_report_en.pdf
171. Roeger W. Structural reforms in the EU: a simulation based analysis using the QUEST model with endogenous growth / W. Roeger, J. Varga, European Economy Economic Paper. – 2008. – №351.
172. Varga, J. A model-based analysis of the impact of Cohesion Policy expenditure 2000-06: Simulations with the Quest III endogenous R&D model / J. Varga // Economic Modelling. – 2011. – № 28. – P. 647-663.
173. Пашаев Т. Г. Механизм гражданского контроля для обеспечения сохранности фондов ЕС / Т. Г. Пашаев, // International Scientific Conference Innovative Economy: Process, Strategies,

- Technologies: Conference Proceedings (Kielce, Poland, January 27, 2017). – Baltija Publishing. – P. 44-46.
174. Циганов С.А. Фінансова підтримка ЄС для країн Східного партнерства [Електронний ресурс] / С. А. Циганов, Т. Г. Пашаєв // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – № 3. – С.41-44.
175. The European Neighbourhood Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/european-neighbourhood-policy-enp_en
176. Eastern Partnership [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/eastern-partnership_en
177. EU Committee of the Regions. Финансовая помощь ЕС для местных и региональных органов власти в странах Восточного партнерства / EU Committee of the Regions; CORLEAP. – Brussel, 2015. – 40 с.
178. Chala V. Towards the morphology of creative business-model in Ukraine / V. Chala, A. Klimchuk // URINT proceeding: The Eastern Partnership under strain - Time for a rethink? –Vol.3. – 2016.– P.235-252.
179. Уряд схвалив підписання угоди між Україною та ЄС про виділення 97 млн. євро на підтримку децентралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/2164>.
180. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011—2015 роки / Постанова КМУ 01.12.10 №1088 із змінами і доповненнями (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 822 від 03.08.2011, № 586 від 14.08.2013; № 359 від 20.08.2014).
181. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року / Постанова КМУ від 6 серпня 2014 р. № 385 (ред. від 12.01.2018)

182. Присяжнюк Ю. І. Удосконалення методології фінансового забезпечення регіональної політики країн ЄС і України в контексті євроінтеграції / Ю. І. Присяжнюк // Вісник Львівського інституту економіки і туризму: зб. наук. ст. – 2018 – № 13 – С. 132-141.
183. Пашаев Т. Г. Регіональні пріоритети і джерела фінансування проектів у рамках європейської політики добросусідства / Т. Пашаев // [Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 вересня 2016 р.). – Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2016. – С. 39-40.
184. Пашаев Т. Г. Фінансові інструменти ЄС з підтримки місцевих і регіональних органів влади країн Східного партнерства / Т. Г. Пашаев // [Актуальні напрямки забезпечення ефективності економіки країни]: матеріали доповідей Міжнар. наук.-практ. конф.(м. Запоріжжя, 26 серпня 2016 р.). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – С. 21-24.
185. Пашаев Т. Г. Оценка и координация программ финансирования в рамках европейской региональной политики / Т. Г. Пашаев // [Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16 вересня 2017 року, м. Ужгород) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кругнські. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 27-28.
186. Про Східне партнерство [Електронний ресурс] // Національна платформа громадянського суспільства. – Режим доступу: <http://eap-csf.org.ua/eastern-partnership/pro-shidne-partnerstvo/>

ДОДАТКИ

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, в тому числі включених до міжнародних наукометричних баз:

1. Пашаев Т. Г. Фінансова підтримка ЄС для країн Східного партнерства [Електронний ресурс] / Т. Г. Пашаев, С. А. Циганов // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – №3. – С.41-44. – Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/3_2016/09.pdf (0,39 д.а., в тому числі особистий внесок автора 0,1 д.а. Зроблено огляд інструментів фінансової підтримки).

2. Пашаев Т. Г. Политика сплочения в развитии Европейского Союза: основные этапы и результаты / Т. Г. Пашаев, С. А. Цыганов // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип.13. – С. 11-14. – Режим доступу: http://bses.in.ua/journals/2017/13-2_2017.pdf (0,44 д.а., в тому числі особистий внесок автора 0,3 д.а. Здійснено аналіз 2 етапів розвитку Політики згуртування).

3. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС в системе финансирования развития регионов / Т. Г. Пашаев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – № 15. – С.71-75. (0,56 д.а.) (Index Copernicus)

4. Пашаев Т. Г. Роль региональной структуры ЕС в финансировании территориального развития / Т. Г. Пашаев // Вісник ОНУ. Економіка. – 2017. – Том 22. Вип.5(58). – 38-42. (0,54 д.а.) (Index Copernicus)

5. Пашаев Т. Г. Антикризисная адаптация финансовой поддержки политики сплочения Европейского Союза / Т. Г. Пашаев // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 9/2. – С.35-38. (0,51 д.а.) (Index Copernicus)

Статті в міжнародних фахових виданнях:

6. Пашаев Т. Г. Роль фонда сплочения в реализации перспектив развития регионов ЕС / Т. Г. Пашаев // International Science Journal "Internauka." Series: "Economic Sciences". – 2018. – № 5. – Режим доступа: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2018-5-3846> (0,63 д.а.) (UlrichsWEB, Polish Scholarly Bibliography (PBN))

7. Пашаев Т. Г. Структурные фонды ЕС как катализатор экономического развития регионов / Т. Г. Пашаев // Международный научный журнал «Интернаука». – 2018. – №9. – С.56-64. (0,84 д.а.) (UlrichsWEB, Polish Scholarly Bibliography (PBN))

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Pashaev Tehrun Gorhmasz oglyi. Region in the context of European integration / Tehrun Gorhmasz oglyi Pashaev // [Актуальні напрямки забезпечення ефективності економіки країни]: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 8-9 квітня 2016 р.) / Східноукраїнський інститут економіки та управління. – У 2-х частинах. – Запоріжжя: ГО «СІЕУ», 2016. – Ч.І. – С.121-122. (0,1д.а.)

9. Пашаев Т. Г. Фінансові інструменти ЄС з підтримки місцевих і регіональних органів влади країн Східного партнерства / Т. Г. Пашаев [Актуальні аспекти модернізації економіки та фінансової системи]: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 26 серпня 2016 р.). – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – С.21-24. (0,1 д.а.)

10. Пашаев Т. Регіональні пріоритети і джерела фінансування проектів у рамках європейської політики добросусідства / Т. Пашаев // [Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні чинники]: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23-24 вересня 2016 р.). – Одеса: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2016. – С. 39-40. (0,1 д.а.)

11. Пашаев Т. Г. Финансовая поддержка малых и средних предприятий в рамках пилотных программ регионального развития ЕС / Т. Г. Пашаев, С. А. Циганов // [Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії]: зб. матеріалів I міжнародної інтернет-конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К.: КНЕУ, 2016. – С. 7-10. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20784> (0,16 д.а.)

12. Пашаев Т. Г. Механизм гражданского контроля для обеспечения сохранности фондов ЕС / Т. Г. Пашаев // International Scientific Conference Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: Conference Proceedings (Kielce, Poland, January 27, 2017). – Baltija Publishing. – P.44-46. (0,1 д.а.)

13. Пашаев Т. Г. «Регион» как реципиент в контексте финансирования регионального развития в ЕС / Т. Г. Пашаев // [Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи]: мат. Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 29-30 вересня 2017 р.). У 2-х частинах. – Дніпро: ПДАБА, 2017. – Ч.1. С.26-28. (0,1 д.а.)

14. Пашаев Т. Г. Оценка и координация программ финансирования в рамках европейской региональной политики / Т. Г. Пашаев // [Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн]: мат. докл. Международной научно-практической конференции (16 вересня 2017 року, м. Ужгород). / За. заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кругнські. – Ужгород. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С.27-28. (0,1 д.а.)

ДОДАТОК Б

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСОВОЇ ПІДТРИМКИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС
І ЦІЛІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Таблиця Б.1

ІНСТРУМЕНТИ ФІНАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС

	Назва фонду	Головні цілі діяльності відповідно до Стратегії «Європа 2020»
Європейські структурні та інвестиційні фонди (ESIF)		
1	ERDF	Тематична концентрація: <ul style="list-style-type: none"> ➤ інновації та дослідження ➤ програма цифровізації ➤ підтримка малих та середніх підприємств (МСП) ➤ низьковуглецева економіка
2	CF	Скорочення економічних і соціальних розбіжностей та сприяння сталому розвитку економіки країн-членів, що мають рівень середньодушового національного доходу у розмірі 90% від рівня даного показника в середньому по ЄС, а саме: Болгарії, Хорватії, Кіпру, Чехії, Естонії, Греції, Угорщини, Латвії, Литви, Мальти, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини та Словенії.
3	ESF	Загальна мета - підвищення можливостей для роботи та освіти в Європейському Союзі; покращення становища найбільш уразливих груп людей, які перебувають під ризиком бідності. Тематична концентрація, зорієнтована на Політику згуртування: <ul style="list-style-type: none"> ➤ сприяння зайнятості та підтримка мобільності робочої сили ➤ сприяння соціальній інтеграції та боротьбі з бідністю інвестування в освіту, навички та навчання протягом усього життя ➤ підвищення інституційної спроможності та ефективної державної адміністрації
4	EAFRD	Мета - фінансування політики розвитку сільських територій ЄС у відповідності до пріоритетів ЄС: <ul style="list-style-type: none"> ➤ сприяння передачі знань та інновацій у сільському господарстві, лісовому господарстві та сільській місцевості ➤ підвищення життєздатності / конкурентоспроможності всіх видів сільського господарства та сприяння інноваційним сільськогосподарським технологіям та сталого ведення лісового господарства ➤ сприяння організації харчового ланцюга, благополуччя тварин та управління ризиками у сільському господарстві ➤ відновлення, збереження та покращення екосистем, пов'язаних з сільським і лісовим господарством ➤ заохочення ресурсоефективності та підтримка зрушення в економіці з низьким рівнем викидів вуглецю та клімату в сільському господарстві, харчовій та лісовому секторах ➤ сприяння соціальній інтеграції, зниженню бідності та економічному розвитку в сільській місцевості

Закінчення таблиці Б.1

5	EMFF	<p>Мета - фінансування Спільної політики щодо рибальства, тобто спільних правил управління європейськими риболовецькими флотами та збереженням рибних запасів. Спільна сировина управляє спільним ресурсом, Спільна риболовна політика надає всім європейським рибальським флотам рівний доступ до вод ЄС та рибальських майданчиків і дозволяє рибалкам чесно конкурувати</p> <p>Цілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ зменшення впливу риболовлі на морське середовище, надання більш ринкових інструментів професіоналам та споживачам ➤ спільне управління охоронюваними територіями та об'єктами Natura 2000 ➤ особлива підтримка дрібних рибалок.
---	------	---

Джерело: складено автором за даними [79; 80; 163]

Таблиця Б.2

ОСНОВНІ ПРОГРАМИ ФІНАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ЄС

	Назва програми	Мета, цілі, складові
1	INTERREG	<p>Мета - подолання бар'єрів на шляху вирішення проблем спільними зусиллями національних, регіональних і місцевих акторів різних держав-членів.</p> <p>Складові:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ транскордонна (Interreg A), ✓ транснаціональна (Interreg B) ✓ міжрегіональна (Interreg C)
2	Horizon2020	<p>Мета - реалізація «Інноваційного союзу» - головної ініціативи «Європа 2020», спрямованої на забезпечення глобальної конкурентоспроможності Європи.</p> <p>Цілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ лідерство в галузі промисловості та вирішенні основних соціальних проблем, ✓ максимізація впливу на конкурентоспроможність наукових досліджень та інновацій ✓ підвищення рівнів та поширення передового досвіду у сфері досліджень та інновацій
3	COSME	<p>Мета - зміцнення конкурентоспроможності та стабільності підприємств ЄС, зокрема МСП.</p> <p>Цілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ зменшення адміністративного та регуляторного навантаження на МСП ✓ створення сприятливого для бізнесу середовища ✓ конкурентоспроможність на основі нових бізнес-моделей та інноваційних практик, особливо в галузях з високим потенціалом зростання (наприклад, туризм)

Продовження таблиці Б.2

4	Erasmus +	<p><i>Мета</i> - підвищення кваліфікації та працездатності, а також модернізація та розвиток співпраці з питань освіти, молоді та спорту</p> <p><i>Цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ підтримка транснаціонального партнерства між установами та організаціями освіти, навчальними закладами та молоддю, ✓ подолання розбіжностей у цій сфері в країнах-членах та країнах-партнерах
5	Творча Європа	<p><i>Мета</i> - розвиток європейського культурного та мовного різноманіття та збереження європейської спадщини</p> <p><i>Цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ допомога артистам та культурологам розвивати свої навички, компетенції та ноу-хау, ✓ розвиток транснаціональної культурної діяльності всередині та за межами ЄС. <p><i>Складові:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Підпрограма культури для просування культури ✓ Підпрограма MEDIA для підтримки аудіовізуального сектора
6	CEF (Connecting Europe Facility)	<p><i>Мета</i> - інтегрування регіонів ЄС у галузі транспорту, телекомунікацій та енергетики шляхом цільових інвестицій</p> <p><i>Цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ створення розумних, стабільних та повністю взаємопов'язаних транспортних, енергетичних та цифрових мереж ✓ стимулювання зростання, робочих місць та конкурентоспроможності <p><i>Складові:</i> CEF Transport; CEF Energy; CEF Telecom</p>
7	Європейський фонд стратегічних інвестицій (EFSI): Інвестиційний план для Європи	<p><i>Мета</i> - подолання поточної розриву в інвестиціях в Європейському Союзі шляхом мобілізації приватного фінансування для стратегічних інвестицій</p> <p><i>Цілі:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ фінансування інвестицій в інфраструктуру та інновації ✓ фінансування ризиків для малих та середніх підприємств (МСП)
8	The Marguerite Fund - 2020	<p><i>Мета</i> - досягнення основних цілей та стратегічних проектів ЄС у сферах транспорту, енергетики та клімату, а також відновлюваних джерел енергії</p> <p><i>Складові:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ «зелене поле»: нові проекти та об'єкти, з типовими ризиками розвитку, що значною мірою пом'якшуються ✓ «коричневий» потік: заміна, модернізація та нарощування потенціалу існуючих активів

Закінчення таблиці Б.2

9	Програма життя LIFE PROGRAMME	<i>Мета</i> - сталий розвиток та досягнення цілей і завдань Стратегії Євро-2020, Сьомої Програми дій в галузі навколишнього середовища в Європі та інших відповідних екологічних ініціатив у ЄС шляхом спільного фінансування проектів з європейською додатковою цінністю
10	Інструмент для допомоги приєднанню ІРА	<p><i>Мета</i> - заміна ряду програм ЄС та фінансових інструментів (PHARE, PHARE CBC, ISPA, SAPARD, CARDS та Фінансового інструменту для Туреччини) для країн-кандидатів (Туреччина, Албанія, Чорногорія, Сербія та Македонія (колишня Югославська Республіка)) або потенційних країн-кандидатів у Західних Балканах (Боснія і Герцеговина, Косово за Резолюцією Ради Безпеки ООН 1244/99)</p> <p><i>Складові:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ допомога для інституційної розбудови ✓ транскордонне співробітництво (з державами-членами ЄС та іншими країнами, що мають право на ППД) ✓ регіональний розвиток (транспорт, екологія, регіональний та економічний розвиток) ✓ людські ресурси (зміцнення людського капіталу та боротьба з відторгненням) ✓ розвиток сільської місцевості

Джерело: складено автором за даними [163]

СТРУКТУРА ЗАГАЛЬНОГО БЮДЖЕТУ ESIF НА 2014-2020 рр.

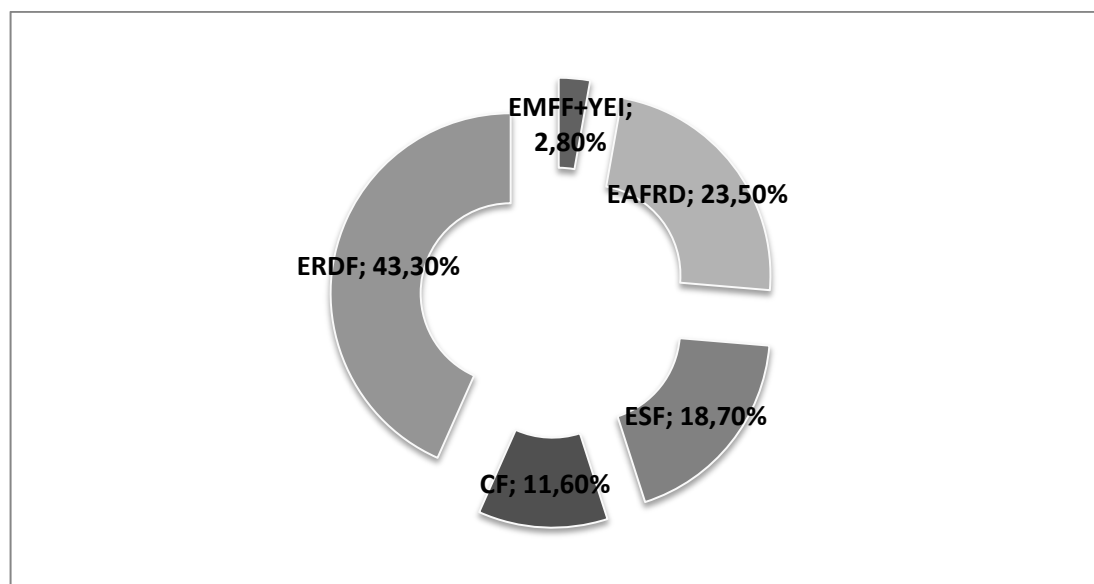

Рис.Б.1. Питома вага Європейських структурних та інвестиційних фондів на 2014-2020 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [163]

ДОДАТОК В

ЗАГАЛЬНИЙ БЮДЖЕТ ФОНДУ ЗГУРТУВАННЯ НА 2014-2020 РР. ЗА ДЖЕРЕЛАМИ
ДОХОДІВ І НАПРЯМАМИ ВИТРАТ

Таблиця В.1

Загальний бюджет Фонду згуртування на 2014-2020 рр.

№ з/п	Напрями фінансування	Загальна сума фінансування, євро	Фінансування від ЄС, євро	Фінансування від країн-членів, євро
		<i>Разом, %%</i>	<i>Питома вага ЄС, %%</i>	<i>Питома вага країн-членів, %%</i>
1	Мережева інфраструктура у транспорті та енергетиці	38 801 730 466	32 507 477 441 82,7	6 294 253 025 17,3
2	Захист навколишнього середовища та ресурсозбереження	20 128 645 528	17 019 238 304 84,6	3 109 407 224 15,4
3	Низьковуглецева економіка	9 740 225 742	8 012 790 403 82,3	1 727 435 339 17,7
4	Адаптація до змін клімату та запобігання ризикам	4 262 449 020	3 623 081 665 85,0	639 367 355 15,0
5	Технічна допомога	2 494 168 520	2 120 020 472 85,1	374 148 048 14,9
	РАЗОМ	75 427 219 276	63 282 608 285	12 144 610 991
		100,0	84,0	16,0

Джерело: складено автором за даними Європейської Комісії [161]

Таблиця В.2

Загальний бюджет Фонду згуртування на 2014-2020 рр.
за країнами-реципієнтами

№ з/п	Назва країни-реципієнта	Сума, євро	Питома вага напрямку в загальному бюджеті, %%
1	2	3	4
1	Польща	27 303 516 527	36,2
2	Румунія	8 692 820 809	11,5

Закінчення таблиці В.2

3	Чехія	7 228 171 880	9,6
4	Угорщина	7 088 764 445	9,4
5	Словацька Республіка	5 009 8377 418	6,6
6	Греція	3 841 962 067	5,1
7	Португалія	3 366 755 490	4,5
8	Хорватія	2 952 653 717	3,9
9	Болгарія	2 680 361 349	3,6
10	Литва	2 410 491 327	3,2
11	Латвія	1 587 546 708	2,1
12	Естонія	1 585 916 324	2,1
13	Словенія	1 075 349 290	1,4
14	Кіпр	346 904 737	0,5
15	Мальта	256 167 188	0,3
	РАЗОМ	75 427 219 276	100,0

Джерело: складено автором за даними Європейської Комісії [Електронний ресурс]. –
 Режим доступу: : http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/cohesion-fund/ [161]

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Авансові та проміжні виплати ЄС за 2007-2015 рр. за сферами інвестування (% в загальному обсязі)

Країна	R&D	Допомога приватному сектору	Інфра-структура	Людський капітал	Технічна допомога та інше
1	2	3	4	5	6
Австрія	4.2	72.9	8.0	11.3	3.5
Бельгія	8.3	36.0	6.2	47.2	2.4
Болгарія	2.4	29.0	48.6	12.3	7.8
Республіка Кіпр	4.3	42.9	30.4	18.2	4.2
Чеська Республіка	9.8	20.6	50.8	15.4	3.4
Німеччина	12.1	31.4	24.3	29.8	2.5
Данія	12.5	45.5	9.0	27.9	5.1
Іспанія	12.0	22.0	54.1	10.1	1.8
Естонія	3.6	28.0	45.6	19.9	2.9
Фінляндія	9.7	23.6	44.2	19.7	2.7
Франція	9.9	59.0	9.6	18.0	3.5
Греція	8.1	38.2	17.5	32.3	3.8
Угорщина	3.4	26.8	52.0	13.3	4.5
Ірландія	2.9	68.5	14.4	12.3	1.9
Італія	13.22	33.4	26.9	22.7	3.9
Литва	8.5	25.2	50.5	10.6	5.1
Люксембург	7.3	60.9	11.0	17.7	3.0
Латвія	12.1	23.7	50.1	10.9	3.1
Мальта	6.5	20.3	59.4	10.5	3.2
Нідерланди	14.1	29.4	13.5	39.7	3.3
Польща	9.7	18.5	54.3	14.0	3.5
Португалія	13.0	22.2	32.7	29.1	3.0
Румунія	2.4	27.9	42.8	19.5	7.5
Сербія	9.0	53.5	10.4	23.1	4.0
Словенія	14.4	27.5	39.8	15.6	2.7
Словацька Республіка	6.4	21.8	53.7	14.5	3.7
Велика Британія	9.2	43.2	11.0	34.1	2.5
ВСЬОГО	8.9	27.9	39.5	20.1	3.6

Джерело: наведено автором за даними [169, с.10]

ДОДАТОК 3

Урбаністичні стратегії в історичних містах, керовані громадянами (COMUS) 1	Креативна Європа 2	Культура і креативність 3	Угода мерів – Демонстраційні проекти (CoM-DeP) 4	Мери за економічне зростання (M4EG initiative) 5
Покращення екологічного моніторингу в Чорному морі (EMBLAS) 16	СХІДНЕ ПАРТНЕРСТВО			SIGMA (Підтримка для вдосконалення урядування та менеджменту) 6
Twinning 15				TAIEX 7
Інтегроване управління кордонами (IBM) 14				Транскордонне співробітництво (CBC) 8
EU4Business 13	EU4Youth 12	EU4Energy 11	Erasmus+ 10	Горизонт 2020 9

Рис. 3.1. Східне партнерство: програмні компоненти та ініціативи ЄС
Джерело: складено автором за даними [186]

1. Програма підтримки соціально-економічного розвитку історичних міст
2. Програма підтримки розвитку культури в країнах Європи
3. Програма підтримки сталого гуманітарного і соціально-економічного розвитку країн Східного партнерства
4. Програма підтримки міст і реалізації проектів з підвищення енергетичної ефективності, визначених у Плані сталого енергетичного розвитку (SEAPs)
5. Програма підтримки співпраці місцевої влади, бізнесу і громадянського суспільства з метою стимулювання економічного розвитку та створення нових робочих місць
6. Програма зміцнення державного управління в таких областях, як адміністративне управління, державні закупівлі, боротьба з корупцією, зовнішній і внутрішній фінансовий контроль.
7. Інструмент з підтримки органів державної влади для наближення та застосування законодавства ЄС
8. Програма посилення співпраці на кордонах ЄС між членами ЄС та країнами-партнерами
9. Програма з фінансування співробітництва у сфері науки та інновацій
10. Програма підтримки освіти і професійної підготовки молоді в Європі та за її межами
11. Програма сприяння залученню інвестицій в інфраструктурні проекти стратегічного значення
12. Програма сприяння залученню молоді до активного життя суспільства та працевлаштування
13. Програма підтримки розвитку МСБ, покращення умов для підприємницької діяльності в регіоні Східного Партнерства та більшої інтеграції на ринки ЄС
14. Програма з обміну досвідом в управлінні кордонами та забезпеченні їх захисту через покращення системи співпраці на державному, транскордонному та міжнародному рівнях
15. Програма підтримки співпраці у сфері функціонування органів державної влади та сприяння адаптації національного законодавства до норм та стандартів ЄС
16. Програма підтримки поліпшення і моніторингу екологічного стану Чорного моря

ДОДАТОК К

Таблиця К.1

Великомасштабні інфраструктурні проекти транскордонного співробітництва України, яким може бути надана державна фінансова підтримка та надаватиметься підтримка ЄС в рамках виконання програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства на 2007-2013 роки

	Назва проекту транскордонного співробітництва	Замовник	Строк виконання	Орієнтовний обсяг фінансування	
				загальний бюджет, тис. євро	у т.ч. обсяг співфінансування з Української Сторони за рахунок державного та місцевого бюджетів, тис.гривень (*)
1.	Розвиток сучасної інфраструктури відділів прикордонної служби	Адміністрація Держприкордонслужби Волинська, Львівська облдержадміністрації	2012-2014	8842,4	9134,2
2.	Реконструкція міжнародного автомобільного пункту пропуску "Устилуг"	Міндоходів Волинська облдержадміністрація	2011-2014	5487	5685,63
3.	Створення функціонального модуля "Фільтр пункту пропуску" в міжнародному пункті пропуску "Рава-Руська", постачання обладнання та технічних засобів митного контролю до міжнародних пунктів пропуску "Краківець", "Шегині", "Ягодин"	Міндоходів Львівська облдержадміністрація	-"	2213,7	2289,13
4.	Розвиток ІТ-інфраструктури українських митної та прикордонної служб на українсько-польському кордоні	Міндоходів Адміністрація Держприкордонслужби Львівська облдержадміністрація	2011-2014	2720	12809,76
5.	Ефективний та безпечний кордон між Україною та Словачькою Республікою; реконструкція існуючих та будівництво нових об'єктів митної інфраструктури пункту пропуску "Ужгород" (пасажирський напрям)	Міндоходів Адміністрація Держприкордонслужби Закарпатська облдержадміністрація	-"	6795	7013,24
6.	Ефективний та безпечний кордон між Україною та Угорщиною	-"	-"	3995,8	4127,87

Закінчення таблиці К.1

7.	Розбудова міжнародного автомобільного пункту пропуску "Дякове"	-"	-"	4010	4142,33
8.	Облаштування міжнародних автомобільних пунктів пропуску "Красноільськ", "Дяківці", пункт перетину в Одеській області визначається	Міндоходів Адміністрація Держприкордонслужби Чернівецька облдержадміністрація	2012-2014	3889	4017,34
9.	Екологічна безпека та попередження населення про можливі повені	Держводагентство Дністровсько- Прутське басейнове управління водних ресурсів у Чернівецькій області Чернівецька облдержадміністрація	-"	4500	4995
10.	Інвентаризація, оцінка, попередження антропогенних джерел забруднення в нижніх водах р. Дунай України та Румунії	Мінприроди, Головне управління охорони навколишнього природного середовища в Одеській області Одеська облдержадміністрація	-"	4400	4884

(*) Остаточний обсяг співфінансування з Української Сторони визначається після підписання Європейським Союзом відповідних контрактів із замовниками великомасштабних інфраструктурних проектів транскордонного співробітництва

Джерело:[180]

ДОДАТОК Л

ПЕРЕЛІК

проектів транскордонного співробітництва України, яким надається державна фінансова підтримка за рахунок коштів, які передбачаються у державному і місцевих бюджетах на відповідний рік центральним та місцевим органам виконавчої влади

Назва проекту транскордонного співробітництва	Замовник	Строк виконання	Орієнтовний обсяг фінансування, тис. гривень			
			усього	у тому числі з:		
				державного бюджету	місцевого бюджету та інших джерел	
1. Чиста вода - добре здоров'я	Чернівецька облдержадміністрація	2014-2015	19707,8	17737	1970,8	
2. Відродження фізкультурно-спортивних традицій в місті Герці під гаслом - повернемо молоді стадіон!	-“-	2015	600	529	71	
3. Система космічного захисту від надзвичайних ситуацій-транскордонна система для передбачення надзвичайних природних явищ на основі використання супутникових технологій в Угорщині, Словаччині, Румунії та Україні	Закарпатська облдержадміністрація	-“-	4255,15	425,51		

Джерело [180]

ДОДАТОК М

Стратегія ЄС для Дунайського регіону в Україні

Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону (далі – Стратегія) затверджена Радою ЄС 24 червня 2011 року.

Стратегія спрямована на забезпечення інфраструктурного, екологічного, соціально-економічного та інституційного розвитку регіону.

В географічному плані Стратегія охоплює 14 країн:

- **країни Євросоюзу** - Німеччина (Баден-Вюртемберг, Баварія), Австрія, Словаччина, Чехія, Угорщина, Словенія, Румунія, Хорватія та Болгарія;

- **країни, які не є членами ЄС** - Сербія, Боснія та Герцеговина, Чорногорія, Молдова та Україна.

Таблиця М.1

Пріоритетні напрямки та цілі Стратегії ЄС для Дунайського регіону

№ з/п	Назва пріоритетного напрямку	Цілі
1	Поліпшення ситуації у транспорті та розвиток єдиного транспортного комплексу внутрішнє судноплавство автомобільний, авіаційний, залізничний транспорт	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року забезпечення навігації на Дунаї протягом 300 днів на рік. • До 2020 року збільшення тоннажу вантажів, які перевозяться річковим шляхом на 20 % у порівнянні з 2010 роком. • До 2030 забезпечити залізничне сполучення між усіма столицями країн регіону (орієнтовна швидкість потягів 120 км/год.). • Збільшення вантажних перевезень річкою Дунай на 20% до 2020 року. • Мультиmodalні термінали для зв'язку внутрішніх водних шляхів Дунаю і його приток з залізничним і автомобільним транспортом в регіоні.. • Підтримка вантажних залізничних перевезень та скорочення часу на пасажирські поїздки залізничним транспортом між великими містами регіону • Систематизація освітніх стандартів та підготовка кваліфікованих кадрів в сфері внутрішнього судноплавства до 2020 року. • Гармонізація та обмін даними роботи Річкових інформаційних служб (РІС) Дунаю та приток. • Ефективне управління інфраструктурою внутрішнього водного транспорту. • Підтримка функціональної Базової мережі транспортних коридорів TEN-T до 2030 року. • Підтримка розвитку Мультиmodalних терміналів в портах та інтеграція в їх мережу інших видів транспорту та можливих логістичних послуг до 2030 року • Поліпшення регіонального авіасполучення і впровадження ініціативи Єдине європейське небо • Сприяння покращенню вторинних і третинних доріг

2	Підтримка сталої енергетики (Угорщина, Чехія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року зменшення викидів парникових газів на 20 % у порівнянні з 1990 роком. • До 2020 року збільшення використання енергії з відновлювальних джерел на 20% у порівнянні з 1990 роком. • До 2020 року наближення до 20% збільшення енергоефективності у порівнянні з 1990 роком. • Досягнення кліматичних і енергетичних цілей Європа-2030. • Усунення слабких місць в енергетиці регіону для виконання цілей Енергетичного Співтовариства.
3	Сприяння розвитку культури та туризму, контактам між людьми (Болгарія, Румунія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року збільшити чисельність туристів до регіону на 50 % у порівнянні з 2010 роком. • До 2020 року збільшити круїзний туризм на 50 % у порівнянні з 2010 роком. • Розробка зелених туристичних маршрутів в Дунайському регіону. • Впровадження спільної системи моніторингу туристичних потоків в регіоні • Створення бренду Дунайського регіону. • Розробка та підтримка Культурних маршрутів. • Робота над альманахом «Голубої Книги» культурної ідентичності регіону. • Розробка кластерів та мереж музеїв, інформаційних центрів для збереження культурної спадщини та природних цінностей. • Обмін досвідом та підтримка сучасного мистецтва в Дунайському регіоні.
4	Відновлення та збереження якості води (Угорщина, Словаччина)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року зменшення забруднення поживними відходами та органічними речовинами на 20 % у порівнянні з 2010 роком. • До 2020 року 80 % житлових кварталів басейну річки мають бути забезпечені системою очистки. • До 2020 року 80 % водних ресурсів Дунаю мають бути придатними для купання. • Робота по відновленню екосистем Чорного моря до умов 1960-х років. • Забезпечення життєздатності популяції дунайської осетрових • Аналіз та підготовка звіту по Дельті Дунаю для складання Плану управління Дельтою Дунаю. • Розробка та виконання планів управління суббасейнами (Сава, Тиса і Прут).
5	Управління екологічними ризиками (Угорщина, Румунія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року зменшити ризики повеней на 25%. • Реалізація Дунайського плану управління повенями, скорочення ризику повеней до 2021 року. • Вирішення проблеми дефіциту води і робота по адаптації до змін клімату • Підтримка та оновлення бази даних територій з підвищеним ризиком небезпеки, забруднених ділянок

6	Збереження біорозмаїття, ландшафтів, якості повітря та ґрунтів (Німеччина – Баварія, Хорватія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року збільшити території національних заповідників на 20 % у порівнянні з 2010 р. • Збільшити різноманіття видів риби на 50 % • Робота по збереженню середовища для специфічних видів рослин і тварин в Дельті Дунаю. • притаманних Дунайському регіону. • Відновлення 15% деградованих екосистем, в тому числі ґрунтів, і створення зеленої інфраструктури в регіоні • Запобігання появі нових чужорідних видів, які можуть становити загрозу екосистемі регіону.
7	Розвиток знань і освіти суспільства (Словаччина, Сербія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року збільшити загальний обсяг державних та приватних інвестицій у сферу дослідження та технічного розвитку на 50 %. • До 2013 року забезпечити 80 % впровадження широкополосного доступу до мережі Інтернет. • Створення мережі для підтримки наукових досліджень та інновацій • Збільшення кількості патентних заявок на 20% з числа країн Дунайського регіону • Збільшення на 20% академічної співпраці між університетами в регіоні • Збільшення випуску спільних видань в рік на 15% між країнами регіону
8	Підтримка конкурентоспроможності підприємств (Німеччина – Баден-Вюртемберг, Хорватія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року збільшити внутрішню торгівлю на 50 % у порівнянні з 2010 роком. • Збільшити на 50 % кількість патентів, що видаються. • Сучасні технології та інновації через співпрацю торгових палат чи інших організацій • Створення мережі кластерів для біопромислових кампаній • Кращі екологічні технології, очищення стічних вод, утилізація твердих відходів • Конкурентоспроможність та додана вартість підприємств в сільській місцевості • Новітні методики для професійної підготовки кадрів
9	Інвестиції в освіту та перепідготовку (Австрія, Молдова);	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 р. забезпечити отримання 30 % молодих людей віком до 30-34 років повної вищої освіти. • До 2020 року збільшити в 2 рази рівень доходів населення. • Підвищення рівня зайнятості, особливо серед молоді • Підвищення якості, ефективності освіти та наближення її до потреб ринку • Забезпечення інклюзивної освіти, професійної підготовки та рівних можливостей • Підтримка співпраці між університетами та НДІ

10	Інституційна спроможність та адміністрування (Австрія – Відень, Словенія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2020 року скоротити до 4 тижнів термін здійснення необхідних процедур для започаткування бізнесу. • Залучення експертного середовища, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства до Регулярних національних консультацій щодо формування ефективної політики в регіоні • Розвиток платформи міст Дунайського регіону для співробітництва • Збільшення ефективності тематичних багатосторонніх проектів
11	Безпека та боротьба з організованою злочинністю (Німеччина, Болгарія)	<ul style="list-style-type: none"> • До 2015 року мати ефективну систему обміну інформацією (ДНК включно) між 14 країнами регіону. • До 2015 року впровадити ефективну взаємодію правоохоронних органів з метою боротьби з організованою злочинністю. • Співпраця поліції для підвищення безпеки в регіоні, боротьби з організованою злочинністю та протидії загрозам тероризму. • Розробка стратегічної довгострокової співпраці між правоохоронними суб'єктами. • Удосконалення систем прикордонного контролю, управління і контролю документів. • Дотримання верховенства закону і боротьби з корупцією.

Джерело: складено на основі [81; 153]

Рис. М.1. Джерела фінансування Стратегії ЄС для Дунайського регіону

Джерело: розроблено на основі [81; 153]

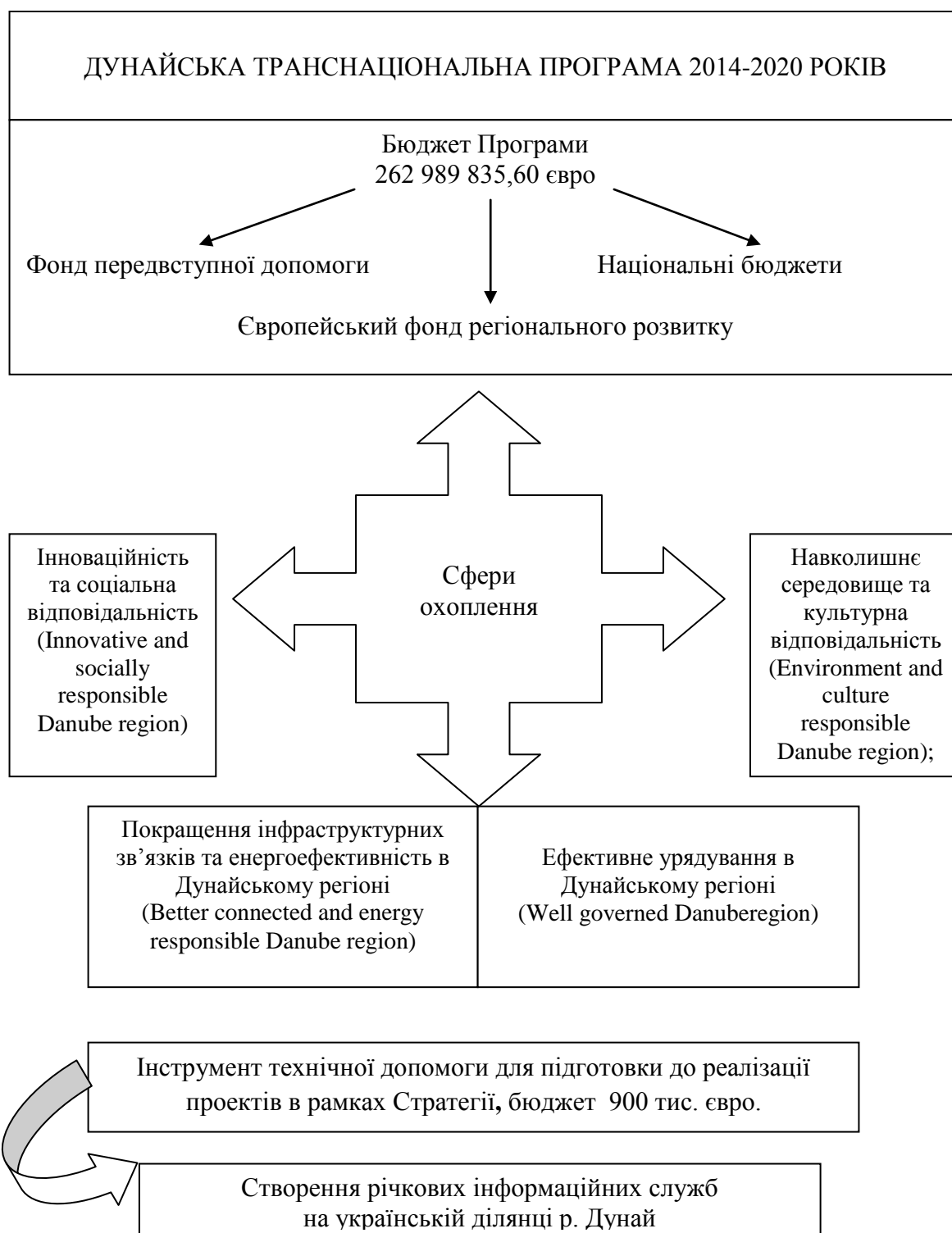

Рис. М.2. Дунайська транснаціональна програма 2014-2020 років як інструмент фінансування Стратегії ЄС для Дунайського регіону: структура та джерела фінансування

Джерело: побудовано автором за даними [81; 153]

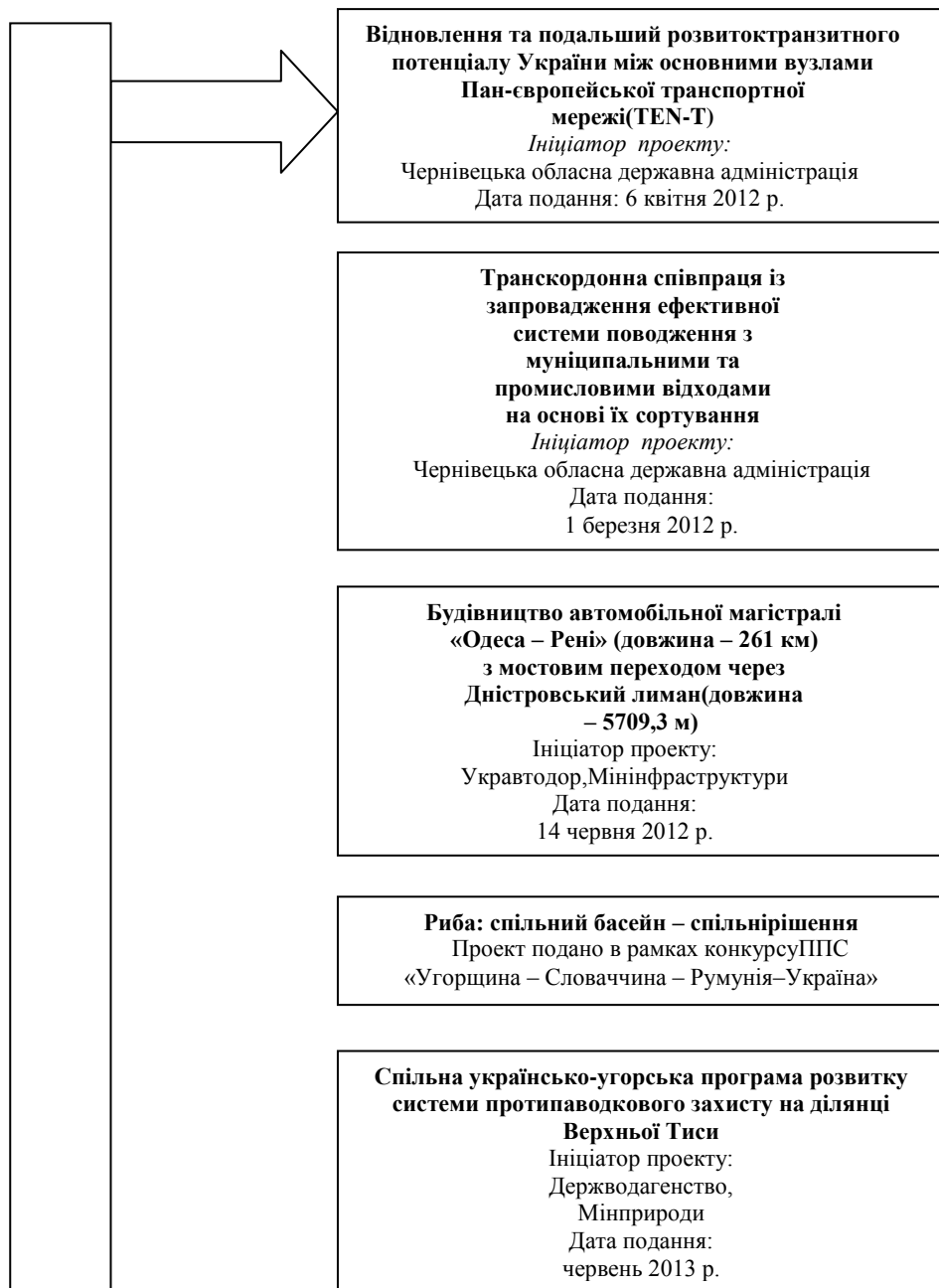

Рис. М.3. Проекти, ініційовані Українською Стороною, для участі у Дунайській транснаціональній програмі

Джерело: розроблено автором за даними [81; 153]

ДОДАТОК Н

Таблиця Н.1

Програми та фінансові інструменти ЄС, відкриті для України

Програма	Основні характеристики
Горизонт 2020	Горизонт 2020 охоплює широкий спектр діяльності від фундаментальних досліджень до близької до ринку наукової та дослідної діяльності. Програмою передбачено фінансування - 80 млрд.євро. на період 2014-2020 рр.
Дослідницька та навчальна програма Євратом	Євратом 2014-2018 доповнює програму Horizon 2020 та охоплює програму наукових досліджень і розробок термоядерної енергії, науково-дослідницьку діяльність з радіаційного розпаду та радіаційного захисту, а також прями дії Об'єднаного дослідницького центру в галузі ядерної безпеки
COSME	Програма ЄС для МСП Термін дії: 2014-2020 рр. Бюджет: 2,3 млрд.євро. Підтримка МСП за 4 напрямками: – покращення доступу до фінансування для малого та середнього бізнесу у вигляді власних і позикових коштів; – покращення доступу до зовнішніх ринків; – поліпшення рамок умов для забезпечення конкурен- тоспроможності та стійкості підприємств, – сприяння розвитку підприємництва та підприємницької культури
Креативна Європа	Бюджет на 2014-2020 рр.: 1,46 млрд. євро. Підтримку європейського кінематографу, культури та креативного сектору (культурні та медійні підпрограми)
Erasmus +	Бюджет на 2014-2020 рр.: 14,7 млрд.євро Підтримка проектів в галузі освіти, професійної підготовки молоді та спорту. Основні напрямки діяльності: – вивчення індивідуальної мобільності передбачає співпрацю між вищими навчальними закладами країнами- партнерами Програми; – співпраця для інновацій та обміну передовим досвідом; – підтримка реформ в політиці
Програма LIFE	Бюджет програми на 2014-2020: 3,4 млрд. євро Є фінансовим інструментом ЄС з підтримки охорони природи і кліматичних проектів, дій, спрямованих на захист навколишнього середовища і клімату на всій території ЄС. Фінансування може бути у формі субсидій, державних закупівель, внесків у фінансові інструменти.
Європейське територіальне співробітництво (в рамках Європейського фонду регіонального розвитку) INTERREG	Загальний бюджет складає 10,1 млрд. євро і являє собою 2,75% від всіх коштів, направлених на політику зближення через 107 програм. ЕФРР сприяє впровадженню транскордонних програм, в тому числі Програми «Басейн Чорного моря» Європейського інструменту сусідства (ENI)
Механізм цивільного захисту ЄС	Працює з 2001 року з метою зміцнення співпраці між національними органами цивільної оборони по всій Європі та підтримки жертв природних і техногенних катастроф в Європі та інших територіях. Бюджет програми: 1,4 млн. євро

Закінчення таблиці Н.1

Перікл 2020	Бюджет програми «Перікл 2020» – 7,3 млн. євро на 2014- 2020 рр. Фінансування таких заходів, як семінари, навчання, тренінги для правоохоронних та судових органів, банківських працівників та інших осіб, які беруть участь у справі запобігання і боротьби з підробками і діяльністю, пов'язаною з шахрайством Прийнятні форми фінансування: гранти або державні закупівлі
Програма прав, рівності та громадянства	Бюджет Програми на 2014-2020 рр.: 439,5 млн. євро. Програма захищає права і свободи, які люди мають відповідно до законодавства ЄС. Програма спрямована на боротьбу з дискримінацією, расизмом, ксенофобією, гомофобією та іншими формами нетерпимості, сприяння підтримки прав осіб з обмеженими можливостями, забезпечення рівності між жінками і чоловіками, актуалізація гендерної проблематики, запобігання насильству над дітьми, молодими жінками та іншими групами ризику; просування прав дітей, забезпечення високого рівня захисту даних; підтримка прав, що впливають на громадян ЄС та дотримання прав споживачів
Фонд притулків, міграції та інтеграції	Бюджет на 2014-2020 рр.: 3,1 млрд. євро (початковий). У відповідь на міграційну кризу, загальний бюджет Програми було збільшено. Основні завдання Програми: –зміцнення і розвиток Загальноєвропейської системи надання притулків та підтримка легальної міграції для країн-членів; –зміцнення солідарності і розподілу відповідальності між державами-членами
Механізм європейського об'єднання	Бюджет Програми: 30,4 млрд. євро , у т.ч.: 22,4 млрд. євро – транспорт, 4,7 млрд. євро – енергетика, 0,3 млрд. євро – телекомунікації) Механізм підтримує трансєвропейську мережу та інфраструктуру в транспортній, телекомунікаційній та енергетичній сферах. Крім грантів Програма надає фінансову підтримку проектам за допомогою інноваційних фінансових інструментів, таких як гарантії і проектніоблігації
Європейський фонд морів та рибальства EMFF	Бюджет на 2014-2020 рр.: 6,4 млрд. євро Допомога риболовам в переході до сталого рибальства; підтримка прибережних громад з метою диверсифікації їх економіки; фінансування проектів, які створюють нові робочі місця і поліпшують якість життя прибережних зон ЄС; полегшення заявникам доступу до фінансування
Програма споживачів	Бюджет на 2014-2020 рр.: 188,8 млн. євро Надання допомоги громадянам у реалізації прав споживачів Ключові аспекти: єдиний ринок безпечних продуктів; єдиний ринок, де громадянам добре представлені професійні організації споживачів; ринок, де громадяни знають і здійснюють свої права як споживачі; ефективна співпраця між національними органами
Програма волонтерської допомоги ЄС	Бюджет на 2015-2020 рр.: 147,39 млн. євро Професійна підтримка волонтерів для осіб, що постраждали від стихійних лих; створення потенціалу для волонтерських організацій в країнах, що постраждали від стихійних лих; технічна допомога для європейських організацій з метою зміцнення їх потенціалу
Співробітництво європейських державних адміністрацій	Бюджет Програми складає 131 млн. євро. Розвиток цифрових рішень, які дозволяють державним адміністраціям, підприємствам і громадянам в Європі отримувати вигоду від сумісних транскордонних та міжсекторальних громадських послуг. Кошти не виділяються суб'єктам за межами Європейської Комісії
Третя програма здоров'я (програма здоров'я для зростання)	Бюджет програми на 2014-2020 рр.: 449,4 млн. євро. Фінансування за рахунок: – грантів, які спільно фінансуються компетентними органами, відповідальними за здоров'я населення в державах-членах; – грантів, які співфінансуються іншими громадськими, неурядовими або приватними організаціями, в тому числі міжнародними організаціями з питань охорони здоров'я; – грантів для функціонування неурядових органів; – контрактів на закупівлю.

Джерело: складено автором за даними [81]